

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM SORUNU
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Bünyamin KURT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Orhan İŞCAN

İSTANBUL - 2020

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Bünyamin KURT

TEZİN DİLİ : Türkçe

TEZİN ADI : Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Sorunu ve Çözüm Önerileri

ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİM DALI : İşletme

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİN TARİHİ : 27.02.2020

SAYFA SAYISI : 108

TEZ DANIŞMANI : Prof. Dr. Orhan İŞCAN

DİZİN TERİMLERİ : Engellilik, Zihinsel Engelli, İstihdam, Mesleki Eğitim

TÜRKÇE ÖZET : Tüm ilahi dinlerde insan yaratılmışların en şerefli kabul edilmiştir. Ve tüm ahlak öğretilerinde insanların eşitliği idealize edilmiştir. Bu nokta da doğuştan veya sonradan meydana gelen bir yoksunlukla farklı olan insanlarda tüm insanlarla aynı haklara sahip olma noktasında eşit olmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün rakamlarına göre toplumun yüzde oniksini oluşturan engelliler bugün bu haklardan eşit olarak yararlanmanın mücadelesini vermektedirler. Bu engelli guruplardan biri olan Zihinsel yetersizliği olan bireyler de, kendi öz benlik ve durumlarıyla yaşadıkları toplumun bir parçası olmak ve eşit haklardan yararlanmak, yaşamlarını bağımsız idame ettirmek için eğitim ve istihdam hakkını kazanma mücadelesi vermektedirler.

Bu bireylerin toplumla bütünleşip, üreten bireyler olarak topluma katkı sunabilmeleri için eğitim olanaklarından en üst düzeyde yararlanmaları gerekmektedir. Bu araştırmamız da Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin eğitim durumları ve sonrasında ve istihdamlarına katkı sunmak için yapılmıştır.

DAĞITIM LİSTESİ : 1. Gelişim üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Bünyamin KURT

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM SORUNU
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Bünyamin KURT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Orhan İŞCAN

İSTANBUL - 2020

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bünyamin KURT
.../.../2020

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bünyamin KURT 'un “**Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Sorunu ve Çözüm Önerileri**” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Orhan İŞCAN
(Danışman)

Üye

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gül Nihan GÜVEN YEŞİLDAĞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.... / / 2020

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yapılan bu çalışma ile Hafif Zihinsel Yetersizliği olan bireylerin sorunları ortaya konmaya çalışılmış , özellikle Mesleki Eğitimlerinin mevcut durumu, içeriği, yeterliliği ve İstihdam sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Zihinsel engelli bireylerin aldıkları mesleki eğitim ile iş yaşamına katılabilecekleri gerçeği ile sürece dahil olan tüm paydaşların görüş ve önerileri üzerinden hareket edilmiştir.

Araştırma ile engellilerin mesleki eğitimleri , yasal düzenlemeleri tespit edilip , sürecin doğal tüm paydaşlarının memnuniyet ve beklentilerinin saptanmasına çalışılmıştır. Araştırma da sadece Hafif Zihinsel Engelli ve Özel Eğitim Meslek Okulu Öğrenci, veli, idareci, öğretmenleri ve bu öğrencilerin staj yaptıkları işverenlerle görüşülmüştür. Bu yönüyle çalışma genel olarak yetersizlikleri bulunan tüm bireylerin sorunları içerisinde Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin sorunlarını inceleyen özel bir araştırma olarak alanyazındaki sınırlı sayıda yapılan bir çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla araştırma verileri elde edilmiştir. Araştırma Silivri Abdullah Bilgin Güllüoğlu Özel Eğitim Meslek Okulundan 10 veli, 10 öğretmen 5 iş veren ve 5 Öğrenci olmak üzere toplamda 30 kişi ile İstanbul da gerçekleştirilmiştir.

Hafif zihinsel engelli bireylerin, doğru ve sektörel bazda mesleki eğitim aldıklarında , fırsat verildiği takdirde iş yaşamına dahil olabileceklerine inanmaktadırlar. Sürece dahil tüm paydaşlarda bunu dile getirmekte özellikle işverenler Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin iş yaşamına başladıktan sonra başarıları ile kendilerinde mevcut önyargı ve tereddütleri ortadan kaldırdıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Sorunları, Hafif Zihinsel Engelli, İstihdam, Mesleki Eğitim

SUMMARY

Through this study the problems of mild mental disabled individuals have been tried to put forward,.Especially their current status of vocational training of which content competence and employment problems and solutions have been emphasized.The opinions and suggestions of all stakeholders who were involved in the process have been taken into consideration with the fact that disabled individuals' education and vocational training in business life.

In this research vocational tendencies of disabled and its regulations were determined and tried to be stated in this process of all the natural stakeholders' satisfaction and expectations.With this research not only the disabled students but also their parents,administrators,teachers, the employers of these students were interviewed.From this point of view this research generally has a different feature of all the limited researches on disabled people which have been studied before as its a study of mental disabled individuals in literatures.

Researchs' data were gained from semi structured interview.This study was carried out with students who are in 12 th grade in Abdullah Bilgin Güllüoğlu Special and Education Vocational School,5 students ,10 parents,10 teachers,5 employers and in total of 30 people in İstanbul.

Mild Mental Disabled believe that if they are given the opportunity they can take part of in business life.All the stakeholders which are involved in the process agree on this point besides this the employers think that after the mild mental disabled started to work with their successes they eliminated the existing prejudices and hesitations.

Keywords: Disabled, Disability Problems, Mentally Handicapped, Employment, Vocational Education

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
EKLER LİSTESİ.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
ENGELLİLİK VE ENGELLİLERİN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER	4
1.1 Engelli Kavramı	4
1.2 Engel Türleri.....	6
1.3 Türkiye Genel Nüfus Oranı içinde Engelli Dağılımı	6
1.4 Uluslararası Düzeyde Engelliler ve Engellilerin İstihdamı ile ilgili Yasal Düzenlemeler	10
1.4.1 Birleşmiş Milletler Engelliler Yönelik yasal Düzenlemeler	10
1.4.2 BM Kararlarında İstihdama Yönelik yasal Düzenlemeler	12
1.4.3 Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) Engellilerin İstihdamına Yönelik Yasal Düzenlemeler	12
1.4.4 Avrupa Birliğinde Engellilere yönelik Yasal Düzenlemeler	13
1.4.5 Avrupa Birliğinde Engellilerin İstihdamına Yönelik Yasal Düzenlemeler ..	15
1.5 Ulusal Düzeyde Engelliler ve Engellilerin istihdamı ile ilgili Yasal Düzenlemeler	15
1.5.1 Ulusal Düzeyde Engelliler ile ilgili yasal düzenlemeler	15
1.5.2 Ulusal Düzeyde Engellilerin istihdamı ile ilgili yasal düzenlemeler.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
İSTİHDAM EĞİTİM İLİŞKİSİ VE ENGELLİLERİN İSTİHDAM YÖNTEMLERİ	22
2.1 İstihdam Kavramı	22
2.2 İstihdam Edilebilirlik Kavramı.....	23
2.3 Eğitim İstihdam İlişkisi	23
2.4 Engellilerin İstihdam Şekilleri.....	25
2.4.1 Kota Yöntemi	26
2.4.2 Korumalı İşyeri.....	27
2.4.3 Kişisel Çalışma Yöntemi	29

2.4.4 İşverenlerin Gönüllü Olarak Engelli İstihdamı	30
2.4.5 Evde Çalışma Yöntemi	31
2.4.6 Kooperatif Çalışma Yöntemi	32
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	33
ZİHİNSEL ENGELLİLERİN MESLEKİ EĞİTİMİ VE İSTİHDAMI	33
3.1 Zihinsel Engellilik Tanımı ve sınıflandırılması	33
3.1.1 Zihinsel Yetersizliğin Tanımlanması	33
3.1.2 Zihinsel Yetersizliğin Sınıflandırılması	34
3.1.3 Zihinsel Yetersiz Bireylerin Özellikleri.....	36
3.1.4 Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerle İletişim	39
3.1.5 Zihinsel Yetersizliğin Fark Edilmesi.....	40
3.1.6 Zihinsel Yetersizliğin Oluş Nedenleri	41
3.1.7 Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Gelişim Özellikleri	41
3.2 Zihinsel Yetersizlikte Eğitim.....	43
3.3 Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi	45
3.3.1 Özel Eğitim Uygulama Okulu	46
3.3.2 Özel Eğitim Meslek Okulu	48
3.3.3 Özel Eğitim Meslek Okulları Esasları	48
3.3.4 İşletmelerde Mesleki Eğitim	50
3.3.5 Mesleki Eğitim Programları	51
3.4 Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitime Geçışı	52
3.5 Zihinsel Engelli Bireyler ve İstihdam	55
3.6 Alanyazınla İlgili Araştırmalar	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	62
ARAŞTIRMA.....	62
4.1 Problem.....	62
4.2 Araştırmanın Amacı.....	63
4.3 Araştırmanın Önemi	64
4.4 Varsayımlar	65
4.5 Sınırlılıklar	65
BEŞİNCİ BÖLÜM	66
YÖNTEM	66
5.1 Araştırma Modeli	66
5.2 Çalışma Gurubu	66
5.3 Veri Toplama.....	67
5.3.1 Yönetici Öğretmen soruları	68

5.3.2 Veli -Ebeveyn Görüşme Soruları	68
5.3.3 İşveren Soruları	68
5.3.4 Zihin Yetersizliği Olan Öğrenci Soruları.....	68
5.4 Verilerin Analizi	69
ALTINCI BÖLÜM	70
BULGULAR	70
6.1 Yönetici ve öğretmenlerin Mesleki Eğitime dair görüş ve önerileri	70
6.2 Yönetici ve Öğretmenlerin Zihinsel Engelli Öğrencilerin İstihdamına yönelik Görüş ve Önerileri	72
6.3 Ebeveynlerin Mesleki Eğitime dair görüş ve önerileri.....	74
6.4 Ebeveynlerin Zihinsel Öğrencilerin İstihdamına dair görüş ve önerileri	76
6.5 İşverenlerin eğitim ve istihdam ile ilgili görüş ve önerileri	78
6.6 Hafif zihinsel engelli öğrencilerin eğitim ve istihdama yönelik görüşleri.....	79
YEDİNCİ BÖLÜM	81
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
7.1 Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimi ile ilgili Sonuçlar	81
7.2 Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamına Dair Sonuçlar.....	82
7.3 Öneriler	84
7.4 İleri araştırmacılara öneriler.....	87
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ	-

KISALTMALAR LİSTESİ

AAIDD	: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği
AAMR	: Amerika Zeka Birliği
APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DPB	: Devlet Personel Başkanlığı
EHIS	: Birleşmiş Milletler Engelliler Programı
EKPSS	: Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İşçi Bulma Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
ÖEHY	: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
v.d	: Ve Devamı
a.g.e	: Adı Geçen Eser

TABLolar LİSTESİ

SAYFA

Tablo -1	Engellilik Oranı.....	8
Tablo -2	ÖzürLü Türüne Göre ÖzürLü nüfus oranı.....	9
Tablo 3	BM tarafından gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler	11
Tablo -4	AB tarafından Engellilerle ilgili gerçekleştirilen yasal düzenlemeler.....	14
Tablo-5	Ülkemizde Engelliler ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler	16
Tbalo- 6	Zihinsel Yetersizliği olan Bireylerin zeka puanları ve tanımlamaları	38
Tbalo-7	Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Gelişimsel Özellikleri.....	45
Tablo-8	Örgün Eğitim Veren Özel Eğitim Meslek Okulları Sayısı.....	49
Tablo –9	Özel Eğitim Uygulama Okulu Haftalık Ders Çizelgesi.....	51
Tablo-10	Özel Eğitim Uygulama Okulu İş Ve Beceri Uygulamaları Dersine Ait Örnek Atölyeler.....	52
Tablo-11	Özel Eğitim Meslek Okulu Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği/Otizmi Olan Öğrenciler İçin).....	53
Tablo- 12	Özel eğitim Meslek Okullarında Alan Dallar.....	55
Tablo -13	2019 Ocak Ayı Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanları	60
Tablo- 14	İstanbul ili Engelli çalışan sayısı.....	61
Tablo -15	Yıllar İtibarıyla İstihdam Edilen Engelli Memur Dağılımı.....	62
Tablo – 16	Engelli Memurların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.....	62
Tablo-17	Engelli Memurların Engel Gruplarına Göre Dağılımları.....	63
Tablo -18	Çalışma Gurubu	71

EKLER LİSTESİ

EK – A	ETİK KURULU ONAYI
EK – B	GÖNÜLLÜ KATILIM OLUR FORMU
EK – C	İDARECİ-ÖĞRETMEN SORULARI
EK – D	EBEVEYN SORULARI
EK – E	İŞVEREN SORULARI
EK – F	ÖĞRENCİ SORULARI

ÖNSÖZ

Tüm insanlar hakları noktasında eşittir. Her insan gibi Hafif Düzey Zihinsel Engelli Bireyler de haklarına kavuşma, eğitim, mesleki eğitim görme ve istihdam edilme noktasında eşittirler.

Dezavantajlı guruplara özelde engellilere yönelik toplumsal algımız onların yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Engelli guruplar içinde eğitilebilme ve istihdam edilme noktasında en çalışılabilir olan gurup Hafif zihinsel Engelli bireylerinde toplumsal hayata katılmaları, üreten birer birey olarak katkı sunmaları gerekli şartlar sağlanırsa elbette mümkün olacaktır. Özel Eğitim Meslek Okulu İdarecisi olarak birebir yaşadığım bu alanla ilgili çözüm önerilerine yönelik çaba beni bu araştırmayı yapmaya sevk etmiştir.

Bu araştırma ile Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamlarına yönelik, bu sürecin doğal paydaşları olan, öğretmen, ebeveyn, işveren ve öğrencilerin görüş ve önerileri incelenmiştir. Sınırlı sayıda araştırmanın bulunduğu bu konunun alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Başta araştırma sürecince yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen, karşılaştığım sorunlar nedeniyle vazgeçme düşüncesini aklıma getirmeme izin dahi vermeyen tez danışmanım, değerli Bilim İnsanı, sevgili Hocam Sayın Prof. Dr. Orhan İŞCAN ve Üniversitemizin güzide hocalarına teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

İnsanlığın geldiği son nokta olan bilgi ve teknoloji çağında, sürecin içinde yer alacak insan gücünün de nitelikleri değişmiştir. Toplumların çağın gerisinde kalmamak ve dünya ile rekabet edebilmek adına yapacağı toplumsal kalkınma hamlesi, ekonomide çağın ihtiyacına cevap verecek düzeye ulaşması nitelikli insan gücü ile olacaktır. İhtiyaç duyulan bu insan gücünün yetişmesi ise eğitim ile mümkün olacaktır..

Çağın ihtiyacı olan eğitim düzenlemeleri ile kıyasıya rekabetin yaşandığı ekonomik piyasa da nitelikli insan gücü ile rekabette öne geçme şansı yakalanacaktır. Gerekli donanıma ve niteliğe sahip iş gücü sadece lokal bazda değil, küreselleşen dünyada da aranır konuma gelmiştir. Eğitimin kaliteli olması ve ihtiyaca cevap vermesi doğrudan ekonomik ve toplumsal gelişmeyi etkilemektedir.

İş hayatına dâhil olma insanlık için bir hak olduğu kadar bireyin toplumsal hayatının yön bulmasında ve topluma dâhil olabilme konusunda önemli bir etkidir. İş hayatına dâhil olma, insana maddi bir değer kazandırmakla birlikte kişinin sosyal çevre edinmesine, sosyalleşmesine de katkı sağlamaktadır. Bireyin günlük hayatta belki de en çok vakit geçirdiği mekân çalıştığı iş ortamı olduğu için, hayattaki diğer alanlar bu alana göre belirlenmektedir. Yani hayatın büyük bir dönemi iş hayatına göre şekillenmektedir. Çalışmanın, yani icra edilen mesleğin, bireye aynı zamanda bir kimlik kazandırdığı ve diğer kimliklerin bu kimliğe göre şekillendiği bilimsel bir olgudur..

Bu noktada çalışabilecek durumdaki Engelli bireylerin de hayatlarını kaliteli bir şekilde devam edebilmeleri için iş hayatı oldukça önemli bir yere sahiptir. İş hayatına katılma kişiye maddi olanaklar sağladığı gibi toplumsal hayatta yer alabilmelerine de olanak sağlamakta bir aracı olabilmektedir.

Engelli için “iş” sadece iş değildir. Onun hayatın gerçekliği ile kuracağı bağıdır. Toplumun “saygın” bir parçası olduğunu hissedebileceği, kendisine saygı duyabileceği bir araçtır. Hayatını dört duvar arasında ailesinin merhametine terk edilmiş olarak geçirmesini önleyecek kutsal bir haktır. Bu aynı zamanda sosyal devlet olmanın ve toplumsal vicdana sahip olmanın da bir gereğidir.

Engellilik, sosyal hayata katılımdaki sınırlanmışlık ya da eksiklik durumu ve aynı zamanda insani bir durum, insan olma halinin bir parçasıdır.

Engelli bireylerin çalışma yaşamında yer almaya başlaması hem engelli bireylerin toplumdan soyutlanmamasını hem de engelli bireylerin kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerini sağlamıştır. Ancak bu bireylerin çalışma yaşamında varlık gösterebilmesinin önünde kendi engelleri haricinde çeşitli zorluklar vardır. Bu zorluk-

ların başında ise “bir iş sahibi olma” olgusu gelmektedir. Burada asıl sorunsalımız engelli işgücü diye tabir edilen emek arz edenlerin işgücüne nasıl dahil olduğudur. Engellilere yönelik üretilmesi gereken politikaların başında ise engellilerin çalışma hayatına kazandırılması yani istihdam politikaları gelmektedir. İstihdam, bir ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumu anlamamıza yarayan önemli bir göstergedir. Engelliler için istihdam, çalışabilecek bir iş bulma, çalışma zorluklarla dolu bir alandır. Engelliler, çalışma, çalışarak gelir etme bakımından engelli olmayanlara oranla birçok yönden aşılması zor güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu güçlüklerin aşılması da engellilerin topluma entegrasyonu ile mümkündür.

Toplumda dezavantajlı durumda olan engelli bireyleri bir meslek sahibi edindirerek üreten bir birey olarak topluma adapte etmek bir insanlık görevi olduğu gibi toplumsal bir sorumluluktur da. Özel eğitim mesleki Okulları ve iş okullarında mesleki eğitim alan zihinsel engelli bireyler eğitim yoluyla edindikleri bilgileri ancak iş ortamında pratiğe dökerek somut bir adım atabilir ve iş yerinde bir boşluğu doldurarak ihtiyaç duyulan bir eleman olduğunu kanıtlayabilir.

Hafif Düzey Zihinsel Engelli Bireylerin zekâ test sonuçları (IQ) 50-70 ZB arasındadır ve toplam zihinsel engellilerin %85 ini oluştururlar.

Bir yetişkin olarak hayatlarını kendi başlarına idame ettirebilecek ve eğitim imkânlarından faydalanabilirler. Ancak bu büyük grup içine dahil olan Zihinsel Engellilerinde desteğe ihtiyaçları vardır.

Yaşamlarını en az destek ile devam ettirip, toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilmek için Zihinsel Engelli bireylerin ihtiyacı olan şey ihtiyaçlarına yönelik doğru eğitimin verilmesidir. Verilecek bu eğitimin, öz bakım becerilerini kazanıp, bağımsız iş yapabilme ve bir meslek sahibi edindirme amacını taşıması gerekir. İnsanın hayatını devam ettirebilmesi, kendi ayakları üzerinde durabilmesi bir yeteneğe ve bir mesleğe sahip olmasıyla doğru orantılıdır bir mesleğe sahip olma ve o alanda gelişkin bir yeteneğinin bulunması Zihin Yetersizliği olan bireyler açısından çok daha önemlidir. Toplumsal algıda dışlanıp, kabul görmekte zorlanan Zihinsel Engelli bireylerin bir meslek sahibi olmalarını sağlayacak eğitim imkânına kavuşmaları onlar açısından hayati öneme sahiptir. Araştırma da bu ihtiyaç göz önünde bulundurularak, zihinsel Yetersizliği olan Bireylerin aldıkları eğitim ve bu eğitimin meslek edindirmede ki rolü incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları bu alana katkı sağlayacaktır. .

Ayrıca Ülke Nüfusunun %10 nu oluşturan Engelli Nüfus içinde %80 gibi bir oranı oluşturan Zihin Yetersizliği olan bireylerin İstihdam sorunlarının tespiti ve çözümü insani ve vicdani bir sorumluluk olduğu gibi aynı zamanda somut verilerle tespiti zorunlu bir durumdur.

Yapılan bu araştırma, Zihinsel Engelli Bireylerin istihdamında en önemli rolü oynayan eğitim olgusunu, bu eğitimle istihdam edilebilmeleri, istihdam süreci, iş yaşama-

rı ve buna yönelik politika ve düzenlemeleri, mevcut durumu ortaya koyarak ve sorunların giderilmesine yönelik paydaş görüşlerini içermektedir. Sunulan öneriler ile istihdam sürecinde olumlu düzenlemeler yapılması Zihinsel engelli bireylerin yaşadığı toplumun tüm kesimleri özelde bu süreçten etkilenen aileleri, okulları, okul yönetici ve öğretmenlerini, işverenleri etkileyecek bir unsurdur. Bu alanda yapılan araştırmaların nerdeyse yok denecek kadar az olması alanda araştırma yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu araştırmamızla buna katkı sunmayı hedeflemekteyiz

Araştırmayla, engelli guruplar içinde en az imkân sunulan ve farkındalığı en az olan zihinsel engelli bireylerin, eğitimleri, eğitim kurumları, verilen mesleki eğitimlerini inceleyip mevcut durumu tespit etmek, verilen mesleki eğitimin işe yerleştirme sürecinde reel sektörde karşılığının olup olmadığını varsa ne kadar karşılık bulduğunu ortaya koymaktır. Bu araştırmayla hedeflenen noktalardan biri de, bu sürecin doğal paydaşları olan, ebeveyniler, okul yöneticileri, öğretmenler ve istihdamın asıl rol üstlenicisi olan işverenlerin değerlendirmelerini, görüş ve önerilerini saptamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİK VE ENGELLİLERİN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Bu bölümde , uluslararası ve ulusal düzeyde Engelli kavramının sözlük ve terim anlamıyla tanımlanması ve engelliler ile ilgili yapılan yasal düzenlemeleri ele alacaktır..

1.1 Engelli Kavramı

Engellilik üstüne yapılacak bir çalışmada ilk etapta tanımlamanın doğru yapılması gerekmektedir. Böylece doğru kavramla anlatılmak istenen en doğru şekilde ifade edilmiş olacaktır.

“Engelli” , “Sakat”, “Özürlü” , “Özel Birey”, “Özel Gereksinimli” , “Yeti Yetimli” gibi kavramlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Toplumsal anlamda bir farkındalık oluşmadığı için genelde bu kavramlar birbirinin yerine ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysaki bu kavramlar farklı içerikler barındırmaktadır.

Türk Dil Kurumunun bu kavramlarla ilgili tanımında;

“Engelli: Vücudunda eksik veya kusuru olan”.

“Sakat: Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan; bozuk –eksik (şey) “

“Özürlü: Özürlü olan, engelli. Olarak tanımlamaktadır”.¹

Türk Dil Kurumu'nun bu tanımlamalarında reel yaşamı birebir karşılayan bir netlik olmadığı gibi kesin bir ayırmada söz konusu olmamaktadır.

Engel veya özür bireylerin yaş, cinsiyet, sosyal, kültürel vb. gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle hayat akışı içerisinde, belirli bir zamanda ya da durumda yapması gerekenleri birtakım yetersizliklerden dolayı yerine getirememesidir.²

Engelliliği: “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” şeklinde tanımlayabiliriz.³

Uluslararası kurum ve kuruluşların Engelli Kavramına bakacak olursak;

Engellilik, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından alanlarına yönelik olarak değişik tanımlamalar kullanılmışlardır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO); 159 Sayılı ILO sözleşmesinde, “sakat” kavramını kullanmış ve bu kavramı şöyle açıklamıştır: “Sakat, iş sahibi olma, işte devam etme

¹ Türkçe Sözlük **Türk Dil Kurumu** TDK Yayınları Ankara 2011

² İnci Zaim Gökbay . “Engelli Bireylerin İstihdamına Yönelik Bir Vaka çalışması Engelsiz Eğitimi”. **Öneri Dergisi**, 2011 Cilt,9, Sayı (36), s.1-8.

³ Mustafa Öztürk, **Türkiyede Engelli Gerçeği**. Müsiad Cep Kitapları, İstanbul ,2011, s.18

kendini geliştirme isteği, fiziksel veya zihinsel bir yoksunluk nedeniyle büyük oranda gerçekleşmeyen bireyi tanımlar”

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BM) da tanımlamasında sakat kavramını kullanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine Ek 3447 sayılı “Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi” Sakat Bireyi; “normal kişinin, kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel ve ruhsal kabiliyetlerindeki kalıtsal ya da sonradan olma noksanlık sonucu yapmayan” kişi olarak tanımlamıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 1980 yılındaki bildirgesinde engelli olma ile ilgili temel kavramları sağlık perspektifinden bir sınıflandırma ile üç şekilde kategorize etmiştir.

1-Yetersizlik (Impairment): İnsan da anatomik, fizyolojik veya psikolojik yapıda kaybı ya da normalden farklı olması olarak tanımlar. Yapılan tanımla daha çok vücuttaki organ eksiklik veya farklılıkları göz önünde bulundurulur.

2-Özürlülük (Disability): Bireyde fiziksel veya zihinsel olarak yaşanan kayıpları ifade eder. Fiziksel veya zihinsel anlamda yaşanan sağlık sorunları nedeniyle , mevcut yeteneğin normalin altında olması veya tamamen kaybolması şeklinde ifade edilir..

3- Engellilik (Handicap): Bireyin yetersizlik veya özürlülük durumu nedeniyle normal yaşam becerilerinin gereklerini gerçekleştirememesidir.⁴

Yukardaki tanımlamalardan da görüleceği üzere “engelli” “Özürlü” Sakat” “Özel Birey” vb. tanımlar teknik ve alan noktasında kullanıldığında farklılık arz etmektedir. Teknik olarak terimin kullanılması bir zorunluluk arz etse de, toplumsal algıda “Dezavantajlı Bireylere” karşı bir farkındalık oluşması noktasında ve onları rencide etmemek adına süreçte birlikte gelişen olgusal durumda en isabetli kelime Türkçemizde, Günlük Konuşma Dilinde “Özel Gereksinimli Birey” ya da “Özel Birey” kavramının kullanılması kanaatimce daha uygun olacaktır.

Literatürde kullanılan kavramlar zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Tanımlamalardan yola çıkıldığında, engel guruplarının farklı olduğu ve tanımlamasının da farklı yapılmasının gerektiği görülecektir. Geri zekâlı, sakat, kör, özürlü, engelli kavramları ile bireyleri tanımlamak ve adlandırmak pek yerinde olmasa gerek. Bir örnek üzerinden gidecek olursak, işitme sorunu yaşayan ve bunu işitme cihazıyla gideren bir birey işitme özürlüdür. Tamamen işitme yetisini hayatını etkileyecek şekilde kaybederse işitme engellidir. İnsanların yoksunlukları onların dışlanmasını ya da her şeyden mahrum bırakılmasını gerektiren bir durum olmamalıdır. Empati kurarak bu ayrıma dikkat edip gerekli duyarlılığı ve farkındalığı gösterebiliriz.

⁴Ali Seyyar, *Türkiye de ve Dünyada Engelli Dostu Sosyal Politikalar*, Rağbet Yayınları, İstanbul,2015,s.11

1.2 Engel Türleri

Devlet İstatistik Enstitüsü ve Özürlüler İdaresinin 2012 yılında yaptığı “Türkiye Engelliler Araştırması”nın sınıflandırmasına göre ülkemizde mevcut engelli gurupları ve tanımları aşağıda yer almaktadır.

Ortopedik Engelli : Bedensel bir yetersizliği veya eksikliği olan kişilerdir. Sinir sistemindeki zedelenme sonucu kas ve iskelet sisteminde kalıcı hasar ve süreğen hastalığı olma durumudur. Spastikler, kemik erimesi, serebral palsi, kas güçsüzlüğü, spastikler, spina bifida, felçliler, organlarında eksiklik veya fazlalık olanlar ortopedik engelli olarak tanımlanır.

Görme Engelli : Görme yetisinde tamamen veya kısmi kaybı olan kişilerdir. Gözlerinden biri veya her ikisinde tamamen veya kısmen görme kaybı ya da bozukluğu yaşayan kişileri içermektedir. Bu kayıp nedeniyle, protez kullananlar, şaşılılar, gece körlüğü, tavuk karası vb. kişileri bu sınıfta değerlendirilir.

İşitme Engelli : İşitme yetisini kısmen veya tamamen kaybetmiş kişileri tanımlamaktadır. İşitme cihazı kullananlar ve bu yoksunlukları nedeniyle sürekli tedavi ve özel bir eğitime ihtiyacı olan kişiler bu kategoride tanımlanır.

Dil ve Konuşma Engelli : Konuşma işlevlerinde herhangi bir nedenle yoksunluk yaşayan kişilerdir. Bu yoksunluk, hiç konuşamama, akıcı konuşamama, ifadesinde bosukluk veya ses bozukluğu yaşayan kişileri kapsamaktadır. Konuşma organları, dil ve damak ve çene yapısında fiziksel bir sorun olanlar bu tanımlama kapsamında değerlendirilir.

Zihinsel Engelli : Normalin altında zekaya sahip olanlar, (Mental Retardasyon) , otizmliler, Down sendromlarının içerdiği, zihinsel yetersizliğe sahip kişileri tanımlamaktadır. Bunun doğum öncesi, doğum esnasında veya sonrasında çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kişilerin zihinlerindeki bu yeti yetimi süreklilik gösterip, uyum ve davranış sorunları olarak yaşamına etki etmesi bu kategoride değerlendirilmektedir.

Süreğen Hastalık: Kişide süreklilik gösterip, tıbbi tedavi ve rehabilitasyonla giderilmeyen yetmezlik, yoksunluk durumunu ifade eder. Tedavisi olmayan hastalıklar, yaşam fonksiyonlarından mahrumiyet demektir. Kalp ve damar yetmezlikleri, solunum bozuklukları, cilt deri hastalıkları, zührevi hastalıklara, AIS HIV vürüsü ,manik depresif, şizofreni gibi durumlar bu kategoride değerlendirilir.⁵

1.3 Türkiye Genel Nüfus Oranı içinde Engelli Dağılımı

Türkiye İstatistik Kurumu(TUİK) 2002 verilerine göre toplam ülke nüfusu içinde engelli nüfus %12,29 oranındadır.

2002 nüfus verilerine göre ülke nüfusunun 8.431.937 i engelli kategorisinde olup bunların ; % 7,092’u erkek, % 5,022’si kadındır.

⁵ Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye Özürlüler Araştırması*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2004,s.X-XI

Tablo-1 e bakıldığında % 12.29' olarak tespit edilen engellilerin kendi içindeki oranlarını da ise ,%9.7 ile sürekli hastalığı olanlara olarak,%2.58 ile de diğer engel grupları yer almaktadır.

Yaş durumuna göre Tablo-2 de engellilerin oranına bakıldığında, ileri yaşlarda daha fazla orana sahip oldukları görülecektir. Bu oran sürekli hastalığı olanlarda daha fazladır.⁶

⁶Devlet İstatistik Enstitüsü, **a.g.e.**

Tablo -1 Engellilik Oranı ⁷

	Toplam engelli nüfus Total disabled population			Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel engelli nüfus Orthopedically, seeing, hearing, speaking and mentally disabled population			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Türkiye-Turkey	12,3	11,1	13,5	2,6	3,1	2,1	9,7	8,1	11,3
Yaş grubu - Age group									
0-9	4,2	4,7	3,6	1,5	1,7	1,4	2,6	3,0	2,2
10-19	4,6	5,0	4,3	2,0	2,3	1,7	2,7	2,7	2,6
20-29	7,3	7,6	7,0	2,5	3,3	1,7	4,8	4,2	5,3
30-39	11,4	10,4	12,4	2,6	3,2	2,0	8,9	7,3	10,5
40-49	18,1	15,2	21,1	2,7	3,3	2,0	15,4	11,9	19,1
50-59	27,7	22,6	32,7	3,2	3,7	2,7	24,4	18,8	29,9
60-69	37,0	31,6	42,0	5,1	5,7	4,7	31,8	26,0	37,4
70+	44,0	39,8	47,8	7,9	8,5	7,4	36,1	31,3	40,4
Bilinmeyen - Unknown	11,7	6,3	14,2	0,3	0,5	0,3	11,3	5,8	14,1
Yerleşim yeri - Place of residence									
Kent -Urban	12,7	11,4	14,0	2,2	2,6	1,8	10,5	8,8	12,2
Kır-Rural	11,7	10,7	12,6	3,2	3,7	2,6	8,5	7,0	10,0
Bölge-Region									
Marmara-Marmara	13,1	11,7	14,6	2,2	2,6	1,9	10,9	9,1	12,7
Ege-Aegean	11,9	10,7	13,0	2,6	3,2	2,1	9,3	7,6	11,0
Akdeniz - Mediterranean	12,2	11,2	13,2	2,6	3,0	2,2	9,6	8,2	10,9
İç Anadolu - Central Anatolia	12,5	10,8	14,2	2,6	3,0	2,2	9,9	7,8	12,0
Karadeniz - Black Sea	13,0	11,6	14,3	3,2	3,7	2,8	9,8	8,0	11,5
Doğu Anadolu - East Anatolia	11,8	11,3	12,3	2,5	3,2	1,9	9,3	8,1	10,4
Güneydoğu Anadolu - Southeast Anatolia	9,9	9,9	9,9	2,7	3,5	2,0	7,2	6,4	8,0

⁷ Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye Özürlüler Araştırması*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2004,s.6

Tablo -2 Özürlü Türüne Göre Özürlü nüfus oranı⁸**Özrün türüne göre Özürlü nüfus oranı, 2002**

The proportion of disabled population by type of disability, 2002

					(%)
	Ortopedik engelli	Görme engelli	İşitme engelli	Dil ve konuşma engelli	Zihinsel engelli
	Orthopedical disability	Seeing disability	Hearing disability	Speaking disability	Mental disability
Türkiye - Turkey	1,3	0,6	0,4	0,4	0,5
Yaş grubu - Age group					
0-9	0,6	0,3	0,2	0,5	0,4
10-19	0,8	0,4	0,3	0,4	0,6
20-29	1,2	0,5	0,3	0,4	0,7
30-39	1,3	0,5	0,4	0,3	0,5
40-49	1,4	0,6	0,4	0,3	0,4
50-59	1,8	0,9	0,4	0,3	0,3
60-69	2,8	1,6	0,8	0,4	0,3
70+	3,9	3,0	1,7	0,4	0,3
Yerleşim yeri - Place of residence					
Kent - Urban	1,1	0,5	0,3	0,3	0,4
Kır - Rural	1,5	0,7	0,5	0,5	0,6
Cinsiyet - Sex					
Erkek - Male	1,5	0,7	0,4	0,5	0,6
Kadın - Female	1,0	0,5	0,3	0,3	0,4
Bölge - Region					
Marmara - Marmara	1,1	0,5	0,4	0,3	0,4
Ege - Aegean	1,2	0,6	0,4	0,4	0,5
Akdeniz - Mediterranean	1,2	0,6	0,3	0,4	0,6
İç Anadolu - Central Anatolia	1,3	0,6	0,4	0,4	0,5
Karadeniz -Black Sea	1,6	0,7	0,5	0,5	0,6
Doğu Anadolu - East Anatolia	1,3	0,6	0,3	0,4	0,4
Güneydoğu Anadolu - Southeast Anatolia	1,3	0,7	0,4	0,5	0,5

⁸ Devlet İstatistik Enstitüsü, **a.g.e.**, s.21

1.4 Uluslararası Düzeyde Engelliler ve Engellilerin İstihdamı ile ilgili Yasal Düzenlemeler

Yaşadıkları toplum içerisinde Engelli Bireyler sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel ve sosyal uyumsuzluklar nedeniyle birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. İnsanlığın gelişimini tekâmüle erdirdiği yirminci yüzyılla birlikte, engelli bireylerinde sosyal yaşam içerisinde temel insani haklarının korunup hayata geçirildiği ve toplumsal yaşama tam katılımlarının sağlanması amacıyla uluslararası ve ulusal düzeyde bir takım yasal düzenlemeler konusunda adımlar atılmıştır. Bu bölümde Birleşmiş Milletler (BM) ve bağlı kuruluşların yanı sıra Avrupa Birliği (AB) ve bağlı kuruluşların Özel Bireylere yönelik yasal düzenlemeleri ve istihdamlarına yönelik yapılan düzenlemeleri hakkında bilgi verilecektir.

1.4.1 Birleşmiş Milletler Engelliler Yönelik yasal Düzenlemeler

Kuruluşu gerekçesini tüm insanların eşit olduğu , temel özgürlüklerin korunması ve İnsan haklarına saygı ilkesine dayandıran BM, engelli bireyler için de bu ilkelerin hayata geçirilmesi ve uygulanması için kararlar almıştır.

BM bünyesinde engelli bireylerin hakları için bir çok organ oluşturulmuş ve çalışmalar yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) bünyesinde engelli bireylerin eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engellilerin sağlık durumları, tedavileri ve önleyici tedbirler noktasında çalışmalar yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) her çocuğun ayırım gözetmeksizin daha güzel bir yaşamı hak ettiği gerçeğinden yola çıkarak çalışmalar yapmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) engellilerin üreterek toplumda yer alabilmeleri noktasında iş dünyasına engellilerin erişimi ve çalışma koşullarının engellilere göre düzenlenmesi noktasında çalışmalar yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelliler Programı (EHİS) herhangi bir haksızlığa uğramadan ve ayrımcılığa tabi tutulmadan engelli çocuklarında normal çocuklarla aynı haklara sahip olmaları ve bu haklarının hiçbir engel olmadan kullanmaları için üye devletleri yasal düzenleme konusunda zorunlu tutmuştur. EHİS' in uygulanması ve uygulamaların takibi için BM Genel Sekreterliği Ekonomik ve Sosya İşler Bölümünün, Sosyal Politika ve Kalkınma Birimi görevlendirilmiştir. BM gerçekleştirdiği Engellilere Yönelik yasal düzenlemelerin kronolojik tablosu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo -3 BM tarafından gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler ⁹

Yasal Düzenleme	Tarih	Konu
Cenova Konferansı	1950	Engellilerin Sosyal Rehabilitasyonu
Birleşmiş Milletler UNDP,ILO;WHO;UNESCO,UNICEF Toplantısı	1952	Mevcut programların güncellenerek yeni yaklaşımlarla programlara dahil edilmesi konusunda karar alınmıştır.
Engellilerin Mesleki rehabilitasyon Hakkında 99 Sayılı Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı	1955	Meslek edindirme noktasında Engellilere yönelik Rehabilitasyon çalışmaları
Çocuk Hakları Bildirisi	1959	Engelli çocuklara yönelik gerekli olan özel eğitim ve bakım desteğinin sağlanması için gerekli uygulamaların hayata geçirilmesi
Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme UNESCO genel Konferansı	1960	Engellilere Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi
Zihinsel Engelli Bireylerin hakları Hakkında Bildirge	1971	Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin temel hakları
Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirisi	1975	Herhangi bir ayırım ve ayrımcılık yapılmadan sakatların haklarının uygulanmasına yönelik 13 maddeyi içeren bildiri
159 sayılı ILO Sözleşmesi	1983	Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında kararları içermektedir.
Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 sayılı Uluslar arası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı	1988	Engellilerin İstihdamı ve Mesleki Eğitimi
Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	1989	1959 BM Çocuk Hakları Bildirgesindeki Hükümler korunmuştur
Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi	1990	Engellilerin Eğitim Hakları
Engelliler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinin Çerçevesi	1990	İstihdam
Sakatlar için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar	1993	Bu kurallar eşit katılım için ön koşullar, hedef alanlar ve yürütme önlemlerini içermekte ayrıca rehabilitasyon hizmetlerine değinilmektedir.
Salamanca Bildirisi	1994	Özel Eğitim
Dünya Kalkınma zirvesi Toplantısı Eylem Planı Koppenag	1995	Bağımsız olarak yaşam fonksiyonlarını yerine getirme noktasında gerekli eğitim ve rehabilitasyon imkanlarının oluşturulması
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi	2006	Engelli bireylerle ilgili en kapsamlı ve temel uluslararası düzenleme

⁹ Mahmut Çitil, *Türkiye’de Özel Eğitim*, Vize Akademik Yayınları, Ankara, 2018, s.55-56

1.4.2 BM Kararlarında İstihdama Yönelik yasal Düzenlemeler

İlk kez engellilerin istihdamına yönelik açık bir maddeyi de içeren 20.12.1983 tarihli 48/96 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı ile “ Sakatlar için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” kabul edilmiştir. 7. Maddede, engellilere yönelik ayırmacılık ve istihdamı zorlaştıran yaklaşımların ve yasaların olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Devletlerin kamu sektöründe engelli istihdamına destek vermesi, bunun için düzenlemeler yapması, özel sektöründe; engellilerin istihdamı ve eğitimi konusunda programlar yapması ve iş yaşamına atılmaları, çalışma koşullarının iyileştirilmesi noktasında kararlar almıştır.

Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, 13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 61/106 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Sözleşme 03.05.2008 tarihinde 82 ülkenin onayının ardından yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 30.03.2008 tarihinde imzalamıştır. Bu sözleşmeyle uluslararası anlamda ilk ve bağlayıcı sözleşmedir. Engelli bireylerin haklarının bir bütün olarak üye devletlerce kabul edildiği bu sözleşme ile yasal bir statü elde edilmiştir. Sözleşmenin 27. maddesinde taraf devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. Sözleşme ile engelli bireylerin iş yaşamında üreten bireyler olarak topluma katkı sunmalarına fırsat verilmiştir. Sözleşmeyi imza altına alan ülkeler engellilerle ilgili çalışma koşullarını hayata geçirmeyi ve istihdamlarını sağlamayı taahhüt etmişlerdir.¹⁰

1.4.3 Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) Engellilerin İstihdamına Yönelik Yasal Düzenlemeler

1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kuruluş felsefesinde özellikle engelli ayrımcılığına yönelik düzenlemelerle dezavantajlı gurupların haklarının korunmasını sağlamaya çalışmıştır.

1981 yılı “Tam Katılım ve Eşitlik” teması ile BM Genel Kurulu tarafından “Uluslar arası Engelliler Yılı” ilan edilmiştir..1983 yılında ILO 159 sayılı “Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme” yi yayınlamış.. 08.07.1999 tarihinde Ülkemiz de bu sözleşmeyi onaylayarak gerekli yasal düzenlemeleri hayata geçirmiştir. ¹¹

Sözleşmenin 3. maddesinde “Söz konusu politika ile, engellilerin açık iş gücü piyasasının tüm kategorilerine girebilmesinin teşvik edilmesi ve uygun mesleki rehabilitasyon sağlanması amaçlanmıştır” denilerek engellilerin istihdamı ve mesleki rehabilitasyonu hedeflenmiştir.

¹⁰ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **Kamuda Engelli İstihdamının Analizi**, Ankara 2015 s.21

¹¹ Ekrem Kayacı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, **Özürümler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması**, Ankara 2007 s-11 (**Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**)

Sözleşmenin 4. Maddesinde ise kadın ve erkek engellilerin istihdam alanında fırsat eşitliğine dikkat çekilmiş, bu konuda özel tedbirler alınmasının gerekliliği ve önemi belirtilmiştir.

Aynı sözleşmenin 7. maddesinde mesleki rehberlik, mesleki eğitim, istihdam ve işe yerleştirme ile ilgili üye ülkelere görevler vermiştir.

8. maddesinde ise, mesleki iyileştirme ve hizmetler için kırsal alanlarda da önlemler alınması vurgulanarak, bu hizmetlerden herkesin eşit şekilde yararlanabilmesine dikkat çekilmiştir

Sözleşmenin 9. maddesinde üye ülkelerin, engellilerin mesleki eğitim, işe yerleştirme ve istihdamından sorumlu iyileştirme danışmanlarının ve diğer uygun nitelikli görevlilerin eğitim ve bu kişilerin temini için gerekli önlemleri alma noktasında sorumluluğu belirtilmiştir.¹²

ILO 99 Sayılı “Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında Tavsiye” kararında Engellilerin mesleki iyileştirme ve istihdamına yönelik üye ülkelere tavsiye kararları almıştır.

İlk olarak 2 no’lu tavsiye kararında; mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin ayırım gözetilmeden tüm engellilere verilmesi ve edinilen işe benimseyip bunda devamlılık sağlamaları noktasında gerekli hazırlığın yapılması vurgulanmıştır.

3 no’lu kararda ise, Engellilerin işe yerleştirilmeleri ve mesleki eğitim konularına değinilip, engelli bireylerin özelliklerine yönelik iş noktasında eğitim almaları karara bağlanmıştır. Engel durumu ve düzeyine göre kişiler için özel eğitim hizmetleri geliştirilmesi üye ülkelere tavsiyede bulunulmuştur.¹³

1.4.4 Avrupa Birliğinde Engellilere yönelik Yasal Düzenlemeler

Avrupa Birliğine (AB) üye olan Devletler aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM) üyesidir. Bu Kapsamda BM’nin Engellilerle ilgili yaptığı birçok düzenleme Avrupa Birliği ülkelerince de hayata geçirilmiştir. AB, ülkelerinde toplumsal algı engellileri pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak görmekten uzak bir anlayışla uygun fırsatlar sunarak üreterek topluma katkı sunan bireyler olmalarını hedeflemiştir. Uygulama da insan hakları ve bu haklardan yararlanma noktasında eşit bireyler olarak kabul edilip pozitif ayrımcılık uygulanma yomuna gidilmiştir. Bu kapsamda toplumsal kurallar ve ekonomik kararlarda ı engelli bireylerinde içinde olduğu uygulamalar hayata geçirilmiştir. Aşağıda kronolojik sıralaması verilen yasal uygulamalara bakıldığında AB ülkelerinin engellilere eşit haklar tanınmasında başarılı olduğu görülecektir.

¹² ILO Resmi İnternet Sitesi, “Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme” <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, (Erişim Tarihi: 16.11.2019)

¹³ Kayacı, a.g.e., s.11

Tablo -4 AB tarafından Engellilerle ilgili gerçekleştirilen yasal düzenlemeler¹⁴

Yasal Düzenleme	Tarih	Konu
Avrupa Konseyi 818 Numaralı Tavsiye Kararı	1977	Zihinsel engelli bireylerin haklarını iyileştirme
Avrupa Topluluğu Düzeyinde Engellilerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı	1986	Engellilere mesleki rehabilitasyon ve istihdam alanlarında fırsat eşitliği sağlamak için gerekli tüm önemleri alınarak karşılaşılan sorunların giderilmesi
Avrupa Sosyal Şartı	1989	Engelli Bireylerin Meslek eğitimi ve rehabilitasyonlarına yönelik düzenlemeleri içerir
Engelli Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılım Kararı- Avrupa Konseyi ve Eğitim Bakanları Toplantısı	1990	Bu strateji engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları engellerin tanımlanması gerektiğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanması önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır
Engelliler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Engellilik Strateji Tebliği	1996	Bu strateji engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları engellerin tanımlanması gerekliliğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanması önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır.
Avrupa Topluluğu Amsterdam Anlaşması- İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi	1999-2000	Engellilerin haklarını kullanırken karşı karşıya kaldıkları engellerin ortadan kaldırılması
Engelliler için Engelsiz Avrupa Tebliği	2000	Tüm üye ülkeleri kapsayan engelsiz erişilebilir bir Avrupa oluşturmayı hedeflemektedir. Engelli bireylerin toplumsal yaşamın her alanına tüm imkânları kesintisiz kullanarak katılımını hedeflemektedir.
Avrupa Birliği temel Haklar Şartı	2000	Bu belge ayrımcılıkla ilgili AB'ye yönelik düzenlemeler içermekle beraber,26. Maddede “ Avrupa Birliği , engelli kişilerin bağımsızlıklarını , sosyal ve mesleki açıdan içinde yaşadıkları topluma katılıp katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemlerden yararlanma haklarını tanır ve bu haklara saygı duyar” demektedir.

¹⁴ Çitil, a.g.e., s.58-59

1.4.5 Avrupa Birliğinde Engellilerin İstihdamına Yönelik Yasal Düzenlemeler

“Bedensel ya da Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi, Mesleğe ve Topluma İntibak Hakkı” nı düzenleyen 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartının 15. Maddesinin 1. paragrafı, engellilerin yaşamlarına yönelik her türlü imkândan yararlanmalarını öngörmekte, bunun doğal ve eşit şartlarda olmasını bu şartlar sağlanamıyorsa buna en yakın imkânlarla gerekli olan tüm hizmetlerin sağlanıp ulaştırılmasını karara bağlamıştır.

Aynı maddenin 2. paragrafında ise, üye ülkelerin engellilerin istihdamını teşvik edici tedbirler almaları ve işyerlerini engellilere uygun hale getirmeleri düzenlenmektedir. Avrupa Birliği Sosyal Şartına göre engellilerin izole edilerek ayrı işyeri veya ayrı okullardan kademeli olarak uzaklaştırılmaları, engelli olmayan bireylerle birlikte aynı ortamda eğitim alması ve mevcut işlerde engelli olmayan çalışanlarla birlikte istihdam edilerek toplumla bütünleştirilip kaynaştırılması gerektiği karara bağlanmıştır. 2000/78/EC numaralı Avrupa Direktifi, istihdam sürecinin tüm aşamalarında ayrımcılıkla mücadelede sürecin paydaşlarına dikkat çekip, üye devletlerin gerekli önlemler alması için yasal düzenlemeleri hayata geçirmelerini talep etmektedir.¹⁵

AB 2003 Engelliler Yılı'nın ardından, Avrupa Komisyonu 2004-2010 yıllarını kapsayan dönemi AB politika alanında engellilerin sorunlarının çözümü ve özellikle engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu kolaylaştırıcı önlemler alınması eylem süreci olarak belirlemiştir.

İstihdam ve işte ayrımcılığa karşı mücadele için genel çerçeve oluşturan AB direktifinin hedefi hiçbir ayrımcılık uygulanmadan Eylem Planının hayata geçirilmesidir. Ayrıca 2003 yılında engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmak ve sosyal entegrasyonunu sağlamak amacıyla Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı tarafından bir yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte, engellilerin iş yaşamındaki sorunlarını azaltıp giderme noktasında, üye devletlerden kalıcı ve süreklilik arz eden yasal düzenlemeler yapılması belirtilmektedir.¹⁶

1.5 Ulusal Düzeyde Engelliler ve Engellilerin istihdamı ile ilgili Yasal Düzenlemeler

1.5.1 Ulusal Düzeyde Engelliler ile ilgili yasal düzenlemeler

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'li yıllara kadar engelliler ile ilgili yasal düzenlemeler ve gelişmeler pek fazla değildir. Ülkemizde son yıllarda engelli haklarıyla ilgili olarak, BM ve AB sözleşmeleri doğrultusunda birçok düzenleme yapılmıştır. Fakat bu düzenlemelerin yeterliliği ve ihtiyaçlara cevap verebilirliği ve uygulanması noktası tartışılacak bir durumdur. 1982 Anayasasında engelliler ve engelli haklarıyla ilgili

¹⁵ Fazıl Aydın vd., *Avrupa Sosyal Şartı* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları no:6, Ankara 2014, s.67

¹⁶ Kayacı, *a.g.e.*, s.11

olarak temel baz alınacak maddeler yer almaktadır. “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. Madde de: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” 10. maddenin 3. fıkrasında 07.05.2010 tarihli 5982/1 numaralı değişiklikle; “Çocuklar, yaşlılar, özürllüer, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” Şeklinde düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeyle, engelli kişilere yapılacak pozitif ayrımcılıkların eşitlik ilkesine aykırı olmadığı kanunlaştırılmıştır.

Anayasanın 42. maddesinde “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlığında “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” Hükümü yer almaktadır.. Bu hüküm her birey gibi eğitim hakkı bulunan engellilerin, eğitim görebilmeleri noktasında ilgili kurum ve kuruluşlara sorumluluk yükleyen bir hükümdür. Ülkemiz dünyada ki gelişmeler doğrultusunda engelli haklarına yönelik düzenlemelerini gözden geçirerek taraf olduğu Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi 2007 yılında imzalamıştır. Bu sözleşmeyle engelli hakları noktasında birçok sevindirici gelişme olmuştur. Öte yandan engelli haklarıyla ilgili pek çok farklı düzenlemeye gidilmiştir. Çalışmanın bu kısmında tüm düzenlemeleri kronolojik sırasıyla yazacağız. Bu düzenlemeler ana hatlarıyla aşağıda belirtildiği şekildedir.

Tablo-5 Ülkemizde Engelliler ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler¹⁷

Yasal Düzenleme	Tarih	Konu
5822 sayılı Kanun ile Sağlık bakanlığına bağlı sağır dilsizler okulu MEB e devr edilmiştir.	1951	Kanununun özel eğitime katkısı engelli bireylerin durumunun bir hastalık olarak görülmesinden vazgeçilip bir eğitim sorunu olarak algılanmış, Bu sayede farklı engel guruplarının tek eğitim yerine farklı şekilde durumlarına uygun ortamlarda eğitim almaları sağlanmıştır.
Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun	1957	1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Kanun da karşılşılın aksaklıkları giderip iyileştirmek amaçlı çıkmıştır.
222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	1961	Kanunun 12. Maddesine göre “ mecburi ilköğretim çağında buldukları halde zihnen , bedenen,ruhen ve sosyal bakımdan özürllü olan çocukların özel eğitim ve öğrenim görmeleri sağlanır” denilerek MEB sorumluluğuna verilerek , eğitim sounu olarak algılanmasını sağlamıştır.
1961 Anayasası	1961	50. Madde “Devlet durumları sebebiyle özel eğitim ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak

¹⁷ Çitil, a.g.e., s.72-74

		tedbirler alır” hükümleri yer almaktadır. Böylece engellilerin eğitimi anayasal güvenceye alınmıştır.
Özel eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1962	ilk defa özel eğitim alacak çocukların tanımlama ve sınıflandırılmalı engel durumları ve gurupları , eğitim görecekları okullar ve buradaki personel tanımlanarak yasal statüye kavuşmuştur.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1967	Yapılan düzenlemeyle özel eğitimde çalışacak bireylerin özel bir eğitim yani alan eğitimi almaları gerektiği belirlenmiştir.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1968	Özel eğitim alacak bireyler sınıflandırılmış ve nasıl eğitim verileceği belirtilmiştir. Yerleştirmelerin nasıl yapılacağı zeka seviyeleri belirlenmiştir.
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği	1968	Rehberlik araştırma merkezlerinin çalışma usul ve esasları çalışacak personelin özellikleri belirtilmiştir.
Gümrük Kanunu	1972	Engelli bireylerin kullanacağı, cihaz araç gereç ve ilaçlardan gümrük vergisi alınmayacağı kanunla belirlenmiştir.
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği	1973	Rehberlik araştırma personeline özel tanımlamalar ve yer değiştirmeleri belirlenmiştir.
1739 Numaralı Milli Eğitim Temel Kanunu	1973	8. madde “ Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmü getirilmiştir
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1975	Kapsam genişletilmiştir
1982 Anayasası	1982	42. Madde “ Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır” denilerek engelli bireylerin hakları korunmuştur.
2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu	1983	Özel Eğitimle ilgili doğrudan çıkarılan ilk ve en kapsamlı kanun
3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu	1986	Kanunun 39. Maddesi ile “ Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgili, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır” denilmiştir..
573 Sayılı KHK	1997	2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun yerine geçmiştir.
Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği	2000-2006-2018	573 Sayılı KHK'ya göre hazırlanmış kapsamlı yönetmeliktir

5378 Sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	2012	Engelliler ile ilgili bir çok düzenlemeyi içeren doğrudan engelliler için çıkarılmış kanunlar
Milli eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği	2012	Engelli Bireylere yönelik açılacak kurumların çalışma usul ve esasları ve denetlenmeleri hükümlerini içerir.

1.5.2 Ulusal Düzeyde Engellilerin istihdamı ile ilgili yasal düzenlemeler

Engelli bireylerde diğer bireyler gibi hayatlarını idame ettirebilmek için , üretmek topluma katkı sunmak amacıyla kendilerine uygun işlerde istihdam edilmek istemektedirler, ancak bu konuda bir çok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu noktada ülkemizde bir çok alanda yasal olarak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler engellilere istihdamda nispeten kolaylık sağlamıştır.

Engellilerin istihdamına yönelik ilk düzenleme, engelli çalıştırma sorumluluğu noktasında, 20.04.1967 tarihinde kabul edilen 854 sayılı Deniz İş Kanununun 13. Maddesi ile düzenlenmiştir. Bu madde de “ Bu kanunun kapsamına giren işveren veya işveren vekilleri, işyerlerinde İş Kanununun ve bununla ilgili yönetmeliğin bu konuda koyduğu hükümler, esaslar, ölçüler ve şartlara göre engelli ve eski hükümlü gemi adamı çalıştırmak zorundadır” denilerek engelli çalıştırılması belirlenmiştir.¹⁸

1982 tarihli Anayasanın 50. maddesinde istihdam ile ilgili olarak “ Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetmezliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesi ile engelli bireylerin istihdamda korunması gerekenler arasında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Anayasanın 61/2 maddesine göre, “devlet, engellilerin korunmaları ve toplum hayatına entegre olmalarını sağlayıcı tedbirler alır” hükmü ile engellilerin topluma kazandırılmaları için gerekli olan araçları sağlamada devlete sorumluluk verilmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 30. Maddesi sadece kamu sektörleri için değil özel sektör için de engelli personel çalıştırmayı yasal olarak zorunlu kılmıştır. Bu yasal zorunluluktan kaçınmanın cezai bir yaptırımı da mevcuttur. İşverenle r%3 oranında engelli veya eski hükümlü ve tutuklu çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu oran kamu kuruluşları için %4 oranındadır. Bu sayının hesaplanmasında Engelli çalışan sayısı toplam çalışan sayısına dahil edilmez.

29.6.2001 tarihli ve 4702 sayılı Kanunun 22 nci maddesiyle “Çıracılık Ve Meslek Eğitimi Kanunu” İken, “Mesleki Eğitim Kanunu” olarak değiştirilen 3308 sayılı Mesleki

¹⁸ Mevzuat Bankası, Denizcilik İş Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.854.pdf> (Erişim tarihi: 17.12.2019)

Eğitim Kanununda “Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan gevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır. Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun ırac ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar.” Denilerek engelli bireylerin istihdamına yönelik kamu kurumlarına sorumluluk verilmiştir.¹⁹

Yapılan yasal düzenlemelerle İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları engellileri İş Kur dan alabilmektedirler. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, engelli alıştırma yükümlülüğü kapsamında çalıştırılacak engelli işçilerin nitelikleri, ne tür işlerde alıştırılabilecekleri, işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ve mesleğe yöneltilmesi konularını düzenlemekle yükümlüdür. alıştırma yükümlülüğü kapsamında özel sektörde çalıştırılan sigortalıların primleri hazine tarafından karşılanmaktadır.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun bazı maddelerinde engellilerin istihdamına ve mesleki rehabilitasyonuna yönelik hükümler düzenlenmiştir.²⁰

10. madde de rehabilitasyon ile ilgili olarak “Rehabilitasyonun her alanda ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesine yönelik eğitim programları getirilir ve bu personelin istihdamı için gerekli önlemler alınır.” İfadesi ile istihdama yönelik rehabilitasyon çalışmalarının yapılacağı düzenlenmiştir.

Madde 13’te “Engellilerin meslek seçebilmesi ve bu alanda eğitim alabilmesi için gerekli tedbirler alınır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılan iş ve meslek analizleri doğrultusunda engelliler için Mill Eğitim Bakanlığı ve çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca mesleki habilitasyon, rehabilitasyon ve eğitim programları geliştirilir. Engellilerin mesleki habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve diğer gerçek veya tüzel kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu maddeye ilişkin usul ve esaslar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Mill Eğitim Bakanlığı ve çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir” denilerek engellilerin uygun meslekte istihdam edilmelelerinin yolu açılmıştır. Engellilerin kendi özelliklerine göre istihdamları yasal bir sorumluluk ve zorunluluk olarak ortaya konmuştur.

Aynı Kanunun 14. Maddesi İstihdam ile ilgilidir. Bu Madde de;

İş gücü piyasası ve çalışma ortamında sürdürülebilir istihdamı için engellilerin kendi işini kurması için gerekli rehberlik ve mesleki danışmanlık faaliyetleri sağlanır denmektedir. İstihdam süreci ve iş yaşamı esnasında hiçbir ayrımcılık yapılmaz denil-

¹⁹ Resmi Gazete, 19.Haziran.1986, Sayı 19139

²⁰ Resmi Gazete, 1 Temmuz 2005, Sayı 25868

miştir. İstihdam edilen engellinin aleyhinde diğer çalışanlardan engeli dolayısıyla ayrı tutulup ayrımcılık doğuracak şekilde bir düzenleme yapılamaz..

Kamu kurum ve kuruluşlarının yansira engelli istihdam eden işverenler, engellilerin istihdamında, iş başvurusundan çalışma anı ve takip eden süreçle ilgili gerekli düzenleme ve önlemleri almak zorundadırlar.

Korumalı iş yerlerinde istihdam edilecek orta ve ağır engellilerin işyerlerine ait düzenleme , usul ve esaslar konusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlıklarına ortak yönetmelikle düzenleme görevi verilerek yasal statü kazandırılmıştır..

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53. maddesinde “Kurum ve kuruluşlar bu kanna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %4 oranında engelli çalıştırmak zorundadırlar. Engelliler için sınavlar ilk kez Devlet memuru olarak atanacaklar için açılan sınavlardan aynı zamanlı olarak, engelli kontenjanı açığı bulunduğu sürece engel grupları ve eğitim durumları itibariyle sınav sorusu hazırlamak ve ulaşılabilirliğini sağlamak suretiyle merkezi olarak yapılır veya yaptırılır.

Engelli personel çalıştırma yükümlülüğünün yerine getirilmesinin takip ve denetimi ile engellilerin Devlet Memurluğuna yerleştirmeleri Devlet Personel Başkanlığı sorumluluğundadır.²¹

Engellilerin memurluğa alınma şartlarına, merkezi sınav ve yerleştirme yapılmasına, eğitim durumu ve engel grupları dikkate alınarak kura usulü ile yapılacak yerleştirmelere, engellilerin görevlerini yürütmelerinde herhangi yardımcı araç ve gereçlerin Kurumlarınca temin edileceğine, kamu kurum ve kuruluşlarınca engelli personeli istihdamı ile ilgili istatistiksel verilerin bildirilmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Özürlüler İdaresi Başkanlığının görüşü alınarak Devlet Personel Başkanlığınca hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir”.

Daha sonra 2004 yılında 28 sayılı “2005 Engellilerin İstihdam Yılı” konulu Başbakanlık genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelgede “Engellilerin toplumsal yaşama katılımları açısından gelir getirici bir işte çalışarak üretken olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, engellilerin istihdamı konusunda yapılması gerekenlerin sistemli ve etkili bir şekilde yürütülmesi için 2005 yılının “ Engellilerin İstihdam Yılı” olarak ilan edilmesi uygun görülmüştür.

Bu genelgeyle, kamu kurum ve kuruluşları sorumlu birimler, engellilerin istihdamının artırılması için, iş niteliklerinin artırılması, çalışma hayatındaki sorunlarının kaldırılması için en üst düzeyde gerekli önlemleri alacaklardır denilmiştir.

²¹ Resmi Gazete, 23 Haziran 1965, sayı 12056

Bu işlevlerini yerine getirirken bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda, eğitim, kurs ve rehabilitasyon, danışmanlık gibi hizmetlerin gerçekleşmesi noktasında gerekli çalışmaları yapmak zorundadırlar. İl İstihdam kurullarının verileri istihdam politikası oluşturulurken esas alınacaktır.²²

2014 yılında yapılan yeni kanuni düzenlemelerle Engelliler Hakkında Kanun'da engellilere yönelik istihdam politikalarının hedef ve paradigmaları genişletilerek daha kapsayıcı hale getirilmiştir. Aktif istihdamın bir parçası olan mesleki habilitasyon ve rehabilitasyona ile engellilerin daha fazla istihdamına olanak sağlanmıştır.

²² T.C. Aile ve Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı Resmi Sitesi
<https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/genelgeler/2004-28-sayili-2005-ozurlulerin-istihdam-yili-konulu-basbakanlik-gengelgesi/> (Erişim Tarihi: 11.12.2019)

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM EĞİTİM İLİŞKİSİ VE ENGELLİLERİN İSTİHDAM YÖNTEMLERİ

Bu bölümde istihdam kavramı, istihdam ve eğitim ilişkisi, eğitimin öneminin kavranıp istihdama yönelik verilecek eğitimin işgücü piyasasının ihtiyacı olan kalifiye eleman ihtiyacını karşılayabileceği belirtilmiştir. Ayrıca engellilerin istihdam yöntemleri incelenerek bunların uygulanabilirliği belirtilmiştir.

2.1 İstihdam Kavramı

İstihdam kavramı geniş ve dar olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. “Mal ve hizmet üretmek için bütün üretim faktörlerinin üretimde kullanılması Geniş İstihdam olarak tanımlanırken, Dar anlamda İstihdam ise, üretim sürecinde mal ve hizmet üretiminde sadece emek faktörünün kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır.”²³

İstihdam kavramı, emek faktörünün, iş gücünün üretim sürecinde kullanımını belirten dar anlamıyla anlaşılmaktadır. İstihdam kavramını ;tam, eksik ve aşırı istihdam olmak üzere üç şekilde ele alabiliriz..

Tam İstihdam;

Üretim öğelerinin tümünün ekonomide kullanılması Tam istihdam demektir. Üretim faktörlerinin tümünün üretime aktif katılımı ekonominin tam istihdam olarak değerlendirilmesine yol açar. Bunu gerçekleştiren bir ekonomik sistem ideal kabul edilen ekonomidir.. Burada yüzde yüz bir katılımın olması mümkün değildir, %2 veya %3 oranında işsizlik oranı bu ideal tanımın içinde yer alan bir olgudur.²⁴

Gelişen sanayi toplumları dahil olmak üzere tüm dünya da çeşitli nedenlerden dolayı işsizlik tam olarak sonlandırılmamaktadır. Sektörel gelişmelere, üretim talepleri vb nedenlerle talep ve iş gücünün denk gelmemesi, iş değiştirme, teknolojinin kullanılmaya başlanıp, robot çağına geçilmesi, işsizliğin başlıca nedenleri olarak sıralanabilir.²⁵

Eksik İstihdam;

Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının ekonomide üretime katılmaması durumunda eksik istihdam olgusunu oluşturur. Başka bir deyişle eksik istihdam, “bir ulusal ekonomide üretim faktörlerinin var olan tüm imkanların tam ve en verimli şekilde kullanılmaması halidir..

Eksik istihdam durumunda üretilen mal ve hizmet miktarı gerçekleşeceği maksimum seviyenin altında oluşmaktadır. Bu da ekonomide refah kaybı meydana getirmekte ve üretilecek mal ve hizmet miktarının azalmasına ve realitede milli gelirin olması gerekenin altında bir seviyede gerçekleşmesine yol açmaktadır.

²³Doğan Uysal, *Türkiye’de İstihdam İşsizlik ve İstihdam Politikaları*. Konya Çizgi Kitapevi,Konya,2007,s.55

²⁴ Hüseyin Karakayalı, *Makro Ekonomi*, Emek Matbaası, Manisa,2002, s.303

²⁵ Cahit Talas, *Toplumsal Ekonomi, Çalışma Ekonomisi*, İmge Kitapevi, Ankara, 1997, s.138

Eksik istihdam işsizliğin göstergesidir.. İşsizliğin seviyesinin hangi hacimde olduğu ise gerçekleşmiş istihdam seviyesi ile ilişkilidir.²⁶

Aşırı İstihdam

Üretilen mal ve hizmet miktarı gerçekleşeceği maksimum seviyede ise Aşırı İstihdam söz konusu olur. “Ekonomide mevcut üretim faktörleri tamamen en etkin biçimde ve eksiksiz katılım sağladığı halde, çıktılar talebi karşılamaz durumdaysa bu fazla üretime yol açar buda ekonominin aşırı istihdam ekonomisi olarak değerlendirilmesi anlamına gelir.²⁷

2.2 İstihdam Edilebilirlik Kavramı

İstihdam edilebilirlik, “ Çalışan kişinin, emek faktörünün, iş bulması, bulduğu işi koruması, gelişen ve değişen durumlara uyum sağlaması, işten ayrılıp ya da çıkarılacaksa alternatiflere yönelebilecek, herhangi bir evrede mevcut pozisyonunu terk ettiğinde ve yeniden katılacak durumda olduğunda da tekrar bir engelle karşılaşmadan çalışması olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, her gün gelişen sektörde bireyler işgücü piyasalarındaki talepleri ve teklifleri bilgi ve becerilerini arttırarak, donanımlarını geliştirerek sağlayabilirler.

Bir başka görüşe göre istihdam edilebilirlik, bireylerin becerilerini, bilgilerini, teknoloji ve uyum yeteneklerini, donanımlarını geliştiren bu kapasitede olan tüm bireylerin yaşamlarının herhangi bir evresinde iş bulabilmeleri ve işinde devam edebilmeleri şeklindedir.

Emek ve işsizlik eksenli tanımlama ve tartışmalarda İstihdam edilebilirlik bir kavram olarak sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. İstihdam edilebilirlik işveren ve işçi ile yakından ilgili olduğu gibi mevcut kalifiye durumuyla işveren açısından iş potansiyeline sahip kişileri tanımlayan bir kavramdır. Sanayileşme ve teknolojinin kullanımı, üretimde makinalaşma ile birlikte istihdam edilebilirlik gerek teoride gerekse ekonomik açıdan reel sektörde emek/işgücü arzı hem de emek talebi noktasında önemini korumaktadır.²⁸

2.3 Eğitim İstihdam İlişkisi

Ülkemizde örgün eğitim ağırlıklı bir eğitim sistemi mevcut olup bu sistemden mezun olanların almış oldukları bilgi, beceri, tutumların piyasanın talep ettiği özelliklerle örtüşüp bunlarla karşılamadığı görülmektedir. Türkiye’de eğitim- istihdam arasındaki gelişmişlik ve eğitimin kendini güncel koşullara taleplere uyarlamamsından kaynaklanmaktadır.. Teknolojik gelişmeler, küreselleşme sonucunda ortaya çıkan kurumsal ve örgütsel değişimler işgücünün bilgi ve donanım olarak kendini

²⁶ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, Ekin Kitap Evi Yayınları, Bursa, 2003, s.447

²⁷ Karakayalı, *a.g.e.*, s.304

²⁸ Tijen Erdut, İstihdam ve istihdam edilebilirlik, *MESS Mercek Dergisi*, Temmuz 2002, s.81

geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Gelişen dünyada artık iş gücü piyasası kalifiye ve bilgili elaman talebinde bulunmaktadır. Bu da eğitim ve iş gücü piyasası kurumları arasında ilişkiyi zorunlu kılmaktadır.²⁹

Bu sebeple işletmeler istihdam edecekleri insan gücünde sürekli değişip gelişen evrensel özellikler aramaktadır. Bu ise 'nitelikli insangücü' kavramına yeni boyutlar getirmiştir. Ülkeler, eğitim sistemlerini oluştururken ve yeni politikalar uygulamaya başlarken dünya pazarında rekabet edebilecek evrensel boyutta düşünen 'nitelikli insanı' yetiştirmeyi hedeflemelidirler..

Ülkemiz gibi gelişmekte olan dünya ülkelerinde , veriyelen eğitimin, hedeflenen üretim düzeyini gerçekleştirebilmek için işpiyahasının ihtiyacı olan nitelikli insangücünü yetiştirmek suretiyle ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak amacını güütmesi gerekmektedir.. İş piaysası ve eğitim arasındaki bu zorunlu denge maalesef ülkemizde pek kurulamamıştır. Satatükodan yana tavır alayı kendini geliştirtip güncellemeyen , reel gerçeklere göre insan yetiştirmeyi hedeflemeyen bir eğitim sistemi mevcut ihtiyaca cevap vermekten uzak kalmaktadır. Bundan ötürü ülkemizde eğitim ve istihdam bir bütün olarak uyum sağlayamamaktadır.³⁰

Somut bir sorun olan İşgücü piyasasında nitelikli işgücü açığı ve niteliksiz işgücü fazlası ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyip, ekonomik sorunların büyümesine yol açacaktır.

Avrupanın en genç nüfusuna sahip olan ülkemizde , sektörel bazda eleman yetiştirmeye yönelik bir eğitim planlaması yapılmadığı, eğitim kurumlarının niteliklerinden önce sayılarını çoğaltıcı bir politika sürdürmesi nedeniyle bu genç nüfusun bir çoğu iş piyasasının ihtiyacı olan nitelik ve donanımdan uzak olarak iş hayatına girmeye çalışmaktadır. Bu da zaman ve insan kaybına yol açtığı gibi ekonomik büyümeide olumsuz etkilemektedir. Akademik anlamda yapılan çalışmalra bakıldığında Üniversite sanayi işbirliği istenilen seviyede değildir. Bu yüzden üniversitelerin sanayi, tarım, hizmet sektörleriyle işbirliğinin geliştirilmesi acil atılması gereken bir adımdır.

Ekonomik büyüme, ücretler, kazançlar, istihdam, işsizlik, verimlilik, teknoloji, yoksulluk ve refah gibi ekonomik ve sosyal kalkınmanın temeli olan değerler noktasında eğitim temel bir görev görmektedir. İşgücü piyasasının eğitimden beklentisi genellikle emek talebi ve emek arzı yönünden olmaktadır. İşgücü emek talebi ile uyumluluk gösteren alanlarda eğitim talebi fazlasıyla karşılandığında bu alanlarda zamanla fazlalık ortaya çıkmaktadır, bu plansızlık ise ücretlerin düşmesi, nitelikli elemanın

²⁹ Gönül İçli, **Eğitim,İstihdam ve Teknoloji**, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2001 ,sayı 9 s.69

³⁰ Yücel Uyanık, Türkiye'de Eğitim İş Piyasası Üzerine Bir Değerlendirme, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**,2000, Cilt 5 Sayı 4 s.12

işsiz kalması sorununu ortaya çıkarmaktadır bu Nedenle eğitim alanında planlamaların somut veriler ve ihtiyaçlara göre yapılması gerekmektedir. Bilgi, iletişim ve teknolojik dönüşüm sürekli olarak işgücü piyasasında farklı talepler ve iş alanlarının oluşmasına sebep olmaktadır.. Bir dönemin gözde meslekleri zamanla önemini yitirebilmekte veya farklı alanlara evrilebilmektedir. Küreselleşen dünyada bu değişimler işgücü piyasasının dinamik bir sürece sahip olma zorunluluğuyla ilişkili bir durumdan kaynaklanmaktadır. Bu gelişmişlerle paralel olarak işverenlerin nitelikli işgücüne yönelik talebi, işgücünün istenilen eğitim özelliklerine sahip olmasını zorunlu hale getirmektedir..

Bu çerçevede, eğitim politikalarının işgücü talebi ve arzı arasındaki uyumu sağlayıcı nitelikte olması, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin temel belirleyicisidir. İşgücü piyasasının beklentilerini karşılayabilecek, yeni teknolojilere ve gelişim ve gerekli dönüşümleri yapabilecek bunlara katkı sunabilecek nitelikteki eğitilmiş işgücü, verimlilik, üretim ve gelir artışlarının da temel dinamosunu oluşturacaktır. Gelişen bu koşullar doğrultusunda Eğitim planlamaları yapılıp hedefler konurken, eğitimde kalite ve içeriğin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gelişmelere uyumlu olarak beceri yanlı teknolojik değişim sürecine yönelik beşeri sermaye donanımının artırılması, yüksek vasıflı işgücü talebine uyumlu iş alanlarının oluşturulup işverenlerin de bu değişimi ve imkânları sağlaması gerekmektedir.³¹

2.4 Engellilerin İstihdam Şekilleri

Eğitim ve istihdam ilişkisinin her geçen gün belirleyici olduğu bir süreçte engellilerin yeteneklerine uygun eğitimle istihdamları sağlanabilir. Toplumsal yaşamın en önemli alanlarından biri olan iş hayatı, okuldan sonra engelli bireylerin sosyalleşme sürecini ve bağımsız bir hayat sürebilmelerini sağlayan en önemli alandır. Engelli bireylerin ayrımcılığa tabi tutulmadan hayatın içinde olduklarının somut kanıtı onların iş yaşamında yer almaları istihdam edilmeleri ile mümkün olacaktır.

Toplumun bir bireyi olan engellilerin hiçbir ayrımcılığa uğramadan istihdam edilme hakları ve bu hakların neticesi olarak onların istihdamının nasıl ne şekilde hangi süreçler takip etmesi gerektiğini ortaya koyan araştırmalar ve deneyimler farklı engelli istihdam yöntemlerinin belirlenmesini sağlamıştır. Bu yöntemlere bakıldığında dünyada kabul gören ve uygulanan şu yöntemlerin olduğu görülmektedir.

³¹ Mehmet Durukaya ve Nadide Hüsnüoğlu, istihdamda Eğitimin Rolü, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**,2018, Bahar 19,s.66-67

2.4.1 Kota Yöntemi

Engellilerin belli bir oranda veya sayıda işverenler tarafından çalıştırmasının mecburi kılındığı yöntemle “kota yöntemi” adı verilmektedir Bu yöntemle, engelli bireylerin çalışma yaşamına girmesini kolaylaştırmaya yönelik olarak pozitif ayrımcılık sergilenmektedir.³²

Sanayileşmeyle birlikte iş gücüne olan ihtiyaç batı dünyasında engellilerin kota sistemi ile istihdamını erken bir dönemde hayat geçmesine sebep olmuştur Özellikle I. dünya savaşında iş gücünü oluşturan genç erkeklerin savaştan geri dönmesiyle yaygınlaşan kota sistemi, 80 li yıllara gelindiğinde teknoloji ve küresel ekonominin, serbest piyasa ekonomisine geçişiyle kalifiye ve kendini geliştiren eleman ihtiyacı ile birlikte kota sistemi uygulaması azalmıştır. Rekabetin hakim olduğu ve işsizler ordusunun artmasıyla engellilere özel olarak uygulanan kota sisteminin uygulanması iş dünyası tarafından terk edilmiştir.

Kota yöntemi, 1. Dünya savaşından sağ olarak geri dönebilen ama çoğu bedensel engelli bireylerin çokluğu ve potansiyel iş gücü oluşturması ve toplumun bunlara bir diyet borcu olması nedeniyle Avrupa da işverenlerin belirli sayıda engelli çalıştırılması zorunlu kılınması şeklinde uygulanmıştır. Bu yöntem istihdam alanında işverenlerin belirli oranda veya sayıda özürülü çalıştırmalarının mecburî kılınması esasına dayanmaktadır Toplumda büyük bir çoğunluk oluşturan savaş mağduru engelli askerlere yönelik sosyal bir politika olarak uygulanan kota yöntemi ilk olarak, 1919 yılında Almanya da ardından diğer Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır.³³

Türkiye de Kota yöntemi ile Engellilerin iş yaşamında kullanılması Avrupa dan çok sonra, 1967 yılında yayınlanan Deniz İş Kanunu ile olmuştur. Bu kanun ülkemizde ilk defa engelli bireylerin de kamu ve özel sektörde çalışmasını sağlayan bir adım olmuştur.³⁴

Engelli bireylerin istihdamı ve iş yaşamı noktasında Ülkemizde daha çok Kota Yöntemi kullanılmaktadır. Uygulama da en çok tercih edilen bu yöntemin olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır.

Kota sisteminin diğer yöntemlere göre avantajlı noktaları.

Kota yöntemi ile 50 ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerleri % 3 oranında, kamu sektöründe ise % 4 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu getirilmiş ve uygu-

³² Ali Seyyar, *Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası*, Türdav Yayınları, 2006, s 45

³³ Fatih Uşan, *İş Hukukunda Sakat İstihdamı*, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını Ankara, 1999 s.90

³⁴ Resmi Gazete, 20 Nisan 1967, Sayı 12586

lanmaması halinde ceza öngörülmüştür. Bu zorunlu istihdam bir nebze avantaj oluşturmaktadır.

Kota yöntemi engelli bireylerin iş yaşamına girmelerinin en kolay yoludur.

Bu kapsamda engelli işçilerin işverenle buluşma noktasında Türkiye İş Kurumu (İş-Kur) aracılık solü üstlenip bu kanuni zorunluluğu denetleyip hayata geçirmektedir. İş-Kur'a müracaat eden engelli bireyler hem iş olanaklarından haberdar olup hem de iş-kur bünyesinde düzenlenen mesleki eğitim ve rehabilitasyon süreçlerinden faydalanmaktadırlar.

Kota sisteminin dezavantajlı noktaları;

Uygulama da cezai yaptırıma dayanan Kota Yöntemi, işveren tarafından tepkiye neden olmakta ve engelli istihdamı noktasında olumsuz tavır takınmalarına neden olmaktadır.³⁵

Özel sektör iş piyasası, kota yöntemi ile engelli istihdamını sağlarken yeterli teşvik olmadığı ve maliyetlerin arttığı düşüncesine sahiptir. Engelli kotasıyla beraber, 50 ve daha fazla çalışanı bulunan işyerlerinin 1 doktor, 1 iş güvenliği uzamın ve engelli kotasıyla beraber maliyet artışı nedeniyle bu uygulamaya pek taraftar olmamaktadırlar.

Ülkede ki işsizlik oranının fazla olması halinde, diğer işsizlerin engelli çalışma adaylarını rakip olarak görüp olumsuz tavırlar takınmalarına sebep olabilmektedir.

Yasal bir zorunlulukla 50 ve daha fazla elman çalıştıran iş yerlerinin engelli istihdamı sağlaması mecburi iken bu sayının altında ve sınırdaki olan işyerlerinin bunun dışında tutulması istihdamı olumsuz etkilemektedir..

Engellilerin istihdamı noktasında Kota Yöntemi Devlet eliyle avantajlı bir durum arz etse de gelişen teknoloji ve iş gücünün kaliteli ve vasıflı elman ihtiyacına yönelik olarak engelli bireylerin bu gerekliliklere göre kendilerini eğitmeleri ve uygun eğitimi almaları bir zorunluluk halini almıştır.³⁶

2.4.2 Korumalı İşyeri

Kota sisteminde genellikle tercih edilen engelli kategorisi bedensel engelli bireyler olmakta olup zihinsel engelli bireyleri veya çoklu engeli bulunan bireyler işveren tarafından tercih edilmemektedir. Bu noktada zihinsel engelli ya da çoklu engel durumu olan hafif, orta ve ağır engelli bireylerin istihdamına yönelik özel uygulamalar gerekmektedir.

Engellilerin istihdamını sağlayan bu yöntemde, açılan korumalı iş yerinde, daha çok istihdamında zorluklar yaşanan, ağır, orta, otistik, eğitimsiz vb düzeydeki engellilerin

³⁵ Filiz Alkan Meşhur, *Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi*, *Öz-Verij Dergisi*, 2004, Cilt: 1 Sayı: 2, s.176-193.

³⁶ Meşhur, a.g.e., s.180- 193.

istihdamı sağlanmaktadır. Korumalı iş yeri yöntemi ile, engelli bireylerin iş yaşamına atılması sağlandığı gibi, rehabilitasyon amaçlı olarak kişinin kendini geliştirmesi, bağımsız yaşam becerilerini davranışa dönüştürmesi de hedeflenmektedir. Bu amaçla bir çok sektörde bir çok değişik programla üretime yönelik çalışmalar hayata geçirilmiştir.

Kamuya ait özel korumalı alanlardaki iş yerleri, şirketlerin bünyesinde ki özel donanımlı atölyeler, belediye vb örgütlerin özel dizayn edilmiş üretim tesisleri, bahçe işleri, geri dönüşüm, hayvan bakımı vb. alanlarda programların uygulanması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Korumalı işyeri, engellilere özel bir ortam ve alanda çalışma imkanı sağlamakta, rekabet ortamından uzak, başarısız olma riski taşımayan istihdam fırsatı vermektedir.. Bir dizi farklı programda barındıran korumalı işyeri yöntemi, engelli bireylerin karşılaşacağı risk ve problemleri azaltarak onlara daha uygun ortamlarda çalışma imkanı vermektedir.³⁷

Korumalı işyerlerinin toplayabileceğimiz terapötik model, ara model, karışık model ve ücrete dayalı istihdam modelleri vardır.

Terapötik Model; genelde çok zihinsel engelli bireylerin istihdam edildiği, çalışmanın rehabilitasyon esasına dayandığı çalışma biçimidir. Terapötik modelde, çalışanlar işçi değil katılımcı, yararlanıcı ve kursiyer olarak tanımlanmaktadır. Kalıcı bir iş imkanı olarak değerlendirilemez.

Ara modelde ise, engelli yarı işçi konumundadır, bir nevi part time olarak adlandırabileceğimiz bu modelde ve çalışan engelli birey çalışmaya ilişkin tüm borç ve yükümlülüklerden sorumlu değildir..

Tüm modellerin bir arada olduğu model karışık model de ise daha çok geçici bir süreç olup iş ile tedaviden söz edilebilir. Ülkeden ülkeye uygulamalar farklılıklar göstermektedir.

Ücrete dayalı model de ise, tam istihdam dan söz etmek mümkündür. Belirli bir sayıda engelli işçi istihdam eden işyeri, yasal ve sosyal teşvikler noktasında avantajlı olup, engellilerin çalışan statüsünde olması söz konusudur.

Ücrete dayalı modelle engelli birey sürekli bir iş edindiği gibi iş ortamında rehabilite de olmaktadır.. Engelli bireylerin yetenekleri doğrultusunda kapasiteleri oranında çalışmalarının sağlanması ile birlikte sosyal uyum ve bireysel destek noktasında da katkı sunularak istihdamları sağlanmaktadır.

2013 yılında yayımlanan Korumalı iş yerleri hakkında Yönetmeliğin 14. Maddesinde En az %40 oranında zihinsel veya ruhsal engeli olmak, Türkiye İş Kurumuna kaydı-

³⁷ Yusuf Genç ve Gülden Çat, Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi, **Akademik İncelemeler Dergisi**,2013 Cilt8, sayı 1, s. 376

nın bulunması, 16 yaşından gün almak korumalı iş yerinde çalışma koşulları olarak belirtilmiştir.³⁸

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun Korumalı iş yerlerinin yasal statüsünü belirlemiştir. 6518 sayılı Kanununun 63. maddesi ile yapılan değişiklik ile, istihdamı güç olan zihinsel ve ruhsal yeti yetimli bireylerin rehabilite edilip, iş yaşamıyla yeteneklerinin gelişip kendilerini üreterek ifade edip sosyalleştikleri alanlar olarak tanımlanmıştır. Korumalı iş yerleri donanım ,teknik kapasite ve mali noktada devlet kontrol ve yönetiminde ağır ve orta düzey zihinsel engelli bireyler ve ruhsal engelli bireyler için özel oluşturulmuş iş yerleri statüsünde hizmet vermektedir..³⁹

2.4.3 Kişisel Çalışma Yöntemi

Çalışma saatleri ile sınırlı olmayan bireyin kendisinin inisiyatifinde olan çalışma saatlerine dayalı olan kişisel çalışma yöntemi engellilerin kendi iş yerini kurup kendi işine sahip olmalarını bir adım ötesinde istihdam sağlayıp işveren konumuna gelmelerini ifade edilecek yöntemin adıdır. Ancak yöntem günümüz koşullarında zorluklar içeren bir durum arz etmektedir. Engelli bireyin nitelikleri, beceri ve düzeyleri bir iş kurup onu sürdürebilmeleri bir arada düşünülüp değerlendirildiğinde ciddi anlamda destek olmadan imkansız bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.. Bu noktada kendi işine sahip olup , kendi işinde devam etmek isteyen engellilere nakdi aynı her türlü desteğin sağlanması gerekir.⁴⁰

Girişimleri ile engelli bireylerin kendi iş yerlerini açmaları ve başka kişilere de çalışma ve iş imkanı oluşturmaları nadir gerçekleşen bir durumdur.

Engellilerin durumları ve kısıtlılıkları kendi işlerini kurup bağımsız çalışma koşullarını oluşturmaları düşünüldüğünde ne kadar zor bir durum olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu nedenle engelli bireylere kendi işlerini kurup bağımsız çalışma yönünde attıkları adımlar teşvik edilmelidir, gerekli yardımlar esirgenmemelidir. Bu nedenle engeline rağmen kendi işini kurup iş hayatına atılmak isteyen engellilere çeşitli pozitif ayrımcılıklar ve destekler sunulmalıdır. Bunlar faizsiz kredi veya hibe desteği, vergi muafiyeti, donanım hibesi ve yardımı , meslek koçluğu ve danışmanlığı vb şeklinde olabilir. Maalesef ülkemizde bu yöntemle iş yaşamına adım atan engelli bireyler daha çok kendi imkanları ve aile desteğiyle böyle bir adımı atmakta ve yalnız kalmaktadırlar.⁴¹

Kişisel çalışma yönteminin uygulanabilmesi, Engelli bireyin bağımsız iş yapabilme

³⁸ Resmi Gazete, 26 Kasım 2013, sayı 28833

³⁹ Özgür Hakan Çavuş ve Akay Tekin, Türkiye’de Engellilerin İstihdam Yöntemi Olarak Korumalı İşyeri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,2015, 30-1,s.155

⁴⁰ Cihan Selek Öz ve Serdar Orhan, Özürlü İstihdam Yöntemleri Üzerine Bir Deneme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*,2012,3-2,s. 42

⁴¹ Meşhur, a.g.e., s.183

ve sürdürülebilirlik yeteneğinin yanı sıra, devlet aygıtının da bu özelliklere sahip bireylere kanunlarla ortaya konmuş yasal düzenlemelerle destek vermesiyle mümkün olabilir. Mevcut imkanların engelli bireyleri içine katan planlamalar yapılarak hayata geçirilmeli. Bu planlamalarda engelli bireylerin mesleki eğitimi, avantajlı ve yapabilecekleri iş sahalarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Engelli bireylerin kişisel iş çalışma yöntemiyle iş kurup , istihdam edilebilmeleri için, engellilerin temel eğitimi, ülke ekonomisinin gelişmişliğine bağlı olarak kaynakların kullanımı, engelli bireylere düzenlenen ve verilen mesleki eğitim ve bu alanda girişimciliğin teşvik edilmesi gerekmektedir.. iş yaşamında teknolojinin gelişimine bağlı olarak engelli bireylerin , iş yeri olmadan evden iş yaşamına girmelerine olanak sağlayabilir. E-ticaret uygulamaları veya teknoloji üzerinden hizmet sunma şeklinde iş sahalarının oluşmasına imkan sağlamıştır. Engelli bireylerin uygun eğitim ve donanım ile bu alanlarda kendi iş yaşamını kurmaları mümkün olabilmektedir. Ancak bu durum uygulamada mevcut olmayan ve teşebbüs edilmeyen bir konudur. Kendi iş yaşamını kurabilecek potansiyeli olan engelli birey bu imkanlar verilmediğinden daha basit ve verimsiz alanlarda çaba netice alma çabasına girmektedirler.

Bilgi ve teknoloji çağına hızlı bir geçişin yaşanıp teknolojinin hayatın her alanında kullanılması gerçeği göz önünde bulundurulduğunda kişisel çalışma yöntemi, gerekli ve yeterli destek ve imkanların sunulması ile engelli istihdamında büyük bir yer edinecektir.⁴²

2.4.4 İşverenlerin Gönüllü Olarak Engelli İstihdamı

İşverenlerin yasal bir sorumluluk olmadan tamamen kendi iradesi ve sosyal sorumluluk ve farkındalık ile engelli istihdamını gerçekleştirmesi yöntemidir. Fakat toplumsal bilinç ve engelliler ile ilgili önyargılar bunun önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Engelli bir bireyin gerekli donanım ve vasıflara sahip olsa bile normal bir bireyle rekabet ederek iş yaşamına atılması neredeyse imkansız bir durumdur. Önyargıların hakim olduğu toplumsal bir anlayışta bunun yıkılması ancak fırsat verilirse mümkün olacak bir durumdur. Bu ayrımcılık ve ön yargılı yaklaşım engelli bireyleri üstünde bir olumsuz baskı oluşturmaktadır. Toplumsal ayrımcılığın sona erip, önyargıların yıkılması durumunda engelli istihdamı, engelli bireyin aldığı eğitim ve donanım ile işe talip olması ve başarması neticesinde , bu durum olumlu bir örnek oluşturacaktır. İşverenler kendi isteği ile böyle bir tasarrufta bulunurlarsa bu hem toplumsal farkındalığı arttıracak bir durum olacak hem de diğer engellilere örnek ve umut olacaktır. Bu yöntemle istihdam olan engelli bireyin iş doyumunu üst düzeye çıkıp verimi de artacaktır.

⁴²Öz ve Orhan, a.g.e., s.44

tir. Aslında toplumların gelişmişlik düzeyinin göstergesi olan bu durum , insan doğasına ve toplumsal vicdana en uygun olan yöntemdir.

2.4.5 Evde Çalışma Yöntemi

Esnek uzmanlaşma olarak ta tanımlanabilecek olan post-Fordist yöntem yani , üretimin kendi içinde everilerek, esnek bir model ile işlediği, işgücü ve makine çalışmaları noktasında esnek bir çalışma sisteminin uygulanarak bilgi ve iletişim teknolojisi imkanlarının en üst düzeyde kullanılarak tüketim taleplerinin karşılandığı ve dünya da hızla yayılan bir yöntemdir. Hızla yayılan yöntem alışageldik klasik çalışma sisteminde değişikliklere neden olmuştur. Globalleşen dünya da işçi ve işveren ilişkileri de değişime uğramış. Tarafların çalışma koşulları ve yöntemlerini değiştirmelerine daha esnek uygulamaları seçmelerine sebep olmuştur. Çalışan ve işveren açısından tarafların çalışma şartlarını istedikleri gibi belirleyecekleri esnek bir çalışma modeli hayat geçmiştir.

Bu modelle birlikte iş ortamında , mesai saatlerinde , çalışma koşullarında , ücretlendirme rejimlerinde esneklik ve buna yönelik kanuni düzenlemeler zorunlu olmuştur.⁴³

Bilgi teolojilerinin hayata hakim hale gelmesi ve hayatın kopmaz bir parçası olması iş yaşamında da yeni imkanlar doğurmuştur. İnternet teknolojisi, e-alışveriş vb uygulamalar hem engelli istihdamında yeni bir umut hem de engellilerin yaşamlarını daha az bağımlı olarak sürdürebilmelerine olanak sağlamıştır.

Bilişim teknolojileri engellilerin bir iş yerinde olmadan evden çalışmalarına olanak sağlamıştır. Engelli bir birey evden danışmanlık yapabilir, muhasebe kaydı tutabilir, pazarlama vb. işlemleri rahatlıkla yapabilirler.

Engelli bireylerin alacakları eğitim ve kendilerini geliştirmeleri bu yöntemin uygulanabilirliğini artırma noktasında önemlidir

Tüm engellilerin kaliteli bir eğitim almaları ve bu özelliklere sahip olmaları reel koşullar değerlendirildiğinde ve eğitim içeriği göz önünde tutulduğunda pek olası görülmemektedir. Bu da bu yöntemin zayıf tarafını oluşturmaktadır. Ayrıca evde iş yapan bir bireyin sosyalleşme noktasında ve toplumsal uyum açısından dezavantajlarının olma olasılığı da bu yöntemin handikabı olarak karşımıza çıkmaktadır..

Sanayileşmede öncü olan özellikle batı ülkelerinde yetmişli yıllarda yaşanan üretimde ki yavaşlama , enflasyonun artması , maliyetlerin yükselmesiyle birlikte işsizlik oranının yükselmesi , yaşanan büyük ekonomik krizle beraber alternatif olarak evde çalışma yönteminin gelişmesine yol açmıştır. ILO evde çalışmanın tanımını "ulusal

⁴³ Pelin Sönmez, Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdamı Çalışma ilişkilerinde Yaşanan Dönüşüm, **Avrupa Çalışma Dergisi**, Ankara, 2006,: 5- 3, s.189

yasa, tüzük ve mahkeme kararları uyarınca, bağımsız çalışma için gerekli olan özerklik ve bağımsızlığa sahip olmayan kişi tarafından, kendi seçtiği diğer yerlerde, bir karşılık mukabilinde, malzeme, ekipman ve diğer girdilerin ,kendisi, işveren veya aracı tarafından temin edilmesine bakılmaksızın, işverence belirlenen mal veya hizmetlerin üretimi için yapılan çalışmadır” diye yapmaktadır.⁴⁴

ABD, Fransa ve Almanya’da uygulaması daha çok karşımıza çıkan bu yöntemde, Yapılacak işler engelli bireylerin evlerine götürülüp bittikten sonra geri toplanarak pazarlanması ile gerçekleşmektedir. Zihinsel engelli ve ağır bireylere daha çok uygun olan bu yöntemde , bu işi yapan engelli bireylerin ev ortamlara işe göre düzenlenmeli ve profesyonel yardım almaları gerekmektedir.

Ülkemizde kanuni bir düzenlemeye tabi olmayan bu yöntem uygulanmaya başlayıp hayata geçirilmiştir. Bu şekilde bir çalışma da iş sağlığı güvenliği , ücret , sigorta ve vergi açısından , denetlemenin olmayışı bakımından sakıncalar mevcuttur. Bu risklerinden ötürü bu yöntemin uygulanmasında gerekli önlemlerin alınarak uygulamaya geçilmesi gerekmektedir.⁴⁵

2.4.6 Kooperatif Çalışma Yöntemi

Kendi çabaları ve örgütlenmeleri veya devlet desteği ile engelli bireylerin kurdukları örgütlenmelerle üretime katkı sunarak çeşitli alanlarda üretme ve çalışma imkanı oluşturmalarına “kooperatif çalışma” yöntemi adı verilmektedir. Engelli Bireylerin iş birliğine dayanan bu yöntemde, mevcut yetenek ve kapasitelerini doğrultusunda bağımsız bir kurum ve kuruluş olarak sektörel bazda çalışmaları söz konusudur.⁴⁶

Bu yöntem uygulama da korumalı işyerlerine benzerlik göstermektedir. Korumalı iş yerlerinde bir tek iş yerinden söz etmek mümkünken kooperatif yönteminde birden fazla iş yerinin örgütlenmesi ile çalışma ve üretim gerçekleşmektedir.

⁴⁴ Emine Çarhoğlu, **Bir Esnek Çalışma Biçimi Olarak Evde Çalışma ve Evde Çalışan İşçilerin Kurulma Sorunu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ankara,2011,s.6

⁴⁵ Ayşegül Köksal, Türkiye’de engelli istihdamı ve bir araştırma Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.2010,s57(**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

⁴⁶ Meşhur, **a.g.e.**, s.183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİHİNSEL ENGELLİLERİN MESLEKİ EĞİTİMİ VE İSTİHDAMI

Bu bölümde araştırmamızın ana konusunu oluşturan Zihinsel Engelliliğin tanımlanması , eğitimleri, mesleki eğitim ve istihdamlarından söz edilecektir.

3.1 Zihinsel Engellilik Tanımı ve sınıflandırılması

3.1.1 Zihinsel Yetersizliğin Tanımlanması

Zihinsel yetersizliği olan bireylerle ilgili geçmişten günümüze bir çok tanımlama yapılmıştır. Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) bu alanda tanımlamaları genel kabul gören kuruluşlardır.⁴⁷

1900'lü yılların başından itibaren yapılmaya başlanan tanımlamalar içinde yapılan tanımlama karışıklığına son vermek için AAIDD in 1959 yılında kurduğu komisyon Grossman'ın tarifini esas almıştır. Buna göre, bireyin gelişim sürecinde zihinsel fonksiyonlarının normal değerlerin altında bir seviyede olması , uyum davranışlarında sorunlar ve yetersizlikler yaşanması zihinsel yetersizlik olarak adlandırılmıştır. ⁴⁸

2002 yılında AAIDD yayımladığı yönergede yeni bir tanımlama getirmiştir. Bu tanımlama da ; “zihin işlevlerinde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen ve 18 yaşından önce başlayan bir yetersizlik” olarak tanımlanmıştır.⁴⁹

1992 yılında yaptığı tanımla Amerika Zeka Birliği (AAMR) kişinin halihazırdaki durumunda normalden daha geride olması zihinsel engelini göstermektedir demektedir.

Birey, İletişim kurma, Öz bakım becerisi , Ev hayatı ,Sosyal beceriler ,Toplumsal çalışmalar, Kendi kararlarını verme, Sağlık ve güvenlik ,Akademik işlevler, Boş zamanları değerlendirme ve İş yaşamı alanlarından , en az iki ya da daha fazlasını sürekli olarak yerine getiremiyorsa zihinsel engeli olduğuna işaretir

Zihin engellilik 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır. 18 Yaş dolayları çoğu toplumlarda bireylerin yetişkinlik rollerini yerine getirmelerinin beklendiği bir yaştır

Zihin engellilik tanımının dört varsayımı tanımın ayrılmaz öğeleridir. Bu nedenle zihin engelli çocuklara yönelik yapılacak tanımlamalarda ve uygulanacak özel eğitimde bu varsayımlardan hareket etmek gerekir.

Tanımlama yaparken.....

Varsayım 1: Birey değerlendirilirken kültürel ve dil farklılıkları olduğu kadar iletişim ve davranış özelliklerindeki farklılıklar da göz önünde bulundurulur.

⁴⁷ Sezgin Vuran vd., **Özel Eğitim** , Maya Akademi yayınları, Ankara, 2016,s.176

⁴⁸ Süleyman Eripek, **Zeka Geriliği**, Kök yayıncılık, Ankara,2005,s.50

⁴⁹Eripek, **a.g.e.**, s.51

Varsayım 2: Uyumsal becerilerde sınırlılıklar bireyin yaşıtlarının buldukları tipik çevre koşullarında geçerlidir ve bireyin bireysel destek gereksinimlerine bağılı olarak ortaya çıkar.

Varsayım 3: Bazı uyumsal becerilerde görülen sınırlılıklar tüm becerilerde ve kişisel yeterliklerde de sınırlılığın olacağı anlamına gelmez. Birey diğere uyumsal becerilerde ve kişisel yeterliklerde güçlü olabilir.

Varsayım 4: Genellikle, belirli süre uygulanan uygun özel eğitim hizmetleri sonucunda zihin engelli bireyin yaşam işlevlerinde ilerlemeler görülür.⁵⁰

Zihin yetersizliği olan bireylerin büyük bir kısmını yaşıtlarına oranla hafif düzeyde yetersizlik sergileyen çocuklar meydana getirmektedir. Genelde akranlarından fark edilmeleri zordur. Doru bir tanımlama önem arz etmektedir.⁵¹

Zihin yetersizliği olan bireyleri tanımak ve gerekli eğitimi vermek açısından , zihin Yetersizliği kavramı ve kavram bileşenlerini bilmek büyük bir önem arz etmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak yapılacak tanımlamalar bu bireyleri ,yaşadıkları gelişimleri tanımak ve bilmek onlar en doğru yaklaşımı sergilemeyi sağlayacaktır. Doğru bir tanımlama doğru sınıflamayı da beraberinde getirecektir.

3.1.2 Zihinsel Yetersizliğin Sınıflandırılması

Zihinsel gelişimin tanımlama noktasında, zihinsel gelişimin tamamlandığı 18 yaş ölçü olarak alınmaktadır. Bu yaştan sonra herhangi bir gelişim beklenmediğinden yeni bir tanımlama yapılmamaktadır. Ancak bu belirleme 18 yaşından sonra eğitim verilmemesi anlamına gelmemelidir. Bu yaştan sonra verilecek doğru eğitim ile hayat kaliteleri geliştirilip sosyal uyum becerileri arttırılabilir. Bu kişilerin zeka puan durumunda her hangi bir artış olmayabilir ama doğru eğitim ve yönlendirme ile davranışsal olarak gelişim ve uyum artışı gözlemlenmektedir.⁵²

Zihin yetersizliği tanımı yaparken, akranlarına oranla , kavramları, olguları ,yaşanılan olayları anlayıp, anlamlandırmada , toplumsal yaşam ve uyum noktasında aynı becerileri sergilemeyen, zihinsel fonksiyonları ortalamanın iki puan gerisinde olan bireylerin bu yitimlerini gidermek ve tamamlamak için onlara özel bir eğitimin uygulanmasına ihtiyacı olan kişilerden söz edilmektedir.⁵³

Uygulanan ve genel geçerliliği olan standart zeka testleri ile bireylerin zihinsel fonksiyonları tespit edilmektedir.⁷⁰ ve daha aşağı düzeydeki puanlamalar zihinsel yeterlilik düzeyi olarak kabul edilmektedir.

⁵⁰ Necati Hırça, Özel Eğitim, https://nhirca.files.wordpress.com/2014/07/tc3bcm_ilk_6_ders.docx (Erişim Tarihi 21.12.2019)

⁵¹ Recai Coşkun vd., *Engelliler ve İstihdamı* Sakarya ,2009, s.74

⁵²Emine Gül Kapçı, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011,s.135

⁵³ Milli Eğitim Bakanlığı, *Zihinsel Yetersizlik ve Kaynaştırma*, Ankara,2017,s.3

Kavramsal algılama düzeyi, toplumsal davranışlara uyum sağlama ve bu davranışları gündelik hayatında gösterebilme noktasında normal akranlarından iki birim geride olan veya bu ölçekte eksikliği olan ve buna bağlı olarak özel eğitime gereksinim duyan kişiler zihin yetersizliği olan bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler;

Bilgiyi kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarmakta, öğrendiklerini transfer etmede, Dikkat yoğunluğunda, Hızlı öğrenmede, Sosyal ,Psikomotor ,Dil ve iletişim ve Akademik becerileri sergileme noktasında, normal gelişim gösteren akran ve yaşlılarına göre sorunlar yaşamaktadırlar.

Zihinsel engelli i bireylerin özelliklerini sınıflandırma eğitimleri ve yaşam becerileri noktasında toplumsal uyum becerilerinin gelişimi için gerekli donanımların ve materyallerin hazırlanması açısından önemlidir. Bu sınıflandırmalar ve tanımlamalar yapılırken genel kabul gören çeşitli zeka testleri uygulanıp bunların sonuçlarına göre eğitim tavsiye edilmektedir.⁵⁴

Özel eğitime gereksinim duyan bireyler arasında en yaygın olarak görülen grup Zihinsel yetersizliği olan bireylerdir. Hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireyler bu grubun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir..

Zihinsel yetersizliği olan bireyleri dört grupta ele alabiliriz.

Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik: Temel akademik becerileri olan okuma-yazma ve rakamlar, sayı sayma becerilerindeki ortaya çıkan öğrenme güçlüğüdür. Doğru bir yönlendirme ve ihtiyacı olan sınırlı destekle öğrenme de gelişim gösterebilir..

Orta düzeyde zihinsel yetersizlik: Öğrenmede gecikme ile sınırlı olmayıp, konuşmaya geç başlama, dil gelişiminde gerilik, davranış problemleri gösterme, sosyal uyum becerisinin sınırlı oluşu ve temel okuma yazma becerilerini öğrenmede ki zorluklar olarak tanımlanabilir. Bağımsız iş yapma becerileri yoktur. Desteğe ihtiyaç duyarlar.

Ağır düzeyde zihinsel yetersizlik: Konuşma da güçlük ve dil gelişiminin çok yavaş olmasının yansıması, sosyal ve duygusal gelişimdeki eksiklik, öz bakım becerilerinin eksikliği ve öğrenme güçlüğü. Bu bireyler yaşamları boyunca yoğun bir şekilde desteğe ihtiyacı olan bireylerdir.

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizlik: ağır zihinsel fonksiyon kaybı olan bu bireyler de , yaşamları boyunca bakım ve yardıma ihtiyaçları vardır. Uygun bir eğitimle sınırlı olarak, temel yaşam becerilerini destekle yapabilirler. Konuşma ve öz bakım becerileri nispeten gelişebilir.⁵⁵

⁵⁴ Özel Eğitim ve rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *İş Eğitimi ve Meslek ahlaki Dersi Programı*, Ankara, 2015, s.3

⁵⁵ Yahya Çıkkılı vd., *Özel Eğitim*, Maya Akademi, Ankara 2016, s.185

Tablo- 6 Zihinsel Yetersizliği olan Bireylerin zeka puanları ve tanımlanmaları⁵⁶

Sınıflama	ZB	Tanım
Hafifi Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Birey	50-69	Yetersizlikleri nedeniyle özel eğitim desteğine sınırlı olarak ihtiyacı bulunan bireylerdir.
Orta Düzeyde Zihin Yetersizliği Olan Birey	35-49	Zihinsel fonksiyonlarındaki yetersizlikleri ve sınırlılıkları nedeniyle özel eğitim desteğine yoğun şekilde ihtiyacı bulunan bireylerdir.
Ağır Düzeyde Zihin Yetersizliği Olan Birey	20-34	Sınırlılık ve yoksunlukları nedeniyle öz bakım ve yaşam becerileri başta olmak üzere yaşamın her alanında sürekli olarak yoğun ve tutarlı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olanlardır.
Çok Ağır Düzeyde Zihin Yetersizliği Olan Birey	0-19	İleri düzeyde zihin yetersizliği , öğrenme noktasında başarı elde edemeyen ve yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olanlardır.

3.1.3 Zihinsel Yetersiz Bireylerin Özellikleri

İnsan çevresinin ürünüdür. Bu bağlamda zihinsel yetersizliği bulunan bireylerin de hayatlarını idame ettirdikleri çevresel koşullara göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Çevrenin koşullarına uyum ve bireyin yeterlilikleri arasındaki uyum sorunu ve eksiklikler zihinsel engelliliğin belirtisidir. Bununla birlikte zihinsel engellilerin duyularına, algılamasına ve hafıza durumlarına ilişkin durumlarının bilinmesi çevrenin onlarla nasıl bir iletişimde olması gerektiğine dair ipuçları verecektir.⁵⁷

Duyu Sistemi: Bilindiği üzere dünyayı; görme, işitme, duyma, dokunma, koklama duyularımızdan oluşan bir sistemle algılarız. Bu duyuların her birinin kendi kayıt sistemi vardır ve duyu organlarımız vasıtasıyla algıladığımız veya öğrendiğimiz şeyler iç belleğimize bu sistem aracılığıyla kaydolur. İmgeleri yada görüntüleri onları algıladığımız şekilde hafızamıza kaydederiz. İmgeleri veya görüntüleri içinde buldukları bağlam itibariyle tam olarak algılayabilmek için zihin haritamızın işleyen bir sistemi vardır. Bu sistem içerisinde farklı bilgi parçacıkları arasında bağlantılar kurarak, bu bağlamı tam olarak algılayabiliriz. Isıyı, kokuyu, dokunma hissi gibi duyu organlarımız aracılığıyla hissedebildiğimiz şeylerin yanı sıra, acıkma, susama ve ağrı veya acı gibi hislerde bu sistem aracılığıyla hissedilebilir. Öte yandan bazı durumlarda bu sistemin tam olarak işlemediği de olur. Görme ya da işitme kaybı gibi engeller yoksa zihinsel engelliler de bu türden duyuları algılayabilirler ve bunlara tepki verirler. Ancak

⁵⁶ Vuran, a.g.e., s.174

⁵⁷ Vuran, a.g.e., s.178

bu algılama ve tepki süresi biraz gecikmeli olabilir. Bunun nedenlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- Zihinsel engelli biri için bilişsel süreçleri negatif etkileyen unsurların algılanması için daha uzun bir zamana ihtiyaç vardır. İmgelere ilişkin uyarıcılar algılayıcılardan beyne uzun sürede gider ve beyin buna daha sonra tepki verir.
- Algılama eşiği uyarıcıdan uyarıcıya değişebilir. Örneğin, susama veya acıkma hissine ilişkin algılama eşiği yüksek iken (daha geç zamanda algılanır), dokunma duyusu daha hassas olabilir. Bazı zihinsel engelliler kendilerine hafifçe dokunulduğunda acı hisseder ve hemen ağlamaya başlar. Bununla birlikte bazı zihinsel engellilerin sürekli açlık hissi içinde olduklarını ve sürekli yemek istediklerini belirtmekte fayda var.
- Farklı uyarıcıları arasında ayırım yapma kapasitesi de değişkenlik gösterir. Çocuklar renkleri öğrenemez, lezzetler, kokular, hareketler ve işitme sinyalleri arasında ayırım yapamaz. Yetişkin hale geldiklerinde öğrenebilirler ama yeni ve bilinmeyen bir şeyle karşılaştıklarında zorluk yaşarlar. Öte yandan bazı zihinsel engellilerin resim, müzik ve el becerisi isteyen sanatın bazı alanlarında olağanüstü yeteneklerinin olduğunu söylemek gerekir. Günlük yaşamlarında zaman zaman çok zorluk çekseler de bu alanlarda olağanüstü performans sergileyebilirler.

Algı Sistemi: Çevremizde olup bitenlerin farkına varmakla başlayan bir süreci ifade eder. Duyu organları aracılığıyla zihnimize gelen uyarıcıların anlam kazanması algı olarak tanımlanır. Gözümüze gelen yüksek bir ışıkta gözün kendini kapatma refleksi gibi duyu organları aracılığıyla zihne gelen uyarıcılara gelişen refleks ve tepkiler algıyı oluşturur.

Duyular yoluyla elde edilen , tat alam ,ses duyma gibi olaylar basit deneyimsel durumlardır. Algı ise daha karmaşık bir durumdur. Bazen çok basit bir olay beyinde üst seviyelerde farklı bir duruma dönüşebilir. Duyulan bir müzik sesinden sonra ağlama duygusunun gelişmesi gibi. Algıyla gerçekleşen bu durum siniş siteminin üst bölgelerinde gerçekleşen bir beyin fonksiyonudur. Algı sayesinde, gelen uyarıcıları başka deneyimlerle birleştirme, parçaları birleştirip bütün oluşturma ileri seviyeleri hesaplama vb. komplike , karmaşık fonksiyonlar gerçekleşir.

Zihinsel engelliler açısından algı sürecine ilişkin önemli tespitleri ise aşağıdaki şekilde yapmak mümkündür.

- Zihinsel engelli bir kişinin algılaması daha pasiftir. Örneğin, zihinsel engelliler çocukluklarında oyuncaklara çok daha geç ilgi duymaya başlarlar.

- Algılamalarında amaç düzeyi daha düşüktür. Yanlarında bulunan nesnelere karşı daha ilgisiz, bilgi edinme istekleri daha az, sorgulama düzeyleri daha düşüktür.
- Algılama kapasitesi daha azdır. Çevrede olup biten bir olayı normal insanlara göre çok daha az detayları ile kavrayabilir.
- Detay kavrama düzeyleri düşük olmasının yanı sıra, aşına oldukları olaylar ya da olgularda detaylar değişince bu aşinalıkları yok olabilir.
- Konuşulan şeyleri algılamaları zordur. Özellikle konuşmacı hızlı ve karmaşık konuşuyorsa konuşulan şeylerin zihinsel engelliler tarafından algılanması daha da zorlaşır.
- Her gün olan (rutin) olaylara ve olgulara ilişkin zaman ve mekan algılamaları düşüktür. Örneğin 1 saat ile 60 dakika ayırımını yapamayabilirler. Benzer şekilde içinde bulunduğunuz zaman hafta sonu ise size hafta sonu ne zaman diye sorabilirler.

Hafıza Sistemi: insanın hatırlama yeteneğine, geçmişi parça veya bütün olarak saklı tuttuğu yer bellek ya da hafıza olarak tanımlanır. Doğumla birlikte başlayan süreçle yaşanan çevrenin uyarıları sinir sisteminde izler oluşturur. Hafıza ya da bellek sistemi doğum süreciyle başlayan bir olgudur. Hafıza da bir şeyin yer etmesi algısıyla gerçekleşir. Yaşam içerisinde edinilen deneyimler, karşılaşılan neşen veya kişilerin tekrar hatırlanması anımsama olarak tanımlanır. Sık sık tekrarlanan ve davranış haline dönüşmüş duygu düşünce ve reflekslere alışkanlık denmektedir. İnsan öğrenme sürecinde öğrendiklerinin bir kısmını hemen unutturken bazı öğrendiklerini de bir ömür unutmaz. Bu belleğin fonksiyonudur. Bireyin davranışlarında ,ruhsal durumunda bütünlük ve bağlantı bellek sayesinde olur. Belleğin bozulması kişinin öğrenmişliklerinin tamamen ya da kısmen kaybolması davranış bozukluğuna ve dengelessizliğe yol açar.⁵⁸

Zihinsel engellilerde hafıza sorunu organik bir durumdur. Bu sorun hafızanın tüm süreçlerinde söz konusu olabilir. Hafızayı kısa dönemli ve uzun dönemli hafıza diye iki şekilde tanımlarız. Öğrenilen bilginin kısa bir zaman içinde tekrarı hatırlanması kısa dönemli aradan uzun bir zaman geçtikten sonra hatırlanması uzun dönemli hafızadır. Tanıştığım bir kişinin adını ve yüzünü bir gün sonra hatırlamak kısa dönemli hafıza yıllar sonra tekrar hatırlamak ise uzun dönemli hafızadır. Hafıza sisteminde uzun dönemli hafıza kısa dönemli bilgiyle ilişkilidir. Sinir sistemi, beyindeki bellekte depolama karmaşık ve komplike birbiriyle etkileşim içinde olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁸ Coşkun, a.g.e., s.79

Zihinsel engelli bireylerde uzun süreli hafıza konusunda problemler üst düzeyde yaşanır. Zihinsel engellilerin hafıza sorunlarına ilişkin tespitleri aşağıdaki şekilde yapmak mümkündür.⁵⁹

Zihinsel engellilerde bilginin depolanması aşaması sorunlu bir aşamadır. Bu yüzden hatırlama hızı çok yavaş, unutma hızı ise çok hızlıdır. Hafızada değişimler olabilir. Bu durumda önemli bilgileri anımsama yetersizliği ortaya çıkar. Ya da anımsanan bilgiler değişikliğe uğrayarak hatırlanmaya başlanır. Detaylar unutulur, olayın akışı veya temel özellikleri karıştırılır.

Normal insanlarda olduğu gibi stres, hastalık, yorgunluk ve dış etkiler hatırlamayı güçleştirir. Eski bilgilerin hatırlanmaya başlanması yeni bilgilerin unutulmasına yol açabilir ya da tersi durumda yeni öğrenilen bilgiler eski bilgilerin unutulmasına yol açabilir.⁶⁰

Algılama, duyulmama ve hatırlama sistemlerindeki bozukluklar zihinsel engellilerde sıkça rastlanan bir durumdur. Bu sorunlardan dolayı, zihinsel engellilerin düşünme, dikkat ve yaratıcılık özellikleri olumsuz etkilenir. Ancak, bu zihinsel engellilerin hiç bir şeyi yapamaz anlamına gelmemektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi zihinsel engellilerin bazılarının kendilerine yaratılıştan bahşedilmiş olağanüstü yetenekleri vardır (özellikle sanatın belirli alanlarında). Ancak bunun dışında hafif yada orta düzeyde zihinsel engelliler beceri istemeyen ya da az beceri gerektiren işleri çok rahat bir şekilde yerine getirebilirler. Sadece bu insanlar güvenmek gerekir. Bazen sıradan işleri engelsiz kişilerden daha iyi yapabilirler. Çünkü bu kişiler sorgulamadıkları ve denileni yaptığı için kendilerini işe adama gibi bir özellikleri vardır.

3.1.4 Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerle İletişim

Zihinsel engelli biri ile bir toplantı yapıldığında ve iletişime geçildiğinde hata yapmaktan korkmayın. Onlarında birer kişiliğinin olduğunu ve saygı beklediklerini bilmeniz yeterlidir.

Nasıl davranacağınızı yada konuşacağınızı bilmiyorsanız, engelli kişinin rahatlamasına olanak sağlayın ve sohbetin akışının onun belirlemesine izin verin.

Yavaş konuşun ve zihinsel engelli kişinin size cevap vermesi için ona zaman tanıyın, sabırlı, esnek ve destekleyici olun.

Ona en iyi şekilde nasıl yardımcı olabileceğinizi sorabilirsiniz. Aldığınız yanıtlar ve tavsiyelere uyun.

Ona bir yetişkin gibi davranın.

⁵⁹ Vuran, a.g.e., s.181

⁶⁰ Süleyman Eripek, *Zihin Yetersizliği Olan Bireyler ve Eğitimi*, Pagem Yayınları, Ankara,2019,s.26

Eğer engelli birisi yanında bir refakatçi ile gelmişse, engellinin kendisiyle doğrudan konuşun, refakatçi kişiyi iletişimde bir aracı olarak kullanmayın.

Soyut kavramlarla konuşmak yerine somut bir dil kullanın. Bazı zihinsel engellilerin espri, dolaylı anlatım ve şakaları anlama yetenekleri yoktur. Alaycı bir üslup kullanmayın. Engellinin sizi yanlış anlamasına yol açacak şeyleri söylemeyin.

Bazı zihinsel engelliler kısa dönemli hafıza problemi yaşarlar. Bu yüzden söylenen şeyleri zaman zaman tekrarlamakta fayda var.

Bazen verilen bilgiyi ve yapılacak şeyleri not alma ihtiyacı hissederler. Yapacakları işleri göstererek anlatmanız daha iyi bir yöntemdir.

Yapılacak iş hakkında çok fazla bilgi verildiğinde, çok fazla yeni kişilerle tanıştırdıklarında veya gürültülü ortamlarda kafaları karışabilir. Bu yüzden gürültülü ortamları azaltarak her şeyi tane tane, yavaş ve açık bir şekilde söylemek gerekir.

Verilen bilgiyi tam olarak anlamaları için onlara zaman tanıyın.

Eğer zihinsel engellinin söylediği şeyi anlamadıysanız, anlamış gibi yapmayın, mutlaka tekrar ettirin.⁶¹

3.1.5 Zihinsel Yetersizliğin Fark Edilmesi

Bireyde zihin yetersizlik durumunun erken dönemde fark edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu fark etme çocuğun erken çocukluk eğitimine başlaması noktasında önemlidir. Akranlarından farklı gelişim gösteren, konuşma da gecikme, algılamada sorun yaşama, kavrama ve tepkisizlik gibi bulgular zihinsel yetersizliğin belirtileridir. Bu belirtilerin olduğu kaygısı tanılamamanın ve fark edilmenin ilk adımıdır.

Zihinsel yetersizlik belirtileri ve farklılık gösteren çocukların dikkatli izlenmesi gerekmektedir. Uzman kurum ve kişilerin desteği ile bu çocukların alacakları eğitimin şekli ve muhteviyatı belirlenerek izlenmesine devam edilmelidir..

Uzmanlar tarafından standartlaştırılmış Ankara Gelişim tarama envanteri, Stanford Binet zekâ ölçeği v.b. testler ile çocuğun durumu tespit edilir.

Farkına varılan çocuğun , özel eğitim ihtiyacı olup olmadığı, destek eğitiminin süresi ve uygulanacak programları yönetmelikte belirtilen kurul üyelerinin katılımı ve kararları ile belirlenir.⁶²

⁶¹ Coşkun ,a.g.e., s. 83

⁶² Milli Eğitim Bakanlığı, a.g.e., s-5

3.1.6 Zihinsel Yetersizliğin Oluş Nedenleri

Bu konuda bir çok neden sırlanabilir. Bunları başlıca üç şekilde ele alabiliriz.

Doğum öncesi nedenler: Genetik ve kromozoma bağlı nedenler bunlardan bir kısmıdır. Ebeveyninden kalıtım yoluyla geçen özellikler nedeniyle görülür. Fenilalanin maddesinin karaciğerde birikmesiyle beyinde hasar oluşmasına bağlı gelişen fenil-kötünürü (PKU) genetik bir zihin hastalığıdır. Annenin gebelik esnasında ilaç ve madde kullanımı, beslenmesi, geçirdiği kaza, hastalık vs. bebeğin fiziksel ve zihinsel gelişimine etki eden nedenlerdir.

Doğum anı nedenleri: Erken doğumla bebeğin gelişimini tamamlayamaması, oksijensiz kalması. Doğum sürecinin uzaması, doğum esnasında enfeksiyon kapılması, serebral palsy vb zihin yetersizliklerine sebep olabilmektedir.

Doğum sonrası nedenler: Bebeklik döneminde geçirilen ateşli hastalıklar, orta kulak iltihabi, kızamık vb hastalıklar kalıcı hasra yol açabilmektedir. Travma geçirmesi, kaza yaşaması ,istismar, ihmal vb nedenlerde engellilik durumunun nedenleri olarak sayılabilir.⁶³

3.1.7 Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Gelişim Özellikleri

Zihinsel yetersizlikleri olan bireyler yaşamsal fonksiyonlarını yerine getirirken , bağımsız yaşam becerilerinin tam gelişmediği desteğe ihtiyaç duydukları somut bir gerçektir. Sunulacak bu desteği dört temel kategoride ele alabiliriz.

Aralıklı Destek; ihtiyaç duyduğu süre de sunulan kısa süreli destek, hastalıkta bakım gibi.

Sınırlı Destek; İş eğitimi, meslek öğretme, bir şeyi kavratma gibi aralıklı olmayan belirli süreyle sunulan sınırlı destek.

Yoğun destek; kendi başına iş yapmayacağı ortamlarda sunulan destek, okul ,spor eğitimi vb alanlarda sunulan destek,

Yaygın Destek, yaşamın her alanında her zaman , sürekli sunulan destek. Bağımsız kendi başına hiçbir şekilde iş yapamayan ağır düzey zihinsel engelli bireylere sunulan destek.

Bu bağlamda aşağıda gelişim özellikleri verilen zihinsel yetersizliği olan bireylere gelişim özelliklerine göre destek sunulabilir.

Fiziksel özellikleri: Genelde yaşlılarıyla fiziksel (boy, Kilo) bakımından aynı gelişim özelliklerini gösterirler. Ancak zihinsel yetersizliğinin türüne göre farklılığı olan Down Sendromlu, hidrocefali,serebral Palsy gibi Zihinsel yetersizliği olanlar bulunmaktadır. Bunların içinde en dikkat çekici ve farklı olan 47 kromozoma sahip Down send-

⁶³ Ebru Deretarla, **Okul Öncesinde Özel Eğitim**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2008, s.12

romlular hemen fark edilmektedirler. +1 kromozom ile, çekik gözlü, yüz kaslarından dolayı sürekli güler durumda olan çocuklar fark edilmektedirler. Kafası normalden büyük olan hidrosefalililer de belirgin özellikleri olanlardır. Bunun yansira, zihin yetersizlik dercesine göre hareketlerinde yavaşlık ve kısıtlılık olan, işitme ve konuşma kaybına göre de farklılık gösteren çocuklar ve otizmlili bireyler ise sık sık aynı hareketleri tekrarlamaları nedeniyle farklı olarak dikkat çekmektedirler.

Zihinsel gelişim özellikleri: hafıza ve bellek sorunu yaşayan zihinsel yetersizliği olan bireyler. Akademik beceri noktasında sınırlı öğrenme özelliğine sahiptirler. Birden çok anlatımla öğrenmeleri mümkündür. Söyleneni kavrama da sorun yaşayabilirler, hatırlayamazlar. Gelecek kavramı pek gelişmemiştir, anda yaşarlar, dikkat süreleri kısadır. Odaklanma sorunu yaşarlar. Kendi başlarına karar almaları ve problem çözme yeteneği sergilemeleri gelişmemiştir. Dikkat süreleri oldukça kısadır ve dikkatlerini toplamakta zorlanırlar.

Dil gelişimi özellikleri: Akranlarıyla normal gelişim göstermeyen zihinsel yetersizliği olan çocuklar. Kendilerini ifade etmede zorlanabilirler. Zeka seviyesine göre, cümleleri anlamlı kullanma kendini ifade etmede , ses tonunu ayarlama da sorun yaşayabilirler.

Sosyal ve duygusal gelişim özellikleri: zihin yetersizliği olan bireylerin sosyal yaşam ve uyum becerilerinde yetersizliği kendini fark ettirir düzeyde karşımıza çıkmaktadır. Sorumluluk almaktan çekinip, iletişimde sıkıntı yaşarlar. Daha çok kendinden küçük yaştakilerle iletişim ve arkadaşlık kurmayı tercih ederler. Bağımsız iş yapabilme yetenekleri sınırlı olduğundan yetişkin desteğine ihtiyaç duyarlar.

Öz bakım becerilerinin gelişimi: Günlük yaşam becerilerinde hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireyler sorun yaşamazken, diş fırçalamak, banyo yapmak, kişisel temizlik, tuvalet alışkanlığı gibi temel beceriler noktasında orta ve ağır düzeydeki çocuklar başkasının yardımı olmadan bunu gerçekleştiremezler..⁶⁴

⁶⁴ Adnan Kulaksızoğlu vd., **Farklı Gelişen Çocuklar**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016,s.46

Tablo-7 Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Gelişimsel Özellikleri ⁶⁵

Hafif	Orta	Ağır	Çok ağır
Zihinsel yetersizliği olan çocukların %75-90'ı bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.	%10-25'i bu gruptadır.
50-70 zekâ puanı	35-49 zekâ puanı	20-34 zekâ puanı	20 ve altında zekâ puanı
Bütün alanlarda yavaş gelişim	Özellikle konuşma olmak üzere fark edilir gecikme	Açık ve belirgin gecikme, geç yürüme	Bütün alanlarda belirgin gecikme
Fiziksel görünümde fark yoktur.	Bazı fiziksel farklılıklar gözlemlenebilir.	Fiziksel farklılıklar gözlemlenebilir.	Doğuşsal anomalilere sıklıkla rastlanır.
Pratik becerileri kazanabilir.	Temel iletişimi öğrenebilir.	Çok az veya hiç iletişim becerisi yoktur. Fakat bazı konuşmaları anlayabilir ve tepki verebilir.	Yakın desteğe muhtaçtır.
3-6.sınıfa kadar okuma ve matematik becerilerini öğrenebilir.	Sağlık ve güvenlik ile ilgili temel becerileri öğrenebilir.	Rutin tekrarlayıcı aktiviteleri öğrenebilir.	Sıklıkla bakıcıya bağımlıdır, öz bakımını yapamaz.
Sosyal olarak uyumludur.	Öz bakım gerçekleştirebilir ve kolay aktiviteler katılabilir.	Kolay öz bakım becerilerini öğrenebilir.	Fiziksel aktivite ve sosyal uyarıcılara tepki verebilir.
Sözel becerileri kazanır.	Yardımla görevini yerine getirebilir.	Yönlendirilmeye ve yardıma ihtiyaç duyar.	Basit tepkiler verebilir
Toplumla kaynaştırılabilir.	Bildiği yerlere kendisi gidebilir.	Güvenliği açısından yalnız bırakılması uygun değildir.	Yardımsız dışarı çıkamaz.

3.2 Zihinsel Yetersizlikte Eğitim

Zihinsel engelli bireyler zihin yetersizliği oranında değerlendirilip, verilecek eğitim durumlarına göre belirlenmelidir. Verilecek eğitimin işlevsel ve bağımsız yaşam becerilerini geliştirici özelliğe sahip olması gerekmektedir. Eğitimin tüm bireyler için hedeflediği, bireyin ilerde , kendi kendine yetebilmesi, başkasına en az bağımlı düzeyde yaşaması ve toplumsal uyum ve bütünleşmeyi sağlaması, zihinsel yetersizliği olan bireyler içinde geçerlidir.

Zihinsel engelli bireylerde genel bir yaklaşım sergilemenin ötesinde, bireyin yapabilecekleri ve yeteneklerine uygun bir eğitim düzenlemesi yapılarak, gelişen yetenekleriyle topluma uyumunun sağlanmasıdır.

Zihinsel engelli bireye verilen eğitimin işlevsel olması, günlük yaşamda, evde ,işte çevre ile iletişimde kullanılabilir ve işe yarar olması gelecekteki ihtiyaçlarını karşılar

⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, **a.g.e.**, s.8

nitelikte olması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar ,seyahat etmekten, boş zaman geçirip, bir meslek edinmek, bir enstrüman çalıp, bir sanatsal faaliyet yapıp, öz bakım becerilerini öğrenip, bağımsız davranış sergilemeyi içine alacak geniş bir yelpazededir.

Hafif düzey zihinsel yetersizliği olan çocuklar için , kaynaştırma eğitimi esastır. Akranları ile aynı eğitim kurumunda eğitim almaları gerekmektedir. Mecbur kalınmadıkça özel eğitim okullarına ve sınıflara verilmemelidirler. Özel Gereksinimli bireylere normal yaşlılarından ayırmadan normal eğitim ortamlarında akranlarıyla eğitim verilmesi kaynaştırma eğitimidir.

Ülkemizde Zihinsel Engelliler eğitimlerini normal ve özel eğitim sınıflarında gerçekleştirmektedirler. Zihinsel engellilikte erken çocukluk dönemindeki eğitimin önemli olması nedeniyle ülkemizde okul öncesi eğitimin yansırı 0-3 yaş aralığındaki özel çocuklar için “uyaran sınıf” eğitimi verilmeye başlanmıştır.

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar ortaokul düzeyine kadar akranlarıyla normal gelişim seyrinde ilerledikleri için fark edilmeleri genelde zordur ama bu dönemde fark edilenler için şu eğitimler verilmektedir.

Erken çocukluk eğitimi: Bu dönemde verilen eğitimle , özel Gereksinimli bireyi normal akranlarıyla arasındaki gelişim farklılıklarının en aza indirgenmesi amacıyla kişiye özel eğitim verilmesi. Bu eğitim aşamasına ailelerin katılması büyük önem arz etmektedir. Bu dönemde eğitimle çocuğun kendini ifade yeteneğinin gelişmesi, psikomotor becerilerinin gelişmesi, öğrenme eksikliğinin giderilmesi hedeflenmektedir. Gurup uyumu, birlikte iş yapabilme becerilerinin geliştirilmesi önemsenmektedir. Normal okul öncesi kurumlarda eğitim verilirken son yıllarda bağımsız özel eğitim anaokulları da açılmıştır.

Okul Dönemi Eğitimi: Üç aşamada çocuğun gelişim özelliklerine göre eğitim düzenlemeleri ile gerçekleştirilmektedir. 6-10 yaş aralığını kapsayan ilkokul döneminde , akranlarıyla normal eğitim alması ideal olmakla birlikte, tanınması yapılan çocuklar için özel eğitim sınıfı, gezici öğretmen ve destek eğitimi gibi yaklaşımlarla eğitim verilmektedir. Orta ve ağır düzeydeki zihinsel yetersizliği olan çocuklar için ise , özel eğitim uygulama okulları 1. Kademe okullarında eğitim verilmektedir.

9-13 yaş dönemine ,6-10 yaş aralığında akranlarından öğrenme düzeyi olarak çok geri kalmayan öğrencinin öğrenme güçlüğüünün belirginleştiği dönemdir. Bu dönemde akademik öğrenme becerilerinin yoğunlaşması farklılığın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kaynaştırmanın esas olduğu süreçte , özel eğitim sınıfları ve orta ağır düzeyler için özel eğitim uygulama okulu II. Kademe de eğitim verilmektedir.

13-18 yaş aralığını kapsayan üçüncü dönemde, zihinsel yetersizlik farkının ortaya belirgin olarak çıkmaya başladığı dönemdir. Ülkemizde bu dönemde Zihinsel yetersizliğine göre akademik eğitimden daha ziyade iş ve meslek becerisini baz alan eği-

timler verilmektedir. Daha çok bağımsız okullar üzerinden yürütülen çalışmalar. Normal Meslek Liseleri bünyesinde açılan Özel Eğitim Meslek sınıfları ya da Hafifi zihinsel yetersizler için özel eğitim meslek okulu , orta ve ağır düzey zihinsel engelliler için Özel eğitim uygulama okulu III. Kademe okullarında eğitim verilmektedir..⁶⁶

3.3 Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi

Eğitimin temel amacı, bağımsız yaşam yetenekleri ile gerekli donanıma sahip bireylerin yetişmesidir. Normal bir birey için hedeflenen bu durum zihinsel yetersizliğe sahip bireyler içinde geçerlidir. Zihinsel engelli bir bireyde, üretmek topluma katkı sunmak, meslek ve iş sahibi olup başkalarına en az düzeyde bağımlı kalarak bağımsız yaşam becerileri ile sosyal yaşamın içerisinde yer almak hedefindedirler. Ülkemizde yetenekleri doğrultusunda eğitim vererek engelli bireyleri hayata hazırlamak Türk Milli Eğitimin amaçları arasında sayılmaktadır.

Zihinsel yetersizliği nedeniyle orta öğrenimini normal eğitim kurumlarında devam ettiremeyenler için, Özel Eğitim Meslek Okulu III. Kademe ve orta ağır düzey zihinsel engelliler içinde Özel Eğitim Uygulama Okulu III. Kademe eğitim kurumları oluşturulmuştur. Kişilerin yetenekleri doğrultusunda verilen eğitim ile , bu okullarda eğitim gören zihinsel engellere bağımsız yaşam becerilerini geliştirerek bir meslek edinme yoluyla topluma katılmalarının sağlanması hedeflenmektedir.

Verilecek eğitimin ve uygulanacak programın amaçlarının tam anlamıyla gerçekleştirilmesi, Zihinsel Engelli Bireylerin meslek sahibi olabilmeleri ve üretmek topluma katkı sunmak ve bu sürece dahil olmaları ile mümkün olacaktır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile Zihinsel Engelli Bireylere verilecek mesleki eğitim düzenlenmiştir. Bu yönetmeliğin 1. Maddesinde “Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar..” şeklinde özel eğitimin amacı belirlenmiştir.

Aynı yönetmeliğin 32. Maddesi ,” Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için mesleki eğitim veren okullar açılabilir.” Şeklinde belirtilirken, yönetmelikte Hafif zihinsel Engelli Bireyler için (III. Kademe) Özel Eğitim Meslek Okulu, orta ve ağır düzey Zihinsel Engelliler için (III.Kademe) Özel Eğitim Uygulama Okulu açılabileceği yasal statüye kavuşturulmuştur.⁶⁷

Milli Eğitim Bakanlığı İstatistiklerinde 2018-2019 Eğitim Öğretim yılında Ülkedeki mevcut Özel Eğitim Uygulama Okullarının sayısı 272 iken Özel Eğitim Meslek Okullarının sayısı 147 dir.

⁶⁶ “Çocuk Gelişimi Zihinsel Engelliler”, Milli Eğitim Bakanlığı , Ankara, 2015, s.26-29

⁶⁷ Resmi Gazete, sayı 30471, 7 Temmuz2018

Tablo-8 Örgün Eğitim Veren Özel Eğitim Meslek Okulları Sayısı⁶⁸

Okul Kurum Türleri	Öğrenci Sayısı				Öğretmen Sayısı			Derslik
	Okul Sayısı	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	272	11 436	7 468	3 968	3 322	1 501	1 821	1 695
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler-III. Kademe)	147	12 629	8 140	4 489	3 001	1 384	1 617	1 313

İstanbul ili için Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sitesinde bulunan okul ve kurumlar incelendiğinde Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) 35 , Özel Eğitim Meslek Okulu (III: Kademe) 20 sayısında olduğu görülmüştür.⁶⁹

3.3.1 Özel Eğitim Uygulama Okulu

Ülke genelinde 272 kurumda toplamda 11436 Orta ve Hafif düzeyde öğrencinin eğitim gördüğü Özel Eğitim Uygulama Okulları (III.Kademe), program ve çalışma usul ve esasları Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde belirtilmiştir.

Söz konusu yönetmeliğin 32. Maddesinin 4. Fıkrasında okulların açılması ve hangi öğrencilerin devam edeceği belirtilmiştir. “Özel eğitim uygulama okulunda (II. kademe) veya bu okulun programını uygulayan özel eğitim sınıfında eğitimini tamamlayan öğrenciler ile ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumdaki orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile orta veya ağır düzeyde otizmi olan öğrencilere gündüzlü özel eğitim uygulama okulu (III. kademe) açılır.”

Eğitim hizmetleri yürütülürken; Bakanlıkça hazırlanan özel eğitim programının uygulanacağı ve uygulamaların dersliklerde ve uygulama sınıfında hayata geçireceği dile getirilmiştir.

Öğrencilerin tanımlanma durumuna göre , orta ve ağır zihinsel mental retardasyonu olanlar ve ile orta ve ağır otizm tanılıların ayrı sınıflarda eğitim görmeleri ve sınıf mevcutlarının otizmlilerde dört ,zihinsel engellilerde sekiz den fazla olmayacağı, gurup sayıları oluşturulurken de bununa göre oluşturulacağı yönetmelikle hüküm altına alınmıştır.

Bu okullarda , derslerin özel eğitim sınıf öğretmeni tarafından okutulması esas alınırken, görsel sanatlar, beden eğitimi, müzik ve din kültürü ahlak bilgisi dersleri alan öğretmenlerince okutulur ancak alan derslerine özel eğitim sınıf öğretmeni de girer ve dersi birlikte işlerler. Derslerin dağılımı haftalık ders çizelgesine göre ve bir ders saati 40 dakika olarak uygulanmaktadır.

⁶⁸ T.C Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi “Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim”; https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=361 (Erişim Tarihi:21.12.2019)

⁶⁹ T.C Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü “Okul/Kurum Listesi” <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

Karne ve diplomalar ile ilgili olarak ta, karnelerle birlikte her bir öğrenci için ayrıca düzenlenen bireysel gelişim raporu verilir denmektedir.

Bu okulu bitirerek mezun edilen öğrencilere Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) Diploması düzenlenmektedir. Fakat alınan bu diploma bir üst öğrenime devam hakkı vermediği gibi, bu diploma ile bağımsız iş yeri de açılmaz denilerek verilen eğitimi anlamsızlaştıran ve bireylerin gelişimini engelleyen bir hüküm yer almıştır. Alınan diploma kamuda belirlenen kontenjanlara kura yoluyla istihdam da başvuru da kullanılabileceği belirtilmiştir.⁷⁰

Tablo –9 Özel Eğitim Uygulama Okulu Haftalık Ders Çizelgesi ⁷¹

DERSLER		SINIFLAR			
		9	10	11	12
	Matematik	2	2	2	2
	Türkçe	2	2	2	2
	Bağımsız Yaşam Becerileri	3	3	3	3
	İletişim ve Sosyal Beceriler	3	3	3	3
	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	1	1	1	1
	Beslenme, Sağlık ve Güvenlik	5	5	5	5
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1
	Müzik ve Oyun	2	2	2	2
	İş ve Beceri Uygulamaları	8	8	8	8
	Spor ve Fiziki Etkinlikler	3	3	3	3
TOPLAM DERS SAATİ		30	30	30	30

Tablo-10 Özel Eğitim Uygulama Okulu İş Ve Beceri Uygulamaları Dersine Ait Örnek Atölyeler ⁷²

1.	EL SANATLARI
	DEKORATİF EL SANATLARI
	DEKORATİF EV TEKSTİLİ
	EL DOKUMA

⁷⁰ Resmi Gazete, ,7Temmuz2018, sayı 30471

⁷¹ T.C Milli Eğitim Bakanlığı ,Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Resmi Sitesi https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/03102305_uygulama_okulu_3_kademe_cizelgesi.pdf(Erişim Tarihi 21.12.2019)

⁷² T.C Milli Eğitim Bakanlığı ,Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Resmi Sitesi https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/03102305_uygulama_okulu_is_egitimi_ve_meslek_ahlaki_dersi (Erişim Tarihi 21.12.2019)

2.	YİYECEK İÇECEK HİZMETLERİ	
	MUTFAK	
	SERVİS	
	BULAŞIKÇILIK	
3.	KONAKLAMA VE SEYAHAT HİZMETLERİ	
	ÖNBÜRO HİZMETLERİ	
	KAT HİZMETLERİ	
4.	MATBAA	
	CİLTLEME	
	TAMPON BASKI	
	ALTERNATİF BASKI	
	SERİGRAFİ BASKI	
	AMBALAJ KARTONAJ	
5.	TARIM TEKNOLOJİLERİ	
	SERACILIK	
	SEBZE MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİ	
	ÇİÇEK YETİŞTİRİCİLİĞİ	
	MANTAR YETİŞTİRİCİLİĞİ	
	BAHÇIVANLIK	
	BAĞCILIK	
	ÇİÇEK DÜZENLEME	
	FİDE VE FİDAN ÜRETİMİ	
6.	MOBİLYA DEKORASYON	
	AHŞAP ÜST YÜZEY İŞLEMLERİ	
	AHŞAP SÜSLEMECİLİĞİ	
7.	HAYVANCILIK	
	KÜMESİ HAYVANCILIĞI	
	BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK	
	KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK	
	KÜLTÜR BALIKÇILIĞI	
	EVCİL HAYVAN BAKIMI	

3.3.2 Özel Eğitim Meslek Okulu

3.3.3 Özel Eğitim Meslek Okulları Esasları

Ülke genelinde 147 kurumda toplamda 12629 Hafif Düzey Zihinsel Engelli öğrencinin eğitim gördüğü Özel Eğitim Meslek Okulları (III.Kademe), program ve çalışma usul ve esasları Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde belirtilmiştir.

Bu Yönetmeliğin Özel Eğitim Meslek Okullarının açılış, program, ders usul ve esaslarını belirleyen 32. Maddenin 3. fıkrası incelendiğinde ; “İlköğretim programlarını tamamlayan; genel veya mesleki ve teknik ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumdaki hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ve hafif düzeyde otizmi olan öğrenciler ile görme veya işitme yetersizliği olan öğrenciler için iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla gündüzlü özel eğitim meslek okulları açılır” denmektedir.

Özel eğitim programının uygulandığı bu okullar da akademik bilgi ve becerileri içeren dersler ve meslek alanları ve dallarına yönelik mesleki eğitim programının uygulanacağı belirtilmiştir.

Özel Eğitim Meslek Okullarında , derslerin özel eğitim sınıf öğretmeni tarafından okutulması esas alınırken, görsel sanatlar, beden eğitimi, müzik ve din kültürü ahlak bilgisi dersleri alan öğretmenlerince okutulur ancak alan derslerine özel eğitim sınıf öğretmeni de girer ve dersi birlikte işlerler. Derslerin dağılımı haftalık ders çizelgesine göre ve bir ders saati 40 dakika olarak uygulanmaktadır.

Otizmlili öğrenciler ile Hafif zihinsel engelli öğrenciler aynı şubede eğitim göremeyeceği, otizmliler de sınıf mevcudunun dört, hafif zihinsel öğrencilerde on öğrenciden oluşacağı belirtilmiştir.

Özel Eğitim Mesleki okullarında alan ve dalların açılması ve kapatılmasının ,İl İstihdam kurulları ve valilik teklifiyle bakanlığa bırakılması açılacak alanların iş piyasası ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi noktasında olumlu bir adımdır.

Atölyelerdeki eğitimlere 9 uncu sınıftan itibaren katılan öğrenciler atlye uygulamaları ve meslekleri tanıma imkanına kavuşmakta, özel eğitim ve alan öğretmeni de öğrencinin yönelebileceği alanla ilgili gözlemde bulunmaktadır.

Öğrencilerin alanlara yerleşmeleri 9. Sınıfın sonunda BEP geliştirme biriminin kararı ile yapılmaktadır.

Bu okulu bitirerek mezun edilen öğrencilere Özel Eğitim Meslek Okulu Diploması verilmektedir. . Fakat alınan bu diploma bir üst öğrenime devam hakkı vermediği gibi, bu diploma ile bağımsız iş yeri de açılmaz denilerek verilen eğitimi anlamsızlaştıran ve bireylerin gelişimini engelleyen bir hüküm yer almıştır. Diploma EKPS Sınavı ile kamuda istihdam edilebilirliğe imkan sağlamaktadır.⁷³

⁷³ Resmi Gazete, ,7Temmuz2018, sayı 30471

Tablo-11 Özel Eğitim Meslek Okulu Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi
(Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği/Otizmi Olan Öğrenciler İçin)⁷⁴

DERSLER	SINIFLAR			
	9	10	11	12
Türkçe	3	3	3	3
Matematik	2	2	2	2
Sosyal Hayat	2	2	2	2
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
Görsel Sanatlar	1	1	1	1
Beden Eğitimi	1	1	1	1
Kişisel ve Mesleki Gelişim	1	1	1	1
Rehberlik	1	1	1	1
Sosyal, Kültürel ve Sportif Faaliyetler	2	2	2	2
İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı	15	15	15	15
TOPLAM DERS SAATİ	30	30	30	30

3.3.4 İşletmelerde Mesleki Eğitim

Zihinsel Engelli bireylere işletmelerde mesleki eğitim imkanı getirilmiş ve bu durum yasal statüye bağlanmış, böylece okul haricinde iş yaşamı içinde öğrencilerin deneyim kazanması ve işverenle tanışması sonrasında istihdam için imkan oluşturulmuştur. Yönetmelikte bu konuyla ilgili olarak;

Özel Eğitim Meslek Okulu Öğrencilerine İş Yerlerinde Staj yapma imkanı getirilmiştir. "İl istihdam ve mesleki eğitim kurulunca 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamına alınan meslek alan ve dallarında öğrenim gören öğrencilerin 12 nci sınıfta işletmelerde mesleki eğitim görmeleri esastır." Elverişli işletme bulunursa 11. sınıflarda işletmelerde beceri eğitimi alabilir denilmişse de Özel Eğitim Meslek Okulları 3308 sayılı kanun kapsamında zorunlu staja tabi olmadıkları için iş yerlerinde staj bulmakta zorluk çekmektedirler. Bu nedenle işletmelere devam edemeyen öğrenciler okullarda eğitimlerini tamamlamaktadırlar.

⁷⁴ T.C Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Resmi Sitesi https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/03102305_uygulama_okulu_3_kademe_cizelgesi.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununu kapsamına giren Özel Eğitim Meslek Okulu öğrencileri, bu haklardan işletmelerde mesleki eğitim gördükleri takdirde yararlanmaktadırlar. 9. Sınıftan itibaren sigortaları yapılmaktadır.

Özel eğitim meslek okulu öğrencilerinin ,işletmelerde mesleki eğitime , velisinin yazılı izni alınmasıyla başlanır, işletmede eğitimi esnasında okul idaresince görevlendirilen koordinatör öğretmen hafta da 3 gün işletmede öğrenciyi gözlemleyip yönlendirir ve bunun için , İş Yeri Gözlem ve İzleme Formu ve işveren tarafından da Öğrenci Devam Takip çizelgesi hazırlanır.

Koordinatör öğretmen işletmede başarılı olmayan veya uyum sağlamayan öğrenciyi BEP geliştirme birimine bildiri yeni bir işletme bulunmadığı takdirde öğrencinin okulunda eğitimine devam kararı alınır. Şeklinde yapılan düzenleme ile daha okuldayken öğrencilerin iş başında tecrübe kazanmalarının yolu açılmıştır.⁷⁵

3.3.5 Mesleki Eğitim Programları

Ülke genelinde ortak programın uygulandığı bu okullarda bakanlıkça hazırlanan mesleki eğitim programları uygulanmaktadır. Özel eğitim öğrencilerinin öğrenme düzeyleri ve yeteneklerine göre düzenlenen bu programlar reel sektörün istihdam alanları ve yerel ve ulusal ekonomik istihdam verilerine göre oluşturulmuştur. Özel eğitim meslek okulunu bitiren hafif zihinsel yetersizliği olan birey standartlara uygun bir meslek edinerek ,hayatını devam ettirebilme noktasında başarı sağlama umutlarını arttırmaktadırlar. hizmetlerden engelli bireylerin en üst düzeyde yararlanmaları amaçlanmaktadır.

Tablo- 12 Özel eğitim Meslek Okullarında Alan Dallar⁷⁶

ALAN ADI	DAL SAYISI	MODÜL SAYISI	DALIN SÜRESİ (Ders Saati)	TOPLAM SÜRE (Ders Saati)
El Sanatları Teknolojisi	1. El Dokuma	11	1620	4860
	2. Dekoratif El Sanatları	21	1620	
	3. Dekoratif Ev Tekstili	20	1620	
İnşaat Teknolojisi	1. Kâgir Yüzey işlemleri	8	1620	3240
	2. Yapı Dekorasyon	22	1620	
Kimya Teknolojisi	1. Kimya Laboratuvarı	17	1620	1620
Matbaa Teknolojisi	1. Ciltleme ve Baskı Dalı	31	1620	1620
Metal Teknolojisi	1. Metal Doğrama	15	1620	3240
Mobilya ve İç Mekân Tasarımı	1. İç Mekân ve Mobilya Teknolojisi	14	1620	3240
	2. Mobilya Süsleme Sanatları	11	1620	

⁷⁵ Resmi Gazete, sayı 30471, 7 Temmuz 2018

⁷⁶ MEB, a.g.e.

Motorlu Araçlar Teknolojisi	1. Otomotiv Mekanik erliği	24	1620	1620
Seramik ve Cam Teknolojisi	1. Temel Seramik Őekillendirme ve Basit Ćini Dekor	24	1620	1620
Tekstil Teknolojisi	1. Dokuma Desinatrlğ	2	1620	4860
	2. Tekstil Baskı ve Desencililđi	5	1620	
	3. Endüstriyel Düz rme	7	1620	
Tesisat Teknolojisi	1. Yapıda Tesisat Sistemleri	19	1620	1620
Gıda Teknolojisi	1. Gıda İŐleme	49	1620	1620
Konaklama Hizmetleri	1. Konaklama Hizmetleri	21	1620	1620
Güzellik ve Saą Bakım Hizmetleri	1. Bakım Hizmetleri ve Makyaj	15	1620	1620
Tarım	1. Bahąe Bitkileri	42	1620	3240
	2. Tarla Bitkileri	36	1620	
	3. Süs Bitkileri ve Peyzaj	36	1620	
Yiyecek İąecek Hizmetleri	1. Mutfak	30	1620	3240
	2. Servis ve Bulaşık	25	1620	
BilifŐim Teknolojileri	1. Bilgisayar Teknik Servisi ve Web Tasarım	12	1620	1620
Büro Yönetimi	1. Büro Elemanı	23	1620	1620
Giyim retim Teknolojisi	1. Giyimde retim Elemanı	42	1620	1620
TOPLAM (18 Alan)	27 Dal	582 Modül	43.740 Ders Saati	

3.4 Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eđitime GeąiŐi

Ülkemizde engelli eđitiminde “En az kısıtlayıcı “ model esas alınmaktadır. Buna göre engelli bireyler ihtiyaąları ve istidatlarına uygun ortam ve eđitimden yararlanma hakkına sahiptirler.. Ćocuklar ve genąler “en az kısıtlayıcı ortam” da eđitim alabilirler. Zihinsel Engellilerin , bir meslek edinerek, üreten bireyler olarak toplum iąerisinde yer almaları, sosyal uyum becerilerinin geliŐmesine , toplumsal uyumlarına , toplumsal algıda farkındalıđa ve potansiyel bir iŐgücü olarak ekonomiye katma deđer katmaktadırlar.

Ülkemiz de iŐ alanları düzenlenirken, özel bireylerin istihdam edilebilme durumları göz önünde bulundurulmadıđından , engelli bireylerin iŐ yaŐamına baŐlamaları oldukąa zor bir durumdur. İŐverenlerin zel bireylerin yeti ve yeteneklerinin yeterli olmadıđı dŐnąesi bunda en büyük etmendir..

Toplumun bir parąası olan özel bireylere , durumlarına uygun imkanlar sağlandığında onlarında ekonomik yaŐama üreterek katkı sunabilecekleri görülecektir.

Engelli bireyin iş yaşamına atılırken desteğe ihtiyacı olduğu gerçeği aynı zamanda rekabetten uzak ama yapabileceği işlerde istihdamıyla da devamlılığının sağlanması mümkün olacaktır.

İnsanın doğasında geleceğini planlama ve geleceğe hazırlanma vardır. Bir meslek edinirken bu saikle hareket edilir. Zihinsel engelli bireyler böyle bir gelecek tasavvur ederken kendi durumlarına uygun bir istihdam imkanı olmaması onlar açısından en büyük handikaptır. Genel politikalar oluşturulurken mesleki yönlendirme ve meslek gruplamalarında özel bireylerin durumlarına uygun belirlemelerin yapılması gerekmektedir.

Bu belirlemeler yapılırken ebeveynler ve engelli bireyler sürecin içerisinde ve önerileri alınarak hareket edilmelidir. Görevli kurum ve kuruluşlar arasında gerekli koordinasyon sağlanmalı ve kararlar alınırken özel eğitilmiş bireylerin ilgi ve yeteneklerine en uygun alanlar saptanmalıdır. Bu değerlendirme süreci süregelen bir yapıda olduğundan çeşitli aralıklarla güncellenmesi gerekmektedir..

Ülkemizde verilen eğitime baktığımızda , teorinin kutsallaştırıldığı ve eğitim müfredatı düzenlenirken çok ileri düzeyde eğitimin hedefe konulduğu ve temelde okul tabanlı bir eğitim verildiği gözlemlenmektedir. Buna sanayinin ihtiyacını karşılaması gereken mesleki eğitimlerde dahildir. Meslek liselerinde dahi yüksek standartlarda eğitim verilmekte bu da işverenin ihtiyacı olan ara elemanı karşılamaktan uzak bir durum sergilemektedir. İş dünyası ile eğitim dünyası arasındaki irtibatsızlıkta bunda etkilidir. Her gün yaşanan hızlı değişimler , teknolojik gelişmeler , rekabet koşullarının artması, küreselleşen dünya da mesleki eğitim veren okulların kendilerini bu ihtiyaca göre yeniden şekillendirmesi gerekmektedir.

Zihinsel Engelli bireylerin istihdamının önündeki en büyük engellerden biri de , Mesleki ve Teknik Liselere tanınan staj zorunluluğunun ve işletmelerin stajyer çalıştırma zorunluluğunun Özel Eğitim Mesleki Okullarına tanınmamasıdır. Stajın zorunlu olmaması nedeniyle bir çok öğrenci iş yerinde pratik yapmadan örgün eğitimini bitirmektedir. Bu bağlamda özel eğitimde ailelerin iş ve meslek konusunda bilgilendirilmesi , geleceğe yönelik karar vermede etkin olmalarına yol açacaktır.⁷⁷

Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile 03.05.2018 tarihinde imzalanan "Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği veya Otizmi Olan Öğrencilerin Mesleki Yeterliliklerinin Belirlenmesine Dair İşbirliği Protokolü" kapsamında, otizmi ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin mesleki yeterliliklerinin düzeyi ve mesleki yeterlilik tanımlamaları yapılmıştır.

" İlk Etapta hazırlanan Mesleki Yeterlilikler şunlardır..

⁷⁷ Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları kılavuzu" Ankara,2013,s.31

Büro Görevlisi Yardımcısı (Seviye 2)

Servise Ön Hazırlık Elemanı (Seviye 2)

Telefon Görevlisi (Seviye 2)

Çamaşırhane Elemanı Yardımcısı (Seviye 2)

Oda Temizleyicisi Yardımcısı (Seviye 2)

Bulaşık Yıkayıcısı (Seviye 2)

Mesleki Yeterlilikler, MYK Sağlık ve Sosyal Hizmetler Sektör Komitesi tarafından incelenerek, komite üyelerinin görüş ve değerlendirmeleri doğrultusunda düzenlenmiş ve MYK Yönetim Kurulunun 24.01.2019 tarihli ve 2019/15 sayılı kararı ile onaylanarak Mesleki Yeterlilik olarak yürürlüğe girmiştir.⁷⁸

İşe geçişte Örnek Bir Çalışma

Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimden sonra iş hayatına atılmaları onların yaşamlarındaki en büyük hedefidir. Bu bağlamda somut koşullardan yola çıkarak atılacak adımlarla bu hedefin gerçekleşmesi, hayata geçirilmesi mümkün olacaktır. Bu adımlardan biri de, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu arasında Mayıs 2017 tarihinde imzalanan "Özel Eğitim İhtiyacı olan Öğrencilerin mezuniyet sonrası İstihdam İmkanlarını arttırmaya yönelik" işbirliği protokolü olmuştur.⁷⁹

Konya ilinde uygulanan bu protokol ile, Özel eğitim Meslek Okulundan Mezun 30 öğrencinin görev aldığı bir mehter ekibi kurulmuş ve bu 30 öğrenci Konya Büyükşehir Belediyesinde kadrolu olarak istihdam edilmişlerdir. Başarısı bununla sınırlı kalmayan bu işbirliği 2018 yılında İstanbul ilinde uygulanmıştır. Bu uygulamaya ait sonuç raporuna bakıldığında çalışma esasları ve bunun neticesinde istihdam edilen özel eğitim mezun öğrencilerinin olduğu görülmüştür.

Çalışma da, Tüm paydaşlarla toplantı yapıp, yürütme kurulu oluşturmuş ve iş uzmanları okullarda ve sahalarda görevli öğretmenler ile çalışmalar yapmış. İşveren ve özel öğrenci buluşmaları yapılmış, bu çalışmaların neticesinde 83 öğrenci istihdam edilmiştir. Raporla göre, proje kapsamında 398 öğrenci işverenle buluşturulup görüşmeler gerçekleştirilmiş ve öğrencilerden 83'ü iş hayatına atılmış halen de işlerine devam etmektedirler. Bu öğrencilerden 21'i market reyon görevlisi, 5'i Ofis Büro elemanı, 28'i tekstil konfeksiyon işçisi, 4'ü Paketleme elemanı, 3'ü temizlik elemanı, 1' depo görevlisi, 2'si ise metal işçisi olarak iş hayatına atılmışlardır. Fırsat verildiğinde eğitim ile geliştirdikleri yeteneklerini, üretmek topluma katkı sunan ve sosyal yaşam becerilerini geliştirip hayatlarını devam ettirecek bireyler olduklarını göstermemeleri için herhangi bir neden yoktur. Ye terki fırsat verilsin ve bu tür örnek çalışmalar çoğalsın.

⁷⁸ T.C Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/haberler/34-meslek-standartlar-dairesi-bakanl/3517-oezel-eitim-oerencilerine-yoenelik-mesleki-yeterlilikler-belirlendi> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

⁷⁹ Türkiye İş Kurumu Resmi İnternet Sitesi, İşbirliği Protokolü <https://media.iskur.gov.tr/13522/protokol-iskur-meb-is-birligi-protokolu.pdf> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

3.5 Zihinsel Engelli Bireyler ve İstihdam

Zihinsel engelli bireyler için aldıkları eğitimle bir meslek sahibi olarak toplumsal yaşama katılmaları onlar açısından hayati öneme sahip bir olgudur. İnsani bir hak olan bu durum Ülkemizde yasa ile belirlenmiştir. Anayasamızın 61. maddesinde “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatında intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” denilerek yasal bir yükümlülük yüklemiştir. Yine Anayasamızın 49 ve 50. Maddelerinde “Çalışma, herkesin hakkı ve görevidir.” “Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” Hükmü bulunmaktadır.

Zihinsel engelli bireyler eğitim durumu açısından en dezavantajlı gurubu oluştururken bu durum iş gücü ve istihdam bakımından da diğer engel gurupları içinde en az seviyede gelişim göstermektedir. Meslek edindirme ve bu konuda yapılan çalışmaların yeterli seviyede olmaması zihinsel engellilerin istihdamında ve bir iş sahibi olmalarında aşılması güç sorun olarak karşımıza çıkarmaktadır. Zihinsel engelli bireylere yaşam becerileri ve sosyal uyum becerileri örgün eğitim ortamıyla sağlanabilmektedir. Bu eğitimin bir neticesi olarak zihin engelli bireyin bağımsız iş yapabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi işe yerleştirilip istihdam edilmesi ile mümkündür

Ülkemizde engellilerin istihdamına yönelik olarak hazırlanan yasal düzenlemelerde zihin engelli bireylerin sayı olarak en kalabalık kitleyi oluşturmalarına rağmen en az sayıda istihdam edilmeleri kamuda çalışmalarını nerdeyse imkansız hale getirmektedir. Oysa ki zihinsel engelli bireylere daha fazla öncelik ve pozitif ayrımcılık yapılması gerekmektedir. Bedensel, işitme vb. engelli bireyler çoğu zaman başkasının yardımına bağımlı kalmadan hayatlarını devam ettirebilirken zihinsel engelli bireyler yaşamları boyunca başkalarının yardımlarına tam ya da yarı bağımlı olarak hayatlarını devam ettirmek zorundadırlar.

Anayasal bir hak olan Çalışma hakkı hiçbir ayırım gözetilmeksizin ve hiçbir engel olmadan her vatandaşın kullanacağı bir haktır. Zihinsel engelliler de diğer insanlar gibi bu hakkını kullanmayı hak etmektedir. Ancak bu hakkın uygulaması esansında bazı pozitif ayrıcalıklar olmalıdır. Ülkemizde 2003 yılında kabul edilen iş kanunu ile engelli bireylere yönelik yasal zorunluluklar getirilmiştir. İş kanununun 30. maddesinde “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli çalıştırmak zorundadırlar denmektedir.” Yine yükümlü olduğu sayıdan fazla yasayla belirlenen kişileri istihdam eden işveren için sigorta primi muafiyeti ve vergi indirimi de teşvik edici bir durum olarak yasayla belirlenmiştir. Aynı Kanununun 101. Maddesinde ise bu yasaya uymayan işve-

ren veya işveren vekili için çalıştırmadığı her bir engelli için aylık 3250TL para cezası öngörülmektedir.⁸⁰

Engelliler hakkındaki Kanun , Zihin yetersizliği olan bireylerin istihdamı ile ilgili en önemli yasal düzenlemelerden bir tanesidir. Kanununun 14. Maddesinde “Engellilerin iş gücü piyasası ve çalışma ortamında sürdürülebilir istihdamı için kendi işini kurmaya rehberlik ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere gerekli tedbirler alınır” şeklinde belirtilmiştir. İstihdam edilme sürecinde ayrımcılığa yönelik hiçbir uygulamaya gidilmeyeceği ifade edilmiştir.

Tablo -13 2019 Ocak Ayı Sonu İtibariyle Engelli Kontenjanları ⁸¹

	Çalıştırmakla yükümlü olduğu engelli sayısı		Engelli açık Kontenjan sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
TOPLAM	15763	105068	4639	17755

Tablo- 14 İstanbul ili Engelli çalışan sayısı ⁸²

	Çalıştırmakla yükümlü olduğu engelli sayısı		Engelli açık Kontenjan sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel
TOPLAM	1592	31316	491	7916

Zihin Yetersizliği olan bireylerin istihdamı noktasında yukarıdaki Tablo incelendiğinde Genel Engel guruplarına ayrılan kontenjanların yetersizliğinin yanı sıra mevcut kontenjanların da doldurulmaması istihdam sorunun ulaştığı boyutu göstermesi açısından önemli bir göstergedir.

Yine dünyanın ende gelen metropollerinde olan İstanbulda iş ve istihdam olanakları en üst seviyede iken engellilerin bundan yararlandırılma şansı yasal zorunluluk olmasına rağmen maalesef olması gereken düzeyde bile değildir. Toplumsal farkındalık ve sosyal bilinçle ilgili bu üzücü tablo kamu ve özel sektör noktasında değişmektedir.

Zihin yetersizliği olan bireylerin kendi imkanları ile kendi işlerini kurmaları haricinde istihdam olmaları ,özel sektör ve kamuda istihdam ile gerçekleşmektedir. Kamu kurumlarında yetersizlikleri olan guruplar ve Zihinsel Engellilerin istihdamı , “Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı”(EKPS) ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alın-

⁸⁰ Resmi Gazete, sayı 25134, 10 Haziran 2013

⁸¹Türkiye İş Bulma Kurumu Resmi Sitesi , [https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/\(Erşim](https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/(Erşim) Tarihi:12.11.2019)

⁸² Türkiye İş Bulma Kurumu Resmi Sitesi , [https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/\(Erşim](https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/(Erşim) Tarihi:12.11.2019)

maları Hakkında Yönetmelik” ile gerçekleştirilmektedir. Zihinsel engelli bireyler ise kamuda iki yöntemle istihdam edilmektedirler, orta ve ağır düzey zihinsel engelliler kura başvuru yaparak, hafif zihinsel engelliler ise ,EKPSS den aldığı puanlarla tercihte bulunarak istihdam edilmektedir.

Orta ve ağır düzeyde Özel eğitim uygulama okullarından mezun olan öğrencilerin kamuda istihdamı kura yöntemiyle olur şeklinde belirlenmiş bu başvuru ise her istihdam dönemi için bir defa olarak belirlenmiştir. İstihdam edilecek bireylerin ve pozisyonların detaylı özellikleri kura öncesi kılavuzlarda belirlenmektedir. Elektronik ortamda başvurusu alınan adaylar kuraya katılmaya hak kazanırlar.

“Ortaöğretim, ön lisans veya lisans düzeyinde eğitim veren kurumlardan mezun ya da sınavın geçerlik süresi içerisinde mezun olabilecek durumda olmaları” şartı Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavına girmek için gereklidir.

Kamudaki boş pozisyon ve kadrolara göre yılda bir defa duyuruya çıkmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarınca bildirilen ihtiyaçlar doğrultusunda istihdam sağlanmaktadır.⁸³

Aşağıdaki tablolarda Devlet Personel Başkanlığınca EKPSS yerleştirilme oranlarının yıllara göre ve engel durumuna göre dağılımını inceleyeceğiz.⁸⁴

Tablo -15 Yıllar İtibarıyla İstihdam Edilen Engelli Memur Dağılımı⁸⁵

YILL- YAD	KADIN	ERKEK	TOP- LAM
2002	1.033	4.744	5.777
2003	1.225	5.502	6.727
2004-2005	1.626	7.091	8.717
2006	1.547	7.368	8.915
2007	1.601	7.592	9.193
2008	1.826	8.140	9.966
2009	1.900	8.457	10.357
2010	3.736	15.051	18.787
2011	4.232	16.597	20.829
2012	5.739	21.575	27.314
2013	7.053	25.734	32.787
2014	7.473	26.605	34.078
2015	9.170	31.485	40.655
2016	11.242	36.892	48.134
2017	11.951	37.922	49.873
2018	12.687	39.127	51.814
2019	13.805	41.391	55.196

⁸³ Resmi Gazete, Sayı 28906, 7 Şubat 2014

⁸⁴ T.C Devlet Personel Başkanlığı, İstatistikler, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistik/istihdam-edilen-engelli-memurlarin-182> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

⁸⁵ .C Devlet Personel Başkanlığı, İstatistikler, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistik/istihdam-edilen-engelli-memurlarin-182> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

Tablo – 16 Engelli Memurların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları⁸⁶

Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
İlköğretim/ Ortaokul/ İlkokul	990	6.025	7.015
OrtaÖğretim	3.863	15.638	19.501
Önlisans	3.040	7.538	10.578
Lisans	5.535	11.455	16.990
Lisansüstü	377	735	1.112

Tablo-17 Engelli Memurların Engel Gruplarına Göre Dağılımları⁸⁷

Engel Grubu	Kadın	Erkek	Toplam
Dil ve Konuşma	131	352	483
Görme	2.534	8.231	10.765
İşitme	1.126	2.536	3.662
Ortopedik	4.004	11.159	15.163
Ruhsal ve Duygusal	336	1.284	1.620
Süreğen(Kronik)	1.736	4.950	6.686
Zihinsel	660	2.948	3.608
Sınıflanamayan	3.278	9.931	13.209

Engelli bireylerin kamuda istihdamı incelendiğinde 2002 yılından bu yana artış olduğu görülecektir. Ama bu artış genel nüfus içindeki engelli nüfus oranının %12,29 olduğu düşünülünce oldukça yetersiz olduğu görülecektir. Engel durumlarına göre incelendiğinde en az yerleştirmenin Zihinsel engelli bireylerde olduğu görülecektir. Oysa son yıllarda zihinsel engelli bireylerin aldıkları eğitimle istihdamının önündeki engeller kaldırılıp , üreten bireyler olarak topluma katılımlarının sağlanmasının gerekliliği insani bir görev olduğu kadar toplumsal bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır

3.6 Alanyazınla İlgili Araştırmalar

Zihinsel Engellilerin İstihdamı ile ilgili Alanyazın taraması yapılırken , yapılan Çalışmaların daha çok tüm engel guruplarını kapsadığını, Zihinsel Engellilerin İstihdamı ile ilgili sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar incelendiğinde,

⁸⁶ .C Devlet Personel Başkanlığı, İstatistikler, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistik/istihdam-edilen-engelli-memurlarin-182> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

⁸⁷ C Devlet Personel Başkanlığı, İstatistikler, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistik/istihdam-edilen-engelli-memurlarin-182> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

Sibel Özmen tarafından yapılan, “İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması” adlı Ankara ilinde iş kura kayıtlı işverenler ile yapılan araştırma da, işverenlerin engelli bireyleri işe alımdaki tutum ve ölçüleri üzerinde durulmuştur. Bu etkenlerin engel düzeyi, eğitim ve meslek düzeyi ve deneyimi, işverenin engelli birey ile etkileşimi, çalışan sayısı vb olduğu belirtilmiştir.⁸⁸

Araştırma Yüksek Lisans Tezi olarak Nimet Baran tarafından, Bursa İli Nilüfer Mesleki Eğitim Merkezinden mezun olan öğrencilerin yerleştiği 20 işveren ile gerçekleştirilmiştir. “İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamına İlişkin Görüş ve Önerileri “ isimli çalışma da Baran, iş verenlerin , istihdam edeceği bireyde, işe uygun bilgi, teknoloji kullanımı, istikrar ve devam, akademik bilgi ve iletişim özellikleri aradığını belirlemiştir. Ayrıca okullardaki eğitimin işi alanlarına yönelik ve güncel olması gerektiği de belirtilmiştir.⁸⁹

S. Sevil Akardere tarafından İstanbul ilinde 100 işveren ile yapılan ,”İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları” adlı yüksek lisans tezinde, Araştırma bulgularına göre; yaş, eğitim, cinsiyet gibi değişkenlerin etkili olduğu belirtilmiş, engelli bir yakını olan ve yaşa ileri düzeydeki işverenin daha duyarlı olduğu, erkek işverenlerin bayan işverenerlere göre daha fazla olumlu tutum sergiledikleri belirtilmiştir.⁹⁰

Abdullah Hasırcıoğlu tarafından yapılan araştırmada, Sakarya ilinde 50 ve daha fazla çalışanı olup zihinsel engelli bireyleri çalıştıran işverenlerle “ İşverenlerin Özür-lü İstihdamına Yaklaşımı” konu edinilmiştir. Engelli bireylerin istihdamına yönelik uygulanabilecek politikalar ve işverenlerin tutumlarını ve karşılaşılan sorunları araştırmada incelemiştir .Bu araştırmada genel engel gurupları ele alınmıştır.. Araştırma da işverenlerin , engelli işgücüne karşı olumsuz bir tutumunun olmadığı, hatta diğer işçilerle aynı değerlendirilmeleri gerektiği ve yaptıkları işlerden ve performanslarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. İnsan hakları noktasında yaklaşan işverenler, engellilerin bu hakkı olduğunu, iş yerinde herhangi bir risk ve diğer çalışanlar açısından bir olumsuzluk oluşturmadıklarını belirtmişlerdir. İşe yerleşmeden önce belirli bir süre staj yapılmasının olumlu etkisinin olacağı, yetersizliği olan bireylerle

⁸⁸ E.Sibel Özmen, “İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara,1996 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁸⁹ Nimet Baran, “İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamına İlişkin Görüş ve Önerileri “ Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir,2003 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁹⁰ S. Sevil Akardere, ”İşvelerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul ,2005 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

ilgili iş yerlerinde çalışanlara bilgilendirme yapılmasının da olumlu olacağı belirtilmiştir. Engelli bireylerin iş gücüne katkısından memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.⁹¹

Satı Özdemir “Türkiye’de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme Ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren ve Veli Görüşleri” adlı araştırmasında Zihinsel Yetersizliği olan bireylerin istihdamında karşılaşılan sorunları saptamıştır. Zihinsel Engelli Bireylerin istihdamında paydaş olan, iş Kur, halk eğitim merkezi, okul yöneticileri ve işverenlerin görüşlerini anket yöntemiyle araştırmıştır. Araştırma neticesinde , zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik mesleki eğitimin yeterli olmadığı, gerçekçi istihdam politikaları hayat geçirilmedikçe zihinsel engelli bireylerin istihdam sorununun çözülemeyeceği saptaması yapılmıştır.⁹²

Ahmet Serhat Uçar tarafından yapılan “Zihinsel yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların istihdama sürecine yönelik görüş ve önerileri” adlı çalışma da, Eskişehir ilinde sekiz işletmede çalışan hizmet elemanı zihinsel engelli birey , 8 veli, sekiz işveren, 5 idareci ve 10 öğretmen toplamda 40 katılımcı ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerden, okullardaki atölye sayılarının artırılması, işverenlerin sürece dahil edilmesi, iş kurun daha aktif rol alması ve yaptırımların artırılması şeklinde süreç paydaşlarının görüş ve önerileri değerlendirilmiştir.⁹³

Mahmut Balta tarafından yapılan araştırma da, “Zihinsel Engelli Bireylere Orta Öğretim Düzeyinde Verilen Mesleki Eğitimde Yaşanan Sorunlar” özel olarak Zihinsel engelli orta düzey öğrenim gören Özel Eğitim Meslek Okulu öğrencilerinin eğitimi paydaşlarla birlikte değerlendirilmiştir. Öğretmen, yönetici ve velilerden oluşan 28 kişiyle yapılan araştırmada mevcut sorunlar tespit edilip bunlara çözüm önerileri getirilmiştir. İstanbul ilinde Anadolu yakası Özel Eğitim Okullarında yapılan araştırmada, okulların donanım ve alt yapı olarak yeterli olmadığı, kalabalık olduğu, bürokratik engellerle karşılaşıldığı, yasal anlamda belirsizliklerin olduğu ve iş yaşamında işverenlerin beklentilerinin yüksek olduğu için yeterli istihdamın sağlanmadığı belirtilmiştir.⁹⁴

⁹¹ Abdullah Hasırcıoğlu, İşverenlerin Özürülü İstihdamına Yaklaşımı” Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya,2006 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁹² Satı Özdemir “Türkiye’de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme Ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren ve Veli Görüşleri” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara,2008 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁹³ Ahmet Serhat Uçar “Zihinsel yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların istihdama sürecine yönelik görüş ve önerileri” Anadolu Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eskişehir,2016 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁹⁴ Mahmut Balta, “Zihinsel Engelli Bireylere Orta Öğretim Düzeyinde Verilen Mesleki Eğitimde Yaşanan Sorunlar”, Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul ,2017 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

Bu araştırmalardan anlaşılacağı üzere ¼lkemizde engelli bireylerle ilgili genel araştırmalar yeterli olmasa da yapılırken ¼zelerde Zihinsel Engelli Bireyler , Zihinsel Engelli bireylerin eğitim ve meslek eğitimi ve istihdamına y¼nelik ger¼ekleřtirilen alanyazın ¼alıřmaları sınırlı sayıdadır.. Bu alanda yapılacak araştırmalar ve elde edilecek somut bilimsel veriler , ileri araştırmacılar i¼in bir temel oluşturacağı gibi, bu ¼zel bireylerin de hayatlarına kolaylık getirip, onların daha kaliteli ve hak ettikleri bir yaşamı sağlamalarına katkı sunacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

4.1 Problem

Engelli bireylerin özelde araştırmamızın konusunu teşkil eden Zihinsel Engelli bireylerin yetenekleri doğrultusunda en az gereksinimle yaşamlarını devam ettirmeleri, üreten bireyler olarak topluma katkı sunmaları ve toplumsal uyum becerilerini geliştirmeleri için özelliklerine uygun eğitimi almaları gerekmektedir. Öğrenim faaliyetlerinin sürekliliği bilgiyi onlarda kalıcı hale getirecektir. Bireylere verilen bu eğitimin amacı, yaşamlarını bağımsız idame ettirmeleri ve sosyal yaşam becerilerini geliştirerek toplumla uyumlarını sağlamaktır.⁹⁵

Zihinsel engelli bireylerin bir meslek edinimleri hayata tutunmaları noktasında büyük öneme taşımaktadır. Sadece engelli bireyler için değil normal bireyler açısından da bir meslek sahibi olmak bireyin yaşamını maddi ve sosyal güvencede his etmesi demektir.

Toplumdaki her birey gibi, Zihinsel Yetersizliği olan Bireylerin istihdam hayatına girmesinin onların ekonomik olarak kendilerine yetebilmelerinin yanında toplumsallaşmasında da önemi büyüktür. Çalışma olgusu ilk başlarda sadece fiziki gereksinimlerin karşılanmasına yönelik iken, modernleşmeye bağlı olarak fiziksel gereksinimlerin yanında insanların sosyal gereksinimlerini de karşılanmasını kapsar hale gelmiştir. Bu gerçekliğin gelişmesine paralel olarak emek karşılığında çalışma son derece yaygınlaşmıştır⁹⁶

Bireyin alın teriyle, yeteneklerine dayalı bir iş yaşamında kendini ifade etmesi, iletişim kanalları ile yeni ilişkiler geliştirir ve üreterek topluma katkı sunar. Bu durum hayatta başarılı olmanın ve bu zevki almanın somut hali olarak karşımıza çıkar.

Zihin yetersizliği olan bireyleri, gerekli eğitim olanaklarını sağlayarak ve iş sahibi olmalarına katkıda bulunmak topluma kazandırmada kullanılacak en etkili yöntemdir.⁹⁷

Toplumda yaşamını idame ettiren bütün bireyler gibi, zihinsel engelli bireylerinde yaşamlarını mutlu bir şekilde devam ettirebilmeleri için üreterek topluma katkı sunmaları ile mümkündür. Bir katma değer üreten zihinsel engelli birey, toplumla kaynaşmayı sağlayarak üreten bireyler haline gelecektir.

⁹⁵ Atilla Cavkaytar, Zihin Engellilerin Eğitim Amaçları, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Eskişehir,2000,Cilt 10 -1,s. 115-121

⁹⁶ Serkan Güzel, *Çalışma Sosyolojisi Modern İşgücünün Oluşumu*, LiteraTurk Yayınevi, İstanbul,2008,s.20

⁹⁷ Mehtap Coşgun Başar vd., Yetersizliği Olan Çocuklarda Beceri Öğretiminde Kullanılan Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği: Betimsel Değerlendirme ve Meta-Analizi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2013, c14(2) ,s.67-84

Günümüzde Özel Eğitim uygulama Okulları ve Özel Eğitim Meslek Okulları Devletimiz tarafından Özel bireylere yönelik açılmış mesleki eğitim kurumlarıdır. Akademik eğitimin yanı sıra mesleki eğitim de verilen bu okulları bitiren Zihinsel yetersizliği olan bireyler iş yaşamına girerek istihdam edilmektedirler.⁹⁸

Hafif Zihinsel Engelli olan bireylerin eğitim gördükleri Özel Eğitim Meslek Okullarında ortaöğretim düzeyinde mesleki eğitim verilerek iş yaşamına girmeleri amaçlanmaktadır. Ülkemizdeki engellilere bakış açısı ve toplumsal önyargılar bu amacın gerçekleşmesinin önündeki en büyük engeldir. Toplumsal algının farkındalık yönünde olumlu gelişmesiyle Hafif Zihin Yetersizliği olan bireylerinde üreterek topluma katkı sundukları görülecektir..

Bu çalışmada Hafif Düzey Zihinsel Mesleki Eğitim gören öğrencilerin gördükleri mesleki eğitimle istihdam edilebilirlikleri araştırılmıştır. İstihdam sürecindeki tüm paydaşlarla sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde görüşülmüştür. Yapılan tarama da sürece dahil ebeveyn, öğretmen, işveren ve öğrencilerin görüş ve önerilerinin ele alındığı Hafif düzey zihinsel engelliler ile ilgili iki araştırmaya rastlanmıştır. Yapılan araştırma ile alanyazına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

4.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, MEB'e bağlı örgün eğitim kuramlarında hafif zihinsel engellilere orta öğretim (lise) düzeyinde verilen mesleki eğitimde ve istihdamla eğitim ilişkisinin tespitinden istihdamda yaşanan sorunları saptamaktır. Zihinsel engellilere yönelik istihdam politikaları , okullarda uygulanan mesleki eğitimin bireylerin seviye ve özelliklerine uygun oluşu, verilen mesleki eğitimin istihdamla ilişkisi ve beklentileri karşılaması ve sonrasında istihdamda ne oranda yer açtığı, ayrıca sürecin paydaşları olan , Öğretmen, ebeveyn , öğrenci, işveren görüş ve önerilerinin araştırılmasıdır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda sürece dahil olan tüm paydaşların görüşleri doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

-Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin, Zihinsel engelli öğrencilerin mesleki eğitimi ve istihdamına dair düşünceleri nelerdir?

-Ebeveynlerin, zihin Zihinsel engelli öğrencilerin mesleki eğitimi ve istihdamına dair düşünceleri nelerdir? ?

-İşverenlerin, zihin Zihinsel engelli öğrencilerin mesleki eğitimi ve istihdamına dair düşünceleri nelerdir?

- Zihinsel Engelli öğrencilerin mesleki eğitimi ve istihdamına dair düşünceleri nelerdir?

⁹⁸ M.E.B.,Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **İş Eğitimi ve Meslek Ahlakı Dersi Programı**, Ankara,2016, s.8

4.3 Araştırmanın Önemi

Hafif Zihinsel Yetersizliği olan bireylerin aldıkları mesleki eğitim ile istihdam edilerek iş yaşamına üreten bireyler olarak katkı sunmaları , bireysel olarak kendilerinin ve ailelerinin mutluluğunu sağlarken toplumsal algıya olumlu katkı sunup farkındalık oluşturacak bir olgudur.

Zihinsel engelli bireylerin ve onların ailelerinin meslek sahibi olarak ekonomik açıdan kendi kendilerine yetmeleri onların toplumun diğer bireyleri ile uyumunu da kolaylaştıracaktır. Engelli bireyler, aileleri ve toplumun diğer kesimi için oldukça önemli olan bu gelişmelerin hayata geçmesi için zihinsel engelli bireylere verilen mesleki eğitimde yaşanan sorunların araştırılarak tespit edilmesi oldukça önem arz etmektedir.⁹⁹

Yapılan araştırmanın sonuçları zihinsel engelli bireylere yönelik eğitim politikaları ve düzenlemeleri yapılırken esas alınması halinde , sürecin doğal paydaşları olan , engelli birey, ailesi eğitici ve işverenlerin somut öneri ve beklentileri de karşılanmış olacaktır.

Yapılan araştırmayla , zihinsel engellilerin istihdamında eğitim, işe geçiş, iş yaşamı ve istihdama yönelik politika ve düzenlemelere dair Yönetici ve öğretmenlerin, işverenlerin, ebeveynlerin ve öğrencilerin düşünce ve değerlendirmeleri saptanmıştır.

Engelli ebeveynler kendilerini çocuklarına feda eden aileler olup, yaşama dair kendilerine yönelik kaygılarından ziyade , benden sonra çocuğuma ne olacak kaygısına somut durum tespiti yaparak ışık tutulmuştur.

Özetle , gerçekleştirilen araştırma, zihinsel engelli bireylerin istihdamında , mesleki eğitim, işe geçiş, iş yaşamı ve istihdamı konusunda ki sürecin aktif rol alanlarının düşünce ve önerilerini ortaya koymaktadır.

Engelli nüfusun büyük bir oran oluşturduğu günümüzde bu guruplar içinde istihdam edilmeye en yatkın ve yetenekli olan Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimi ve istihdamı büyük önem arz etmektedir. Yapılacak çalışmaların engel guruplarının özelliğine göre yapılması netice ve verim açısından daha isabetli olacaktır .Literatürde zihinsel engellilerin eğitim ve istihdamı konusunda araştırılma yapılması bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır Bu araştırmayla .ihtiyaca bir nebze katkı sunulması amaçlanmaktadır.

⁹⁹ Diken, a.g.e., s.1

4.4 Varsayımlar

- Araştırmanın yöntemi , araştırmanın amacına, konusuna ve problemine uygunluk göstermektedir..
- Araştırmaya katılan veli, öğretmen ve okul yöneticilerinin sorulan sorulara cevap verebilecek mesleki deneyime sahip oldukları varsayılmıştır.
- Araştırmacının zihinsel engelli bireyler ve onlara verilen mesleki eğitim ve iş yaşamlarında yaşadıklarını algılama ve yorumlama konusunda yeterli algı düzeyine sahip oldukları varsayılmıştır.
- Araştırmaya katılan veli, öğretmen ve yöneticilerin kendilerine yöneltilen soruları bilgileri ölçüsünde doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

4.5 Sınırlılıklar

- Bu araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.
- Araştırma Silivri Abdullah Bilgingüllüoğlu Özel Eğitim Meslek Okulu Yönetici, öğretmen veli ve öğrencilerin iş yerleri ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma yönetici , öğretmen veli, ve işveren olmak üzere 30 kişi ile sınırlıdır. İdari ve öğretmenler tek grupta değerlendirilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

5.1 Araştırma Modeli

Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin mesleki eğitimi ve istihdamına yönelik sorunların ve , beklentilerin ortaya konmasının amaçlandığı araştırma , belirlenen kişilerden bilgi alınması şeklinde yapıldığı için Nitel Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada , araştırmacının konusunu oluşturan olgu , bağlı bulunduğu çevreden bağımsız olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla konu ile ilintili, normlar , değerler, sosyal olgular bağlı ve ilintili bulunduğu çevresel koşullar ve durumlar göz önünde bulundurularak araştırılıp anlaşılır.

“Nitel araştırma tekniklerinin araştırma ortamına göre, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması ve tümevarımcı bir analize sahip olması araştırmacının özelliği olarak karşımıza çıkar”.¹⁰⁰

Bu araştırma ile zihinsel engellilerin insani hakkı olan istihdamlarına yönelik ortaya konan politikalar, istihdamın gerçekleşmesi için verilen mesleki eğitim ve eğitimi veren meslek okullarının değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca işe geçiş ve iş yaşamı ile sürecin doğal paydaşlarının düşünce ve önerileri tespit edilip değerlendirilecektir.

5.2 Çalışma Gurubu

Araştırmacının çalışma grubu, 2018-2019 Eğitim Öğretim yılında İstanbul Silivri Abdullah Bilgingüllüoğlu Özel Eğitim Meslek Okulu öğretmen, veli , öğrenci ve işverenlerden meydana gelen 30 kişiden müteşekkildir.

Tablo -18 Çalışma Gurubu

Kod	Yaş	Cinsiyet	Görüşme Yapılan Kişi
V.1	45	Erkek	Veli
V.2	38	Kadın	Veli
V.3	42	Erkek	Veli
V.4	37	Kadın	Veli
V.5	35	Kadın	Veli
V.6	35	Kadın	Veli
V.7	32	Kadın	Veli
V.8	46	Erkek	Veli
V.9	31	Kadın	Veli
V.10	43	Erkek	Veli
Y.1	46	Erkek	Öğretmen
Y.2	38	Erkek	Öğretmen

¹⁰⁰ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi**, Seçkin Yayıncılık Ankara,2008 s.5

Y.3	35	Kadın	Öğretmen
Y.4	34	Erkek	Öğretmen
Y.5	32	Kadın	Öğretmen
Y.6	28	Kadın	Öğretmen
Y.7	31	Kadın	Öğretmen
Y.8	31	Kadın	Öğretmen
Y.9	27	Kadın	Öğretmen
Y.10	33	Erkek	Öğretmen
İ.1	38	Erkek	İşveren
İ.2	45	Erkek	İşveren
İ.3	48	Erkek	İşveren
İ.4	52	Erkek	İşveren
İ.5	40	Erkek	İşveren
Ö.1	17	Kadın	Öğrenci
Ö.2	19	Erkek	Öğrenci
Ö.3	18	Erkek	Öğrenci
Ö.4	17	Erkek	Öğrenci
Ö.5	18	Kadın	Öğrenci

5.3 Veri Toplama

Araştırmanın amacına bağlı olarak oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu iki kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısım katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi için oluşturulan demografik bilgi formu, ikinci kısım ise görüşme sorularının yer aldığı bölümden oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla , standart ve açık uçlu sorularla sürecin paydaşlarının derinlemesine görüşlerinin toplanması sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin seçilmesinin nedeni, görüşmeler sırasında araştırmacıya esneklik sağlaması ve katılımcıların verdikleri cevaplara anlık yöneltilen sorularla daha detaylı bilgiler elde etmektir.

Veri toplama aracı hazırlanırken alan yazın taraması yapılarak işe başlanmıştır. Alan yazın tarandıktan sonra görüşme soruları oluşturulmuş ve bu sorular uzmanlar tarafından incelendikten sonra gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Sorular birbirini tamamlayan sorular olup, iki ana tema ön plana çıkmıştır birincisi özel öğrencilerin okulda aldığı eğitimin mesleki yaşama katkısı ve içeriği, ikinci tema ise istihdam süreci , iş başında yaşananlar ve kalıcı istihdam noktasında görüşler şeklinde düzenlenmiştir. Görüşme soruları ayrıca ek olarak EK-C-D-E-F de yer almaktadır.

5.3.1 Yönetici Öğretmen soruları

--Özel Eğitim Meslek Okulunda verdiğiniz eğitimin yeterliliği konusunda düşünceleriniz nelerdir ?

- Özel Eğitim Meslek Okulunda eğitim alan zihinsel engelli öğrencinin eğitiminin onun iş yaşamına etkisi hakkında düşünceleriniz nelerdir?

-Özel Eğitim Meslek Okulunda uygulanan eğitimin geliştirilmesi için yapılması gerekenler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

-Özel Eğitim Meslek Okulundan mezun zihinsel engellilerin işe yerleşimleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

-işe yerleşen Zihinsel engelli öğrencilerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar ve çözümleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

- Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir? (EK-C)

5.3.2 Veli -Ebeveyn Görüşme Soruları

-Özel Eğitim Meslek Okulunda evladınızın almış olduğu eğitim ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

- Özel Eğitim Meslek Okulunda çocuğunuzun gördüğü eğitim , iş yaşamına nasıl etki ettiği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir.?

- İş yaşamına atılan evladınızın işte karşılaştığı sorunlarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

-- Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

-Engellilerin istihdamına yönelik pozitif avantajlarla ilgili bilginiz var mı? (EK-D)

5.3.3 İşveren Soruları

- Çalıştırdığınız zihinsel engelli bireyin , Özel Eğitim Meslek Okulunda almış olduğu eğitim ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

-Sizce İş Yerinde Çalışan Özel Bireyin hangi özelliklere sahip olması gerekir (İş , beceri ve bilgi Bakımından)?

-Şu anda staj yapan Öğrenciyi istihdam etmeyi düşünürümsünüz çalışma yaşamına atılabilir mi sizce ?

-Zihinsel engelli bireylerin iş yaşamında daha başarılı olması için eğitim kurumuna önerileriniz neler olacaktır?

- Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir? (EK-E)

5.3.4 Zihin Yetersizliği Olan Öğrenci Soruları

-Okulunda Mesleğinle ilgili neler öğrendiğine dair bize neler söyleyebilirsin?

- Okulda öğrendiklerini iş yerinde nasıl kullandığını bize söyleyebilir misin?

-Okuduğun okulda neler öğrenmek istedin?

-Çalıştığın yerdeki koşullar nasıl bize düşüncelerini söyleyebilir misin?

-İşe yerleşmen için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsun? (EK-F)

5.4 Verilerin Analizi

Görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıt altına alınan görüşme formları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Elde edilen görüşme metinleri veri içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Görüşmeler sonucunda oluşan transkriptler ayrı ayrı değerlendirilmiş ve yapılan bu değerlendirmenin sonucunda her bir sorunun cevaplarını kapsayan kategorilerin de yer aldığı cevap anahtarı niteliğinde özel bir form oluşturulmuştur. kodlamalar bu forma yazılmıştır.. Cevap anahtarında yer alan kategorilerin uygunluğunu belirleyebilmek için her bir görüşme için birer boş cevap anahtarı oluşturulmuştur. Yapılan görüşmelerden yansız atama yöntemi ile seçilen bir transkript, araştırmacının kendisi ve nitel araştırma konusunda tecrübeli bir araştırmacı tarafından birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Veliler ile yapılan görüşmeler görüşme sırasına göre kodlanmış ve veliler için (V.) Kodu ve sıra numarası, öğretmenler için (Y) Kodu ve sıra numarası, İşverenler için (İ) kodu Öğrenciler için (Ö), kodu ve sıra numarası verilmiştir. Yapılan bu değerlendirmenin sonucunda her bir sorunun cevaplarını kapsayan temalar oluşturulmuştur.

Temalar oluşturulurken mesleki eğitim veren özel eğitim okulları ile ilgili olmasına özen gösterilmiş, araştırmanın amacına uygun olması esas alınmıştır.. meydana getirilen temaların olumsuz ifadeler yerine olumlu yargı ve durum tespiti olmasına ve araştırmanın amacına ve sorularına uygun olmasına dikkat edilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR

Yapılan araştırma ile; Zihinsel engel gurupları içinde gelişim ve kavrama düzeylere normale en yakın ve üst düzeyde olan Hafif Zihinsel Yetersizliği olan bireylere yönelik, uygulanan istihdam politikaların sahaya yansımalarıyla ilgili düşünce ve öneriler saptanmıştır. Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitim gördükleri Özel Eğitim meslek okulunda verilen eğitimin yeterliliği ve istihdamdaki rolünün ne olduğu ortaya konmuştur. Mesleki eğitim alan zihinsel engelli bireyin iş yaşamı , işe yerleşmesi konuları saptanmıştır. İş verenlerin , zihinsel engellilerle ilgili düşünceleri, çalışma yaşamıyla ilgi saptama ve önerileri değerlendirilmiştir. Ayrıca zihinsel engelli istihdam sürecindeki tüm paydaşların araştırma ile düşünce ve önerileri alınmış ve değerlendirilmiştir. Sürecin paydaşlarının görüşleri bulguları oluşturan temalar olarak incelenmiştir. Başlıca iki tema üzerinde yoğunlaştı sorularımız, birincil olarak öğrencilerin okulda aldığı mesleki eğitim ve bu eğitimin reel sektörde karşılığı , ikinci kısmında ise istihdam süreci. İle ilgili paydaşların görüşleri üzerinde durulmuştur.

6.1 Yönetici ve öğretmenlerin Mesleki Eğitime dair görüş ve önerileri

Araştırmanın yapıldığı okul Hafif Zihinsel Engelliler Meslek Okulu olduğundan burada çalışan yönetici ve öğretmenler sadece bu alanda yoğunlaştığından elde edilen veriler ve sunulan görüşler bu alanda araştırmanın önemini artırmaktadır.

Yapılan görüşmelerde yönetici ve öğretmenler öğretmen diye nitelendirilecektir. 3 müdür yardımcısı 2 alan öğretmeni 1 rehberlik öğretmeni ve 4 meslek dersi aynı zamanda iş yeri koordinatörü öğretmenin verdikleri mesleki eğitim ve öğrencilerle ilgili olarak;

Öğrenci seviyelerinin farklı olması eğitimi zorlaştırmaktadır

Mesleki eğitim öğrenci düzeyine göre planlanmalıdır.

Atölye donanım ve sarf malzemeleri eksikliği .

Öğretmenlerin alanla ilgili eksikliği sorun oluşturmaktadır.

Velilerin eğitime daha fazla katılması sağlanmalıdır, şeklinde görüşlerini sıralamışlardır.

Yapılan görüşmelerde , ilköğretim hafif zihinsel tanılı 8. Sınıf öğrencilerinin Özel eğitim meslek okuluna yönlendirme ile geldiği ama bu yönlendirilmelerde öğrenci seviyelerinin çok farklılık gösterdiği bu durumda eğitimde ortak bir seviye ve hedefi gerçekleştirmeyi zorlaştırdığı belirtilmiştir. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir.

“ 10 kişilik sınıflarda hepsi de birbirinden farklı düzeyde öğrencilere aynı müfredatı uygulamak ve ortak başarı elde etmek çok zor”

“ Sadece mental tanılı değil çoklu engel gurubu olan öğrenciler için ayrı bir yöntem belirlenmelidir”

“ Okuma yazma bilmeden gelen öğrenciler, öz bakım becerisi olmayan öğrencilere akademik lise düzeyinde eğitim verilmesi , gerçekte ilgisi olmayan ve çok zor bir durum maalesef”

“ Bazı öğrenciler için her şeyi yeniden ele alıp tekrar tekrar öğretmek gerekiyor , çünkü algı ve hafızaları çabuk unutma üzerine kurulu”

Verilen mesleki eğitim modüllerinin öğrenci düzeyine göre olmadığı , ders saatlerinin yeterli olmadığı, bu durumun öğrencinin gelişme süreci göz önünde bulundurularak ayarlanması gerektiği, zihinsel engelli bireylerin öğrenme özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

“ Eğitimi verdiğimiz modüller meslek lisesi modüllerinin hafifletilmiş şekli olarak karşımıza çıkmakta ama meslek öğretmenlerinin bu öğrencilerin seviyesine inmeleri ve eğitim vermeleri zaman alan zor bir süreç.”

“Alanla ilgili bazı teorik bilgilerin bilinmesi gerekiyor. Konaklama seyahat hizmetleri alanında mesela. Ama öğrencilerin çoğu okuma yazma bilmemekte”

“ 15 yıllık öğretmenliğimde en çok zorlandığım dönem diyebilirim. Öz yaşam becerileri eksik olan öğrencilere ya da atölyede ki malzeme yapılan iş öğrencinin atağını tetikleyici durumda . bazen çaresiz kalıyoruz”

Öğrencilere mesleki eğitim verilecek ortamların , atölyelerin donanım ve malzeme noktasında eksik olmaması gerektiği bunun verilen eğitimi çok olumsuz etkilediği şu şekilde dile getirilmiştir,

“ Atölyelerimizde bir çok donanıma ihtiyacımız var kısıtlı imkanlarla eğitim vermeye çalışıyoruz.”

“Öğrencilerin kullanacağı temrinlik ve sarf malzemeleri noktasında sıkıntı çekiyoruz. Diğer öğrencilerden farklı olarak bir şeyi kavratmak için çok fazla deneme yapmak zorunda kalıyoruz buda sarf malzemelerinin fazla olması ihtiyacı doğuruyor”

“ Atölyelerimizle ilgili bir çok eksiği kendi bireysel ilişkilerimiz ya da çevreden karşılamaya çalışıyoruz bu eksiklikte istediğimiz gibi bir eğitim vermemizi engelliyor”

Özel eğitim özel bir bilgi birikim ve donanım gerektiren bir alandır. Bu alanda çalışan öğreticilerin donanımlı olmasa, mesleki yeterliliğe sahip olmaları istenilen neticenin elde edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Ama yapılan araştırma da belirtilen görüşlerde reel durumun böyle olmadığı görülmüş bu konuda ki görüşler şu şekildedir,

“ Özel eğitim bir tecrübe yeri değildir. Bu okullara gönderilecek öğretmenlerin iyi bir hizmet içi eğitim veya deneyimden sonra gelmesi , en azından eğitim verdiği kitlenin özelliklerini bilmesi gerektiğini düşünüyorum. Mesela Fen lisesi veya güzel sanatlar

lisesine alımlar gibi bu okullarda çalışacak öğretmenlere de teorik bir sınav yapılabilir”

“Özel eğitim özel alan bilgisi gerektiren bir eğitimidir. Ama maalesef okulumuzda 30 özel eğitim kadrosu varken 3 kadrolu özel eğitimcimiz var ve 27 ücretli öğretmen çalışmakta. Ücretli öğretmen arkadaşlarımızın çabalarını takdir ediyoruz ama farklı alanlardan mezun bir kişinin özel eğitim alanında verimi ne derece olacak. İşletme mezunu bir kişinin özel eğitimde ne kadar faydası olur”

“Özel eğitimde çalışan öğretmenlere sık sık hizmet içi eğitim verilerek gerekli bilgi ve donanıma sahip olmaları sağlanmalıdır.”

Eğitimin en önemli saçı ayağını oluşturan velilerin eğitime katılıp katkı sunmaları çok önemlidir. Yapılan görüşmelerde özel eğitimde bunun eksik kaldığı görülmüştür. Bununla ilgili görüşler şu şekildedir,

“ Özel bir bireye sahip bir ebeveyn olmak çok zor . Empati kurduğumda algılamaya çalışıyorum. Velinin olayı kabullenme süreci zor bir süreç. Ama eğitim sürecinde en önemli görev velilere düşerken maalesef bu noktada eksik kalmaktadırlar. Daha çok hayat koşturmacasında ve çoğu velimiz çalıştığı için yeterli katkı sunamıyorlar”

“ Velilerimizin eğitim ve ekonomik düzeyi genelde yetersiz. Bir çok ailede eşler birlikte çalışmakta ve özel bir ilgi gösteren özel öğrenciyle ilgilememekte ya da doğru yaklaşımı sergileyememektirler. Dolayısıyla bizlere katkıları ya hiç noktasında ya da çok az olmakta. Eğitimin bir parçası olan velilerinde bilinçlenmesi için yasal bir takım tedbirler alınabilir diye düşünüyorum” görüşleri dile getirilmiştir.

6.2 Yönetici ve Öğretmenlerin Zihinsel Engelli Öğrencilerin İstihdamına yönelik Görüş ve Önerileri

Hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin istihdamına yönelik sürecin aktörlerinden olan yönetici ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, yöneltilen sorularla aşağıdaki temalar ön plana çıkmış ve görüşler bu doğrultuda belirlenmiştir.

Öğrencilerin aldığı eğitimin iş yaşamına uygunluğu konusunda

İş başı eğitimi konusunda zorlukların yaşandığı.

Öğrencilerin meslek yaşamında ki zorluklar ile ilgili

İstihdamla ilgili görüşler noktasında

İstihdamla ilgili Politikalarla ilgili görüş bildirmiştir.

Verilen mesleki eğitim ile reel sektör ve iş yaşamının beklentilerini karşılama açısından görüş bildiren öğretmen ve yöneticiler şu şekilde beyan etmişlerdir

“ kısıtlı imkanlarla ve değişik düzeydeki öğrencilere vermeye çalıştığımız eğitim iş verenlerin beklentilerini veya aradıkları nitelikteki elemanlar uymamaktadır. Bizler sadece iş yaşamı değil öğrencinin ruhsal durumu, akademik gelişimi, öz yaşam becerileri ve kendini ifade etmesine kadar bir çok noktayı göz önünde bulunduruyoruz.

ama işveren çalıştıracağı elemanın randımanını düşünmekte buda sorun oluşturmaktadır.”

“ İyi düzeydeki öğrencilerimiz , iş başı eğitiminde başarılı olmakta öğrettiğimiz bilgileri uygulamaktadırlar buda bizi mutlu etmektedir.”

Okulda öğrenilen bilginin işbaşı eğitimi dediğimiz staj ile pratize edilmesi gerekmektedir. Bu özel bireyler açısından daha önem arz etmektedir. Bu konuda şu şekilde bir görüş beyan edilmiştir.

“ Staj bizim okullarda zorunlu olmadığından maalesef bir çok öğrencimizi staja gönderememekteyiz. Veya kendi bireysel ilişkilerimizle staj ayarlamaya çalışıyoruz. Buda büyük bir sorun oluşturmaktadır”

“ Bir çok öğrencimiz eğitim gördüğü alanda staj imkanı bulamamakta. Yeni bir öğrenme alanında yeni bir başlangıç yaparak yeni bir iş öğrenmeleri onları çok zorlamaktadır. Alanlarına uygun staj imkanı sağlanırsa çok verim elde edilebilir.”

Zihinsel engelli bireylerle ilgili iş yaşamına atılmak büyük bir adım yeni bir ortamda yeni bir hayat uyum sağlamak onlar açısından çok önem arz etmektedir. Bu konuda ki katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Staj yerinde koordinatörlük yaptığımız öğrencilere ilk başlarda toplumsal algıdan kaynaklanan anlayışla önyargılı yaklaşılmakta veya her işi yapamayacakları konusunda bir yaklaşım ve anlayış sergilenmektedir. Buda öğrencilerin adaptasyonunu zorlaştırmaktadır.”

“ Özel ilgi isteyen bu öğrencilerin , iletişim becerileri konusunda ki eksiklikleri maalesef iş yaşamında karşılaştıkları en büyük sorun. Bu konuda bir şeyler yapıp yasal düzenlemeler olabilir. İş koçu vs gibi”

İstihdam ülkemizin veya işsiz bireylerin veya bir mesleki eğitime sahip olup ta iş yapabilecek kişilerin toplumsal bir sorunu. Zihinsel engelli bireyler de de bu ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde şu şekilde görüş beyan ettikleri görülmüştür.

“ iş bulmanın çok zor olduğu , normal bireylerin iş bulamadığı dönemde bizim öğrencilerimizin iş bulması gerçekten çok zor. Geçen yıl 63 mezunumuzdan 5 tanesi işe yerleşebildi. “

“ verdiğimiz eğitim ile öğrencilerimizin algı ve öğrenme düzeylerine yönelik iş verilirse başarılı olup devam edeceklerine inanıyorum”

“ özel bireylere imkan verilirse verilen işi en iyi şekilde yapabileceklerini düşünüyorum”

Hükümetlerin eğitim ve istihdam politikalarını oluştururken özel bireylere yönelik özel düzenlemeler yapmaları gerekmektedir. Ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler de bu doğrultuda yükümlülükler getirmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde

görülmüştür ki yasal olarak öngörülen mevcut surumda geçerli olmamaktadır. Bu konuda katılımcı idareci ve öğretmenlerin görüşü,

“ Engelli hakları noktasında son yıllarda çok olumlu gelişmeler olmuştur. Ama bunlar yeterli değildir. Yasalarda yer almasına rağmen bir çok şey uygulanmamaktadır. Kota olarak belirlenen engelli bireylerin istihdamına yönelik haklardan iş verenler cezaya razı oldukları için yararlanılmamaktadır. Oysa bu anlamda bu hakların kullanılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.”

“ Engellilerin işe yerleşmesi noktasında genelde bedensel görme ve işitme engelliler öncelememekte, engelli nüfusun büyük kısmını oluşturan Zihinsel engelli bireyler bu haklardan yararlanamamaktadır. Özel sektörde yer bulamayan zihinsel engelliler maalesef kamuda da EKPSS dışında bir yer bulamamaktadırlar”

“ Zihinsel engelli bireylerin istihdamında sadece devlet kurumları değil, belediyeler özellikle aktif davranmalıdırlar. Bu konuda yasal bir sorunluluk getirilebilir.” Şeklinde dir.

6.3 Ebeveynlerin Mesleki Eğitime dair görüş ve önerileri

Araştırma kapsamında görüşülen veliler okullarda verilen mesleki eğitimle ilgili görüşlerini beyan etmiş ve bu görüşlerden çıkan temalar aşağıdaki şekilde bir araya getirilmiştir. Eğitimin genelde olumlu olduğunu ama yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin tutumlarından menün olduklarını belirtirken öğrencilerinin kaynaştırma eğitiminde dışlandığını dile getirmişlerdir. Toplumsal algı ve bakış açısının rahatsız edici olduğunu genelde dışlayıcı bir tavırla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir.

Okulda verilen eğitimin yeterliliği konusunda

Mesleki eğitimin öğrenci düzeyine uygunluğu.

Atölye ve okul donanımı

Okuldan beklentileri .

Kendi hakları konusunda .

Veliler öğrencilerinin eğitim gördüğü okul ve verilen eğitimle ilgili görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir.

“Okulumuz gayet güzel bir okul olup, böyle bir eğitim kurumunda okuduğumuz için mutluyuz. “

“ Verilen eğitimin öğrenci seviyelerinin altında kalıyor ve EKPSS ye hazırlık için yeterli değildir. İçerik daha da zenginleştirilebilir.”,

“öğrencimin kaynaştırma olarak normal okulda okumasını isterdim. Ama maalesef o okullarda kabul görmüyoruz ve dışlanıyoruz zorunlu olarak buraya getiriyoruz. burada ise eğitim seviyelerinin altında kalıyor”

“Öğrencilerimiz gayet güzel bir okulda okuyor. Ama verilen diplomanın yüksek öğretim için geçerli olmaması bir haksızlık”

Okulun meslek okulu olduğu ama uygun mesleğe yönlendirilmediği konusunda görüş beyan edilmiştir.

“ Öğrencim seramik atölyesinde ama stajını belediye de de büro elemanı olarak alıyor. Kendi alanında staj yapsa daha başarılı olur diye düşünüyorum”

Okuldaki atölye sayısı ve donanımları konusunda genelde olumlu görüş belirtilirken temrinlik malzemeler ve masraflar konusunda ek mali yük getirdiği için olumsuz görüş belirtilmiştir.

“ Atölyelerimiz ve okulumuz yeni olup bir çok noktada çok iyi. Yiyecek atölyesi çok güzel ama çocukların sürekli malzeme ihtiyacı bazen bizleri zora sokmaktadır.”

“Metal atölyesinde ki malzemelerin yetersiz olduğunu biliyoruz okul yönetimi imkanlarının olmadığını belirtti biz velilerinde imkânı yok bir an önce eksiklikleri giderilmeli”

Okulu hayatın bir parçası olarak gören veliler , burdan alınacak eğitimin önemini bildiklerini ama eksik ve yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir.

“ Okulumuz güzel bir okul ama sosyal ve sportif faaliyetler yetersiz. Ben çocuğumun spora yönlendirilmesini çok istiyorum”

“Kızım her gün Esenyurt’ tan geliyor , sadece okul zamanlarında okul imkanlarından yararlanıyoruz. Diğer zamanlarda , hafta sonlarında okulda sosyal faaliyetler ve kurslar düzenlenmeli ve bizlerde bunlardan yararlanmalıyız. Servislerin buna uygun şekilde çalışmasını istiyoruz”

“Okul ikametimize çok uzak olduğu için sürekli gelemiyoruz, okuldaki faaliyetlere katılmıyoruz. Servislerle öğrenci taşınmasının yansira velilerinde taşınmasına izin verilmelidir”

Genel anlamıyla hakları konusunda özellikle maddi yardımlar konusunda bilgileri olduğu görülmüştür. Ama son gelişmeleri takip edemedikleri ve bilgilendirilmeleri gerektiği yanı sıra kalıcı tedbirler alınması gerektiği konusunda şu şekilde görüş beyan etmişlerdir.

“Haklarımız biliyoruz ama genel dışlanma ve bakış açısıyla hak konusunda mücadele etmekten yoruldum”

“ Evet verilen haklar güzel ama yetersiz. Fakat her şey kağıt üstünde çok güzel ama uygulamaya gelince bir şey yok maalesef. Bizim haklarımızın göstermelik birkaç gün içinde olması bizi rahatsız ediyor. Oysa hayat 365 gün devam ediyor”

“Biz zihinsel engelli öğrencilerin hakları genel engelli gurubu içinde değerlendirince bir çok noktada hak kaybımız oluyor. Devlet te işe yerleştirmede bizlere daha çok yer ayrılmalı kontenjan verilmeli. Birde okul bizlere sık sık bilgilendirme yapmalı”

6.4 Ebeveynlerin Zihinsel Öğrencilerin İstihdamına dair görüş ve önerileri

Bir meslek edinip bununla hayatını idame ettirmek her birey gibi Hafif Zihinsel Engelli bireylerinde en doğal hakkıdır. Bir Engelli evlada sahip olmak ise dünyanın en zor sınavlarından biridir. Engelli bir bireyin ailesinin en önemli kaygısı “benden sonra evladına ne olacak” kaygısıdır. Görüşme yapılan ebeveynler genelde bu bağlamda görüşlerini beyan etmişlerdir.

- Öğrencilerin aldığı eğitimin iş yaşamına uygunluğu konusunda
- İş başı eğitimi konusunda zorlukların yaşandığı
- İstihdamla ilgili görüşler noktasında
- İstihdamla ilgili Politikalarla ilgili görüş bildirmiştir.

Öğrencilerin eğitimlerinin yeterli olup olmaması konusunda görüşler şu şekildedir;

“Lise eğitimiyle birlikte kendine özgüveni geldi. Bir meslek edinebileceğini uygulamalar yapınca gördüm ve çocuğuma yönelik umutlarım arttı. Şimdi geleceğinden daha umutluyum”

“ Kardeşimin kendini iyi his etmesi ve mutlu olması bizim için en önemli şey okulda da bunu yapabiliyor. Yetenekli biri ilerde iş bulur umudundayım”

Matbaa atölyesinde öğrendiklerini staja gittiği matbaada uygulayabiliyor ustası kendisinden menün “

Zihinsel engelli bireyler açısından iş başı yeni bir ortam ve deneyim demek. Buna uyum sağlayıp adapte olması zaman alacak bir durum. Haftanın üç günü yas gereği koordinatör öğretmen deneyiminde gerçekleşen işbaşı eğitimi ile ilgili ebeveyn görüşleri,

“ Zor bela bir staj yeri bulduk. Ona kendi imkanları ile gidip gelmesi sıkıntılı ve kaygı verici bir durum. Bununla ilgili bir çözüm bulunmalı. Daha yakın yerlerde staj imkanları oluşturulabilir.”

Staj için yer bulmadık, okul idaresi de bu konuda yardımcı olmadı. Belediye ile görüştük araya torpil koyarak staj aldırıyoruz. Uyumundan memnunlar ama yiyecek içecek alanında eğitim gördü fakat şimdi orda büro elemanı. Öğrendikleri orada çok işe yaramıyor”

“ İş ortamında okulda olduğu kadar mutlu olmadığını görüyorum. Ama biliyorum ki okul bitecek ve gerçek hayatla karşılaşacak motive etmeye çalışıyorum. İnsanların önyargısı en büyük sorun olarak karşımızda duruyor”

“İş yaşamı onun için gayet güzel bir deneyim oldu. Büyük bir firmada staj yapması güzel. Ustaları menün oda severek gidiyor. İnşallah okul mezuniyetinden sonra orda kalabilir. okula teşekkür ederiz bu imkanlarla bizi buluşturdıkları için” ”şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

İstihdam ülkenin gelecekle ilgili sorunu iken Zihinsel engelli bir bireyin pek şansının olmaması umutsuzluğa yol açmaktadır. Bunu toplumsal algının farkındalık yönünü de değişmesi ve sosyal sorumluluk bilinci ile aşılması gerektiği gerçeğinden hareketle aileler bu konuda görüş beyan etmişlerdir.

“Eğitim ortamı güzel okulda mutlu ama iş yaşamına atılması kendi ayakları üzerinde durması lazım. Bunun içinde iş imkânının olması lazım. Bunca işsiz varken bize sıra gelir mi bilmem. İyi bir torpil bulmamız lazım.”

“Okulla ilgili her türlü imkanı sunan devlet mezun edip arkasını dönmemeli işe yerleştirme konusunda bize destek olmalı. Staj yeri konusunda bile çok fazla sıkıntı çektik . işe yerleşmesini düşünemiyorum bile. Ama işe yerleşip ekmeğini kazanmasını isterim”

“Belediyelerin bizlere özel bir kontenjan ayırması gerekir. Birde verilen eğitim ve meslekler genelde iş bulunmayacak meslekler. Mesela seramik mezunu nerde işe yerleşebilir ki. Bizim çocuklar daha çok götür getir işlerinde çalışabilir.”

“Zihinsel engellilerin dezavantajı çok. Normal bir çocuktan görünüş olarak farkı yok. İşe yerleştireşsek bu durumundan söz etmeyiz. Hatta son sınıfta açık öğretim lisesine almayı düşünüyorum. Çünkü diplomasında zihinsel engelli yazarsa iş bulması çok zor olur” şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

Görüşme yapılan ebeveyniler uygulanan politikaları yetersiz görmektedirler. Netice odaklı bir politika izlenmesi gerektiği ve yetkililerin yeterli hassasiyeti göstermediğini belirtmişlerdir. İş kur görüşmelerinin ciddi analımda bir faaliyet olmadığını daha yaptırım gereken bir uygulama olması gerektiğini belirtmişlerdir. Kamuda ki istihdamın daha fazla olması gerektiği şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

“İstihdam ile ilgili atılan adımlar yeterli değildir maalesef. Her şey kağıt üstünde maalesef bize yönelik bir boyutu yok. Nereye nasıl yerleştirebiliriz yeterli bilgimizde yok. Okuldan bu konuda yeterli desteği göremiyoruz.”

İş kur toplantılarına büyük bir umutla gittik ama maalesef engelli olunca pek kimse ilgilenip geri dönüş yapmadı. Bir zorlama olmalı”

“Devlet çocuklarımıza özel bir iş imkanı sunmalı imkanları birazda bizim çocuklarımıza yönelik harcamalı”

“EKPS de yeterli kontenjan verilmiyor zaten çoğunu kurayla ve yurt çocuklarıyla dolduruyorlar. Çok yüksek puan alınması gerekiyor yerleşmek için”

“Çocuğum yurt dışında başarılı bir staj yaptı ama maalesef burada bir iş bulma şansımız nerdeyse yok gibi. Herkesin duyarlı olmasını bekliyorum” şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

6.5 İşverenlerin eğitim ve istihdam ile ilgili görüş ve önerileri

Hafif Zihinsel engelli bireyleri iş başı eğitimin yaptığı, 1 rehabilitasyon merkezi, 1 bilgisayar tamircisi, 1 lokanta,2 sanayi kuruluşu olmak üzere 5 iş verenle yapılan görüşmeler de ortaya çıkan temel olgu, iş verenlerin Hafif zihinsel engelli bireylerle ilgisi yeterli bilgisinin olmadığı ama bu iş başı eğitimlerinin bu açığı giderdiği yönünde bir netice oluşturmuştur. İşverenler, verilen eğitimin iş yaşamında ki talebi karşılama noktasında kifayet etmediğini belirtmişlerdir.. İşverenler hafif zihinsel engelliler konusunda genelde bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. İşe yerleştirmede ilgili kurumlar ve okul yönetimlerinin yetersizliği ifade edilirken, istihdam için daha ciddi çalışmalar olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sorulara verilen cevaplara bakıldığında şu temalar ortaya çıkmaktadır

- İş başı eğitimi yapan öğrencilerin mesleki eğitimini yeterli buluyor musunuz
- Bu öğrencileri istihdam etmeyi düşünür müsünüz

-Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

İşverenlerin hafif zihinsel engelli bireylerin aldığı mesleki eğitim ve yeterlilikleri ile ilgili yetersiz olduğu konusunda hepsi görüş beyan etmiştir. Bu görüşler şu şekildedir,

“ Tabi ki yeterli değil, bu sadece engelli bireyler için değil diğer çalışanlar içinde söz konusu, meslek yapılarak tecrübeyle öğrenilir”

“ Yeterli değil okullar eğitim verirken bizimle irtibatta olurlarsa daha faydalı bir durum ortaya çıkabilir. Ama öğrenme gayretleri güzel”

“ Aslında burada ağır bir iş yok masaları toplayıp ,siparişleri götürme tarzında bunu da zamanla yaparak öğrenecek”

“ Okullar en azından alt seviyede mesleki eğitim vermeli ki bizde burada üstüne koyup geliştirelim. Çünkü her gün yenilikler oluyor ve biz buna göre değişim yapmak zorundayız çalışanlarda buna uyum sağlamak zorunda”

İş başı eğitim yapan Hafif zihinsel engelli öğrencilerin staj sonrası istihdamı ile ilgili olarak şu şekilde görüşler beyan edilmiştir,

“ İlk başta çekincelerim vardı ama zamanla çalışınca işi yapabileceği konusunda ümitliyim ve istihdam etmeyi düşünürüm”

“ Ülkenin önde gelen sanayi kuruluşlarındanız elemanlarımızın sürekli öğrenip kendini geliştirmesi lazım, ayrıca özel bireylere yönelik iş ortamının özelliklerinin olması lazım bunu sağlama olanağımız pek yok, biraz zor görünüyor”

“ çalışmayı seviyor ama küçük bir işletme olduğumuz için sürekli bir iş garantisi verebilme imkanımız yok devlette ya da belediye de işe girerse onun için daha iyi olur diye düşünüyorum”

İş yaşamına atılan hafif Zihinsel Engelli Öğrencilerin karşılaştığı durumlara adaptasyonu ve diğer çalışanlar tarafından benimsenmesi tanıma süreci haricinde sıkıntı oluşturmayan bir durum olarak karşımız acıkıyor. Bu konuda ki görüşler şu şekilde,

“ İlk başlarda tereddüt ettik. Çünkü bizde bir şey bilmiyorduk. Genel bir önyargı var engelliler le ilgili maalesef. Fakat tanıdıktan sonra gördük ki fırsat verilirse yapabilirler. Burada sevdik ve herkes koruyor dolayısıyla en az sorun yaşamaları için çalışıyoruz”

“ Zaten bizde rehabilitasyona geliyor tanıdığı bildiği insanlarız. Bir sorunla karşılaşmadı”

“ Benim yeğenimde özel birey olduğu için bir sorun yaşamaması için özel önem gösteriyorum. Gelen müşterilerinde olumsuz bir tavrı olmadığı için iyi diyebilirim”

Genel politikalar ve Hafif zihinsel engelli öğrencilerle ilgili yapılması gerekenler konusunda ki görüşler şu şekildedir.

“ Yasalarda ki hakları daha ayrıntılı olmalı ve çalışmalarını konusunda mevcut durumdan daha fazla teşvik edici destekler sunulmalıdır. İstihdam edilebilecek kapasiteleri var ama bunun için yapılanlar yetersiz.”

“ Sorunları sadece iş değil ki, eğitimleri yetersiz, okuma yazma da sıkıntısı var. Dolayısıyla verilen işi algılama da sorun yaşıyor. Eksiklikleri en baştan tespit edilip ona uygun eğitim verilmeli ve hayata hazırlanmalı diye düşünüyorum”

“ Bir toplumun engellilere verdiği değer o toplumun seviyesini göstermektedir. Bizler maalesef bu konuda çok iyi değiliz toplum olarak. Normal bireylerden beklediğimiz performansı bu çocuklardan bekliyoruz. Dolayısıyla buda sorun oluşturuyor. Bunlarla ilgili bilginiz yok bu konuda yeterli çalışma yapıp bilgilendirme yapılırsa başarılı olunmaması için bir neden yok.”

“ Engelli hakları konusunda aileler maalesef yalnız kalıyor . bizlerde bilmediğimiz için yeterli desteği sunamıyoruz. Devlet örnek çalışmalar yapıp bu konuda bizleri teşvik etmeli”

“ Olay ceza vermekle çözülecek bir durum değil vicdani insani bir durum. Biz neler yapabiliriz düşünmeliyiz. Zaten devlet anlayışında her şey yasa ve kanun. Oysa bunlar insan vicdan daha çok işin içine girmeli bence “

6.6 Hafif zihinsel engelli öğrencilerin eğitim ve istihdama yönelik görüşleri

Araştırmada iş başı eğitim gören 5 öğrenci ile veli onayları alınarak görüşme yapılmıştır. Hafif zihinsel engelli bireyler oldukları için algılamalarındaki kısıtlılık sorulara verdikleri kısa cevaplar dan oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde sorular şu şekilde oluşmuştur ,

-Okulunda Mesleğinle ilgili neler öğrendiğine dair bize neler söyleyebilirsin?

- Okulda öğrendiklerini iş yerinde nasıl kullandığını bize söyleyebilir misin?
- Okuduğun okulda neler öğrenmek istedin?
- Çalıştığın yerdeki koşullar nasıl bize düşüncelerini söyleyebilir misin?
- İşe yerleşmen için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsun Yapılan görüşmelerde öğrenciler genel olarak okullarında mutlu ve iyi his ediyorlar yeni şeyler öğrenmenin heyecanını yaşıyorlar. İş yerlerine de iş başı eğitim yapmaları onlara katkı sağlayan bir durum çalışma arzularını dile getiriyorlar. Diğer arkadaşlarına göre iyi olanlar ise kendilerini farklı görüp iyi bir eğitim istediklerini dile getiriyorlar. Görüşmelerde cevaplar şu şekilde oluşmuştur,

“Okulda okuma yazmanın daha çok öğretilmesini isterdim”

“Kağıt kesmeyi, takvim yapmayı baskıyı öğrendim”

“İş yerinde kullanabiliyorum bunları”

“ Daha çok bilgi ve daha çok sosyal aktivite istiyorum

“ EKPSS ye yönelik kurslar düzenlenirse daha güzel olur”

“ Mesai saatleri çok fazla daha az olabilir”

“iş yerini seviyorum çalışmak güzel bir duygu”

“ Staj yeri bulamadım buna çok üzülüyorum”

“Polis olmak istiyorum ilerde”

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilip varılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Yapılan araştırmanın amacı, Hafif Düzey Zihinsel Engelli Bireylerin eğitim gördüğü Özel Eğitim Meslek Okulunda ki eğitimin ve istihdam sürecine dahil olan tüm paydaşların görüşü alınarak Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamına dair önerilerin neler olduğunun belirlenmesidir.

Bu amaçla Silivri Abdullah Bilgingüllüoğlu Özel Eğitim Meslek Okulunda ki 10 öğretmen 10 veli 5 öğrenci ve 5 işveren ile yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş , bu görüşmelerde aynı konular ekseninde değerlendirildiği için sonuçlar, Hafif Zihinsel engellilerin mesleki eğitimi ve Zihinsel Engellilerin istihdamı temelinde değerlendirilmiştir.

7.1 Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimi ile ilgili Sonuçlar

Hafif Zihinsel Engelli bireylere Özel Eğitim Meslek Okullarında verilen Mesleki eğitim konusunda , hayata hazırlanmaları ve özgüven kazanmaları açısından olumlu görüşler belirtilmiştir. Mesleki eğitimin amacına ulaşmadığı birçok sorunlar barındırdığı ama iyileştirilip daha istenilen seviye getirilebileceği belirtilmiştir.

Özel eğitimin paydaşı ve en önemli saçı ayağını oluşturan paydaşlardan velilerin sürece dahil olması gerektiği ve yeterli katkıyı sunmaları halinde daha iyi neticeler alınacağı belirtilmiştir.

Hafif Zihinsel Engelli bireylere doğru bir eğitim verilebilmesi için yönlendirmelerin doğru yapılması konusunda görüşler dile getirilmiştir. Alanyazında bu görüşle ilgili yöneticilerin yedide biri bazı özel eğitim okullarında 1. 2. ve 3. kademede bulunan özel eğitim öğrencilerinin aynı okul içerisinde eğitim görmesinden veya farklı engel gruplarının aynı fiziksel ortamda özel eğitim sürecine tabi tutulmasının sorun oluşturacağını saptamıştır.¹⁰¹

Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki mesleki eğitimin iş yaşamındaki beklentileri karşılamadığı , verilen eğitimin iş yaşamı noktasında eksik olduğu görüşü dile getirilmiştir. Dolayısıyla eğitimin sektörün ihtiyaçları doğrultusunda ve sektörle işbirliği yapılarak giderilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Görüşmecilerden , veli ve öğrenciler okulda daha çok sosyal aktivite ve etkinlik düzenlenmesi dile getirilmiştir..

¹⁰¹ Ali Kocaman ,Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2015(**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

Özel eğitim meslek okullarında görüşmecilerin eğitim noktasındaki taleplerinden biri de akademik eğitimin içeriğinin geliştirilmesi, öğrenci düzeylerine göre içerik oluşturulması , okuma yazma becerilerinden , EKPSS sınavı aralığına kadar çeşitlilik ve farklılık olduğu gerçeğine dayanması gerektiği belirtilmiştir. Akademik becerilerin yansira sosyal yaşam becerileri, iletişim ve mesleki çalışma kurallarının da iş yaşamında etkili olduğu , Hafif Zihinsel engelli bireylerin bu bağlamda da eğitim görmeleri gerektiği görüşü dile getirilmiştir. .

İşverenler zihinsel engellilerin istihdamının artırılabilmesi için gördükleri mesleki eğitimin sahaya ilintili olup ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde olması gerektiği , tespitini Akçamete araştırmasında dile getirmektedir. Elde edilen bulgular yapılan diğer araştırmalarla örtüşmektedir.¹⁰²

Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitim gördükleri okullarındaki atölyelerin iyileştirilmesi , donanım eksikliğini giderilmesi mesleki eğitimi istenilen seviyeye getirecektir görüşü kısa vade de atılabilecek bir adımdır..

Mesleki eğitim noktasında, özel eğitim meslek okulunda çalışan öğretmen ve personelin özel eğitim konusunda bilgilendirilip eğitim verilmesi de istenilen seviyeye yaklaşmayı kolaylaştıracaktır..

Hafif düzeyde Zihinsel yetersizliği olan bireylerin toplumsal algıyla mücadele etmesi ve toplum tarafından dışlanması verilen eğitimin hakkında bir bilgi sahibi olmamaları karşılaşılan en büyük sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bilinç ve farkındalık arttıkça verilen mesleki eğitimin özel bireylerin yaşama adaptasyonunu arttıracığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Hafif zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimi bir bütün olarak değerlendirilip erken çocukluk döneminden en üst düzeye kadar onları hayata hazırlamalıdır sonucu ortaya çıkmaktadır.

7.2 Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamına Dair Sonuçlar

Araştırma ve alanyazında ki çalışmalar göstermiştir ki, eğitim sisteminde bile ayrı bir kategoriye yerleştirilen hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik bir istihdam politikası maalesef bulunmamaktadır. Hafif düzey Zihinsel yetersizliği olan bireyler genel olarak tüm engel gurupları istihdamı ile birlikte ele alınmakta ve bu durumda istihdam imkanlarından en az yararlanan kesim olarak mağdur olmalarına yol açmaktadır

Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitim alırken staj imkanının zorunlu olmayışı ve sonrasında istihdamlarına yönelik bir yaptırım bulunmayışı istihdamlarını nerdeyse imkansız hale getirmektedir.

¹⁰² Gönül Akçamete, **Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim**, Kök Yayınları, Ankara,2010,s.46

hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerle ilgili özel bir istihdam politikası olmaması var olandan da yararlanamamaları büyük bir sorun oluşturmaktadır. İstihdamın önünde engel olarak verilen eğitimin yetersiz kalışı, sektörün ihtiyaçlarına cevap vermemesi, toplumsal algının dışlanmaya yol açması, var olan engelli kotasından yetersizliği, kamu anlamında özel bir istihdam politikasının olmaması aşılması gereken engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel işsizlik oranının yüksek olması nedeniyle işverenin tercihlerinin fazlalığı nedeniyle ve işverenlerin zihinsel engelli bireyler hakkında bilgisinin olmamasından kaynaklanan nedenlerle istihdam konusunda çekimser kalması bir sorun oluşturmaktadır.

Zorunlu ve yaptırım gerektiren bir istihdam politikası katılımcılar tarafından görüş ve öneri olarak dile getirilmiştir.

Uygulamada kota ve ceza yöntemi dışında korumalı iş yeri noktasında yapılacak teşvikler ve atılacak adımlar sorunun çözümünde büyük bir mesafe kat etmeye yarayacaktır.

Hafif zihinsel Engelli bireylerin istihdamı ya devlet kadroları ya da özel sektör aracılığıyla gelişmektedir. Devlet kurumlarına yerleşme EKPSS ile mümkün olurken bu da çok yetersiz kalmaktadır. Özel sektörde ise 50 ve üzeri çalışanı olanlarla bağlantıyı kuran iş kur un çalışmaları ile gerçekleşmektedir. Ama bu iki yöntem de bakıldığında Ekpss de zihinsel yetersizliği olan bireylere özel kontenjan ayrılması ve yetersiz olması, özel sektör noktasında ise iş kur un çalışmalarının netice odaklı olmaktan uzak ve yetersiz olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. bunun için Devlet kontenjanlarında Hafif Zihinsel yetersizliği olan bireylere özel bir kontenjan verilmesi ve özel sektörde de aynı uygulamanın yapılması sorunun çözüm önerisi olarak dile getirilmiştir.

Karşılaşılan sorunlardan biri de zihinsel yetersizliği olan bireylerle ilgili bilgi eksikliğinin sorunlara yol açması, bu durumda istihdam paydaşları olan iş kur ve işverenlerin bilgilendirilmesi, hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylerin özelliklerini bilince istihdamın daha kolay olacağı yönünde önerilmiştir.

Toplumun engellilere yönelik genel bakış açısının engellileri ayırt etmemesi, iş yapabilme kapasitesi en yüksek olan zihinsel engelliler noktasında dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterli bilgi olmaması nedeniyle istihdam sürecinde de sorunlar oluşmaktadır. En önemli istihdam aracı olan İş Kur iş danışmanlarının yeterli bilgisinin olmaması nedeniyle uygun işlere yönlendirilmemesi sorun oluşturmaktadır. Bununla ilgili olarak uzmanlar ve MEB tarafından gerekli bilgilendirmenin yapılması istihdamı arttıracaktır.

Genel anlamda engelli birey ve ailelerinin kendi hakları noktasındaki bilgilerinin eksikliği hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler için de geçerlidir. Bu nokta da ebeveynlere yönelik çalışmaların yapılması gerektiği de önerilmektedir.

İstihdam için genel politikalar belirlenirken engel guruplarının ayrılması ve ona göre politikalar belirlenmesi, ayrıca işverenlere yapılan teşviklerin artırılması bunun teşvik edilmesi istihdamı arttırıcı önlem olarak önerilmiştir.

Hafif zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin 11 ve 12. Sınıfta yapmaları gereken stajların iş başı eğitimlerinin diğer meslek liselerine tanınan zorunlu staj hakkının olmaması istihdamı güçlendirmektedir. Bu iş başı eğitimi zorunlu hale getirilirse , öğrencinin aldığı eğitimi uygulama fırsatı tanınmasına yol açacağı gibi işverenin de hafif zihinsel engelli öğrencileri tanıyarak istihdam etmesine olanak sağlayacaktır. Yukarıda sayılan öneriler hayata geçirildiğinde Hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylerin istihdamı daha da kolaylaşacaktır.

7.3 Öneriler

Araştırmamız neticesinde Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamı için eğitimlerini de içine alan ve paydaşlarında sorumluluklarının olduğu, devlet organlarının da gerçekleştirilmesi gereken fonksiyonlar konusunda aşağıdaki önerilerin hayata geçirilmesi sorunu büyük oranda çözecektir.

Zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik verilen mesleki eğitimin iş piyasasında karşılığı olan , yerel ve ulusal istihdam imkanlarına göre şekillenen donanım ve içeriğe sahip bir eğitim düzenlemesine sahip olmalıdır..

Mevcut eğitim ve istihdam politikaları taleplere karşılık vermediği gibi, zihinsel engelli bireylere yönelik bir pozitif ayrıcalık içermemektedir. Bu sebeple yeni düzenlemelerle yeni istihdam politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30.maddesi uyarınca, verilen kotadan en az yararlanan Hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler olup daha fazla yararlanmalarını sağlayacak çalışmaların ve kanuni düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere karşı bilgi eksikliğinden kaynaklanan toplumsal bir duyarsızlık mevcut olup bunu giderecek bilgilendirmeler, farkındalığı yaratacak , kamu spotu, haber , konferans vb yapılması önerilmektedir.

Özel eğitim meslek okullarındaki alanlar , yerel bazda iş piyasası ve istihdam analizi yapılarak, istihdamın olabileceği bu potansiyeli içeren alanlara yönelik olması gerektiği önerilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere verilen eğitimin akademik anlamda ve durumlarına uygun gelişimi sağlayacak eğitimin verilmesi noktasında özel eğitim alan öğretmenlerinin bu okullara atanmasının yapılması, boş kadroların farklı alan mezunu ücretli öğretmenler yerine Özel Eğitim alan öğretmenlerince doldurulması öneril-

mektedir. Ayrıca bu okullarda görev yapacak idareci , personel ve kültür ve meslek öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitimler verilmeli , yeni tayin olanlar için ise bir özel eğitim bilgi sınavı yapılması, Fen Liseleri vb. sınavla öğretmen alan okullarda olduğu gibi bir seçme yöntemi önerilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin İstihdam sürecinde kamu görevi yapan ve danışmanlık hizmeti veren İŞ KUR danışmanlarının bilgilendirilmesi için hizmet içi faaliyetler düzenlenmelidir. Bu şekilde öğrencilerin çalışabilecekleri işlerle ilgili daha isabetli yönlendirmeler yapabilecekleri önerilmektedir.

Zihin yetersizliği olan bireylerin istihdamının artırılması için iş verenlere yönelik teşviklerin cazip hale getirilip fazlalaştırılması önerilmektedir. Toplumların gelişmişlik düzeyi , dezavantajlı guruplara yönelik hayat geçirdiği pozitif ayrımcılıklar ve sağlanan fırsatlarla ölçülmektedir. Genel anlamda Engelli bireylerin istihdamına yönelik yapılan çalışmalar elbette önemlidir. Ama Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin daha fazla istihdamı için engelliler düzeyinde bir ayrıma gidilip engel durumlarına göre kontenjanlar belirlenmelidir. Bu şekilde bir düzenlemenin daha fazla istihdam sağlayacağı önerilmektedir.

Engelli çalıştırma kota zorunluluğunun, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri ve kamu kuruluşları şeklinde belirtilmesi yüksek bir oran oluşturmakta bunun daha aşağılara çekilerek 20 ve üzeri işçi çalıştıran şeklinde olması istihdamı arttıracaktır.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin iş başı eğitimi zorunlu hale getirilmeli ve iş yerleri diğer meslek okullarında olduğu gibi Özel Eğitim Meslek okulu öğrencilerine de zorunlu staj imkanı sağlamalıdır. Bu şekilde bir düzenleme Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin işverenler tarafından tanınması ve istihdamının yolunu açacaktır düşüncesi önerilmektedir.

Özel Eğitim Meslek Okulu idarecisi olarak şu önerilerin hayata geçirilmesi istihdamı arttıracak düşüncesindeyim.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin eğitim gördüğü Özel Eğitim Meslek Okulları ile ilgili olarak, Proje okulları ve pilot okullar uygulaması geliştirilebilir. Sektörlerle yapılacak protokollerle bu okulların eğitimleri sektörün ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenip öğrencilere bu doğrultuda eğitim verilebilir. Kısa ve uzun vadeli hedefler ortaya konup bunların gerçekleştirilmesi noktasında takibi yapılıp sorunlar giderilip kendini yenileyen ve geliştiren bir sistem oluşturulmalıdır. Bu şekilde bir çalışma Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamını arttıracaktır.

Engellilerle ilgili toplumsal algı bir handikap olup, bu konuda öncelikle ailelerin hakları ve durumları hakkında bilgilendirilmesi önemlidir. Bunun için şu çalışmaların yapılması önerilebilir;

Aile eğitimleri ve ailelerin bilinçlendirilmesi şeklinde olmalı, Ailelerin genelde ekonomik yönden en alt gelir seviyesinde olması ve çalışan aileler olması nedeniyle yapılan çalışmalara katılamaması . Bu noktada yasal bir düzenleme ile engelli velisi olup ta çalışan velilerin ayda 2 gün yapılacak toplantılara katılımının zorunlu olması ve bunun çalışma , mesai saatinden sayılması sağlanabilir.

Özel Okullarımızın genelde yerleşim yerlerine uzak olmasından dolayı taşıma ihalesine eklenecek maddelerle velilerin okula gelmesi kolaylaştırılabilir.

Devlet tarafından yapılan engelli bakım ücreti vb. yardım imkanlarından yararlanmasının bu eğitimlere zorunlu olarak katılma şartıyla verilmesi, eğitimlerin kademeli olması her kademe sonunda sertifika verilmesi ve yardımlardan , katıldıkları eğitimlere göre kademeli olarak yararlanılması, en düşük miktarda başlayıp en üst miktarı alabilmesi için eğitimlerin zorunlu hale getirilmesi ailelerin bilinçlenmelerine yardımcı olacaktır.

Bu aile eğitimleri için uzman psikolog ve pedagoğlardan yararlanılması ve buna uygun eğitim modülü hazırlanmalıdır.

Toplumda Engelli algısının insan onuruna yakışır bir şekilde ve farkındalık oluşturması için , etkin bir medya çalışmasının yapılması, bu çalışmaların acımanın ötesine geçerek engellileri "FARKLI" bireyler olarak algılayacak bir çalışma olmasının sağlanması gerekmektedir.

Sanayici ve kurumsallaşmış iş sektörü ile protokoller yapılarak, atölyelerin donanımlarının onlar tarafından sağlanması ve bu amaçla okullarda eğitim vermeleri istihdamı kalıcı hale getirecektir. Bu çalışmanın öncelikle sanayi bölgelerinde pilot okullar seçilerek yapılması ve bu çalışmanın yapılacağı Pilot Okullarda ki öğrencilerin staja gitmek yerine okullarda stajının yapılmasının ve 12. Sınıftan sonra "ADAY İŞÇİ" olarak 1 yıl sanayi kuruluşunda çalışması adaylık sürecinden sonra istihdamları sağlanabilir.

Okulların birer üretim merkezi haline dönüşmesi için, fason üretim işi alabilmelerinin yolu sağlanmalı. Öncelikle kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyacı olan ürünlerin okullarımızda üretilmesinin ve teminin yolu açılmalı.(Matbaa bölümlerinde kırtasiye , promosyon vb. ihtiyaçları, tekstil bölümlerinde askeriye vb. ihtiyaçlarının belli oranları gibi)

Merkezi bir Döner Sermaye sistemi, okullarda yapılan çalışmaların denetimini sağladığı gibi bu anlamda rekabet ve üretmeye de teşvik edecektir. Yapılan ürünler ve elde edilen üretim miktarı ve rekoltesi Engelli Algısının değişmesinde, engellilerin üreten birey , topluma yararlı birey algısını pekiştirecektir.

Üretim yapılan bölümlerle ilgili çalışmaların bir süreli yayında sektörel bazda düzenlenip basılması ve sektördeki firma ve kuruluşlara ulaştırılması bilgi akışını kalıcı hale getirecektir.

Büyük sanayi ve sektör fuarlarında stand temin edilip buralarda yapılan çalışmaların sergilenmesi sağlanmalıdır. (Örneğin MÜSİAD FUARI, MATBAA fuarı, EMİT, GASTRONOMİ Fuarı vb gibi ulusal ve uluslararası fuarlar)

Her yıl geleneksel hale getirilecek ve reel sektörle buluşmayı sağlayacak, sponsor desteği sağlanarak ,ürün ve üretim fuarı düzenlenmeli. Ulusal bazda bu çalışmanın zamanla uluslararası düzeye ulaşması sağlanmalı. Böyle bir çalışma engelli algısının değişmesine yol açacaktır.

Yukarıda önerdiğimiz hususların hayata geçirilmesi zihinsel engelli bireylerin istihdamını arttırmada katkı sağlayacaktır.

7.4 İleri araştırmacılara öneriler

İleri araştırmacılara öneriler ise;

Araştırmanın sınırlılığı sadece İstanbul ilinde bir okulla sınırlı olduğu için ulaşılabilir örneklerin azlığı nedeniyle bölgesel bazda ya da il bazında araştırma yapılabilir.

Çalışmalar tüm paydaşlar yerine her bir paydaş gurubu için ayrı ayrı yapılabilir..

İl bazında istihdam alanlarına yönelik araştırmalarla Hafif Düzey Zihinsel Engelli Bireylere verilecek mesleki eğitimin hangi alanlarda olacağı önerisi geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKÇAMETE Gönül , Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim, Kök Yayınları, Ankara,2010

ALBAYRAK Haşım ,GÜÇTEKİN Nuri, KÖSE Hasan, Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi . İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bölümü, İstanbul.2014.

AYDIN Fazıl, SARMIŞ İmran, ŞAHİN Osmanbey, Avrupa Sosyal Şartı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları no:6, Ankara 2014

ERİPEK Süleyman, Zeka Geriliği, Kök yayıncılık, Ankara,2005,

ÇARHOĞLU Emine. Bir Esnek Çalışma biçimi Olarak Evde çalışma ve Çalışan İşçilerin Korunma Sorunu.: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ankara ,2011.

ÇIKILI Yahya Çıkılı , ÇUHADAR Selmin, KAYA Özlem, Özel Eğitim, Maya Akademi, Ankara 2016

ÇİTİL Mahmut, Türkiye’de Özel Eğitim , Vize Akademik Yayınları, Ankara. 2018

COŞKUN Recai, FIRAT Seyhan, HIZIROĞLU Mahut , Engelliler ve İstihdam, Sakarya Üniversitesi,Sakarya,2009

DERETARLA, Ebru. Okul Öncesinde Özel Eğitim.: Kök Yayıncılık, Ankara ,2008.

DİE, Türkiye Özürlüler Araştırması, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2004

DİNLER Zeynel, İktisada Giriş. Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa. 2003

DİKEN H. İbrahim, Özel Eğitim Gereksinimli Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. Pegem Akademi, Ankara.2013

DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Orta Öğretim Raporu. DPT, Ankara: 2001.

EYHGM, Kamuda Engelli İstihdamının Analizi, Ankara 2015

GÜZEL Serkan Çalışma Sosyolojisi Modern İşgücünün Oluşumu, LiteraTurk Yayınevi, İstanbul,2008

HESAPÇIOĞLU Muhsin, İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi. Beta Yayınları, İstanbul.1994

KARAKAYALI Hüseyin ,Makro Ekonomi. Manisa: Emek Matbaası, 2002

KAPÇI Emine Gül. Çocuk Ruh Sağlığı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, . Eskişehir 2011.

KULAKSIZOĞLU Adnan, Farklı Gelişen Çocuklar, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016

MARSHALL Gordon. Sosyoloji Sözlüğü. Çeviren Derya Kömürcü Osman Akınhay. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: ,1999.

ÖZTÜRK Mustafa, Türkiye’de Engelli Gerçeği. Müsiad Yayınları , İstanbul. 2011.

SEYYAR Ali, Siyaset açısından Özürlüler Politikası. Türdav Yayınları, İstanbul: 2006.

TDK Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu, Ankara.2011.

TALAS Cahit, Toplumsal Ekonomi: Çalışma Ekonomisi. İmge Kitapevi, Ankara.1997

UŞAN Fatih İş Hukukunda Sakat İstihdamı, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları Ankara.1999

UYSAL Doğan, Türkiye’de İstihdam İşsizlik ve İstihdam Politikaları. Çizgi Kitap evi, Konya.2007

VURAL Sezgin Vuran Özel Eğitim , Maya Akademi yayınları,Ankara,2016

YILDIRIM Ali, ve ŞİMŞEK Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin yayınları, Ankara, 2016.

MAKALELER VE DERGİLER

BAŞAR Mehtap Coşgun, ÖZER Esmehan, ÖZKUBAT Ufuk, TÖRET Gökhan, KARASU Necdet Yetersizliği Olan Çocuklarda Beceri Öğretiminde Kullanılan Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkilliliği: Betimsel Değerlendirme ve Meta-Analizi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi 2013,

CAVKARTAY Atilla, Zihin Engellilerin Eğitim Amaçları, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Eskişehir,2000

ÇAVUŞ Özgür Hakan ve TEKİN Akay, Türkiye’de Engellilerin İstihdam Yöntemi Olarak Korumalı İşyeri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,2015

DURUKAYA Mehmet ve HÜSNÜOĞLU Nadide, istihdamda Eğitimin Rolü, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi,2018,

ERDUT Tijen, İstihdam ve istihdam edilebilirlik, MESS Mercek Dergisi, Temmuz 2002

GENÇ Yusuf ve ÇAT Gülden, Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi, Akademik İncelemeler Dergisi,2013

GÖKBAY ZAIM İnci, “Engelli Bireylerin İstihdamına Yönelik Bir Vaka çalışması Engelsiz Eğitimi”.Öneri Dergisi,2011

İÇLİ Gönül, Eğitim, İstihdam ,Teknoloji, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2001

MEŞHUR Filiz Alkan, *Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi*, Öz-Veriç Dergisi ,2004

ÖZ Cihan Selek ve ORHAN Serdar, Özürlü İstihdam Yöntemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, Çalışma İlişkileri Dergisi,2012

SÖNMEZ Pelin, Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdamı Çalışma ilişkilerinde Yaşanan Dönüşüm, Avrupa Çalışma Dergisi, 2006

UYANIK Yücel, Türkiye’de Eğitim İş Piyasası Üzerine Bir Değerlendirme, İş Hukuku ve İktisat Dergisi,2000

TEZLER

AKARDERE Sevil, "İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları" Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul ,2005(**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

BALTA Mahmut, "Zihinsel Engelli Bireylere Orta Öğretim Düzeyinde Verilen Mesleki Eğitimde Yaşanan Sorunlar", Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

BARAN Nimet, "İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamına İlişkin Görüş ve Önerileri " Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir,2003 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

HASIRCIOĞLU Abdullah, İşverenlerin Özürlü İstihdamına Yaklaşımı" Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya,2006(**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

KAYACI Ekrem, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Özürlüler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması, Ankara 2007 (**Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**)

KOCAMAN Ali ,Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2015(**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

KÖKSAL Ayşegül, Türkiye’de engelli istihdamı ve bir araştırma Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.2010, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

ÖZMEN Sibel, “İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

ÖZDEMİR Satı, “Türkiye’de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme Ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren ve Veli Görüşleri” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

UÇAR Ahmet Serhat, Zihinsel yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların istihdama sürecine yönelik görüş ve önerileri Anadolu Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2016 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

RESMİ GAZETE

Resmi Gazete, 23 Haziran 1965, sayı 12056

Resmi Gazete, 20 Nisan 1967, Sayı 12586

Resmi Gazete.. 27 Mayıs 1983. Sayı 18059

Resmi Gazete , 19.Haziran.1986, Sayı 19139

Resmi Gazete. 24 03 2004. sayı 25412

Resmi Gazete , 1 Temmuz 2005, Sayı 25868

Resmi Gazete, 10 Haziran 2013, sayı 25134

Resmi Gazete.. 7 Şubat 2014.sayı 28906

Resmi Gazete, ,7Temmuz2018, sayı 30471

İNTERNET KAYNAKLARI

ILO Resmi İnternet Sitesi, “Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme” <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, (Erişim Tarihi 16.11.2019)

Mevzuat Bankası ,Denizcilik iş Kanunu,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.854.pdf> (Erişim tarihi 17.12.2019)

T.C Aile ve Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı Resmi Sitesi

<https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/genelgeler/2004-28-sayili-2005-ozurlulerin-istihdam-yili-konulu-basbakanlik-genelgesi/> (Erişim Tarihi 11.12.2019)

T.C Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi “Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim”; https://sqb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=361 (Erişim Tarihi,21.12.2019)

T.C Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü “Okul/Kurum Listesi” <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx> Erişim Tarihi 21.12.2019

T.C Milli Eğitim Bakanlığı ,Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Resmi Sitesi

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/03102305_uygulama_okulu_3_kademe_cizelgesi.pdfErişim Tarihi 21.12.2019

T.C Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/haberler/34-meslek-standartlar-dairesi-bakanl/3517-ozel-eitim-oerencilerine-yoenelik-mesleki-yeterlilikler-belirlendi> (Erişim Tarihi 21.12.2019)

Türkiye İş Kurumu Resmi İnternet Sitesi, İşbirliği Protokolü <https://media.iskur.gov.tr/13522/protokol-iskur-meb-is-birligi-protokolu.pdf> (Erişim Tarihi, 21.12.2019),

Türkiye İş Bulma Kurumu Resmi Sitesi , <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>(Erişim Tarihi ,12.11.2019)

Necati HIRÇA, Özel Eğitim, https://nhirca.files.wordpress.com/2014/07/tc3bcm_ilk_6_ders.docx (Erişim Tarihi 21.12.2019)

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL BAŞKANLIĞI
EKLER

ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

TOPLANTI TARİHİ : 10.04.2019
TOPLANTI SAYISI : 2019-9

KARAR NO:2019-9-17 : Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Bünyamin KURT'un "Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Sorunu ve Çözüm Önerileri" konulu tezi hakkında yapacağı anket sorularının, etik kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek üzere, Etik Kurulumuzun 14.02.2019 tarih ve 2019-03 sayılı toplantısında, İGÜ Etik Kurul Yönergesinin 12(1) maddesine göre değerlendirme yapmak üzere görevlendirilen öğretim elemanlarının raporları incelenmiş olup, ilgili çalışmada yer alan bilimsel araştırmanın etik kurallara uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ASLI GİBİDİR

Prof. Dr. Muri KURUOĞLU
Rektor Yardımcısı

10 Nisan 2019

	ETİK KURUL KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	Doküman No	ET.FR.06
		Yayın Tarihi	09.07.2018
		Revizyon Tarihi	-
		Revizyon No	00
		Sayfa Sayısı	01

Sizi, **İstanbul Gelişim Üniversitesi Etik Kurulu**'ndan 10/04/2019 tarih 2019-9 sayı ile izin alınan* ve Bünyamin KURT tarafından yürütülen "ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size bir ödeme yapılmayacaktır. Çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır.

Araştırmanın Amacı	Zihinsel Engelli Bireylerin istihdamında karşılaştıkları eğitim ve iş yaşamına geçişle ilgili sorunlar ve bunların çözüm önerilerini tespit etmek
Araştırmanın Yöntemi	Nitel Araştırma Yöntemi, Yarı yapılandırılmış sorularla görüşme yöntemi
Araştırmanın Öngörülen Süresi (Başlama ve Bitiş Tarihi)	2018 Eylül-2019 Eylül
Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı	30
Araştırmanın Yapılacağı Yerler	Silivri/İstanbul
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	Evet ☐ Hayır ☐

KATILIMCI BEYANI
Yukarıda amacı ve içeriği belirtilen bu araştırma ile ilgili bilgiler tarafıma aktarıldı. Bu bilgilerden sonra araştırmaya katılımcı olarak davet edildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğim takdirde gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında kimliğimin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Bana ait verilerin kullanımına izin veriyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana herhangi bir ödeme yapılamayacaktır. Araştırma ile ilgili bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında kalmadan kendi bireysel onayım ile katılıyorum. İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

Araştırma yürütücüsü(Tez çalışmalarında Danışman tarafından imzalanacaktır.)

Adı ve Soyadı	Bünyamin KURT	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

Velayet veya Vesayet Altındaki Katılımcılar için Veli/Vasi

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

1/1

KATILIMCI OLUR FORMU**Yönetici ve Öğretmen Soruları**

1. Özel Eğitim Meslek Okulunda verdiğiniz eğitimin yeterliliği konusunda düşünceleriniz nelerdir ?
2. Özel Eğitim Meslek Okulunda eğitim alan zihinsel engelli öğrencinin eğitiminin onun iş yaşamına etkisi hakkında düşünceleriniz nelerdir?
3. -Özel Eğitim Meslek Okulunda uygulanan eğitimin geliştirilmesi için yapılması gerekenler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
4. -Özel Eğitim Meslek Okulundan mezun zihinsel engellilerin işe yerleşimleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
5. -işe yerleşen Zihinsel engelli öğrencilerin iş yaşamında karşılaştığı sorunlar ve çözümleri ile ilgili ilgili düşünceleriniz nelerdir?
6. Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Ebeveynler Soruları

1. -Özel Eğitim Meslek Okulunda evladınızın almış olduğu eğitim ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
2. Özel Eğitim Meslek Okulunda çocuğunuzun gördüğü eğitim , iş yaşamına nasıl etki ettiği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir.?
3. İş yaşamına atılan evladınızın işte karşılaştığı sorunlarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?
4. Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?
5. -Engellilerin istihdamına yönelik pozitif avantajlarla ilgili bilginiz var mı?

İşverenler Soruları

1. Çalıştırdığınız zihinsel engelli bireyin , Özel Eğitim Meslek Okulunda almış olduğu eğitim ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
2. -Sizce İş Yerinde Çalışan Özel Bireyin hangi özelliklere sahip olması gerekir (İş , beceri ve bilgi Bakımından)?
3. -Şu anda staj yapan Öğrenciyi istihdam etmeyi düşünürsünüz çalışma yaşamına atılabilir mi sizce ?
4. -Zihinsel engelli bireylerin iş yaşamında daha başarılı olması için eğitim kurumuna önerileriniz neler olacaktır?
5. Engellilerin istihdamına yönelik politikalarla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Zihin Yetersizliği Olan Birey Soruları

EK-F

1. -Okulunda Mesleğinle ilgili neler öğrendiğine dair bize neler söyleyebilirsin?
2. Okulda öğrendiklerini iş yerinde nasıl kullandığını bize söyleyebilir misin?
3. -Okuduğun okulda neler öğrenmek istedin?
4. -Çalıştığın yerdeki koşullar nasıl bize düşüncelerini söyleyebilir misin?
5. -İşe yerleşmen için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsun?

,

ÖZGEÇMİŞ

	ÖZGEÇMİŞ FORMU	Doküman No	ET.FR.05
		Yayın Tarihi	09.07.2018
		Revizyon Tarihi	-
		Revizyon No	00
		Sayfa Sayısı	01
A.KİŞİSEL BİLGİLER			
A.1	Adı ve Soyadı: Bünyamin KURT		
A.2	Doğum tarihi ve yeri: 05.02.1973/Eleşkirt		
A.3	Görev yeri: Silivri Abdullah Bilgingülloğlu Özel Eğitim Meslek Okulu		
A.4	İletişim bilgileri: bnesimoglu@gmail.com		
B.EĞİTİM BİLGİLERİ			
B.1	Mezun olduğu Üniversite/Fakülte: Selçuk Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi		
B.2	Akademik unvan (varsa):		
C.YAYINLAR: Çalışma konusu ya da alanındaki başlıca eserleri (En fazla 5 esere yer verilmelidir):			
D.ÖZGEÇMİŞ SAHİBİ			
D.1	Adı ve Soyadı (el yazısıyla):		
D.2	Tarih (gün/ay/yıl olarak):		
D.3	İmza:		
1/1			